

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1957

FÖRSTA KAMMAREN

Nr 24

22 oktober—7 november

Debatter m. m.

	Sid.
Tisdagen den 5 november	
Interpellation av herr Werner om en förbättrad kanalled Vänern— Västerhavet	5
Onsdagen den 6 november	
Ang. regeringens politiska program	10
Interpellation av herr Edström ang. pensionsstyrelsens befattning med reumatikervården m. m.	74
Torsdagen den 7 november	
Interpellation av herr Franzén ang. jordbrukets kreditförsörjning	116

Samtliga avgjorda ärenden

Tisdagen den 22 oktober	
Protokoll från justitiedepartementet ang. fullmaktsgrensning	3

Tisdagen den 22 oktober

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollen för den 16 och den 17 innevarande månad.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet ankomna

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 22 oktober 1957.

Till justitiedepartementet hade den 21 oktober 1957 från överståthållarämbetet inkommit fullmakt för tillförordnade byråchefen Bo Siegbahn, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens första kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:

K. G. Grönhagen

Här skulle antecknas, att herr Siegbahn utsetts att inträda såsom ledamot av

kammaren i stället för herr Elfving, vilken av sagt sig sin riksdagsmannabefattning, samt att borgarrådet Helge Berglund, som tidigare blivit utsedd att inträda såsom ledamot av kammaren i herr Elfving's ställe, av sagt sig ifrågavarande uppdrag.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 550, av herr *Wolgast* m. fl.;
nr 551, av herr *Wolgast* m. fl.; samt
nr 552, av herr *Andersson, Alvar*, och
herr *Mossberger*.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

nr 553, av fru *Gärde Widemar* m. fl.;
och
nr 554, av herr *Alexanderson*.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 181, med förslag angående visst lotteriförfarande i samband med återbetalning av överskjutande preliminär skatt.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.03.

In fidem

G. H. Berggren

Fredagen den 25 oktober

Kammaren sammanträdde kl. 14.00.

Herr *Siegbahn* infann sig och intog sin plats i kammaren.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 181, med förslag angående visst lotteriförfarande i samband med återbetalning av överskjutande preliminär skatt.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen och herrar vice talmän i riksdagens första kammare samt de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte dem tillsätta befattningshavare hos kammaren, den 22 oktober 1957.

På därom gjord ansökning beviljade herrar deputerade stenografen hos kammaren Sven Wickberg tjänstledighet för

studier, räknat från och med innevarande höstsessions början, intill utgången av år 1957. Till vikarie för Wickberg under återstoden av höstsessionen antogs reservstenografen hos riksdagen fru Majken Carlbom.

Sedan vidare upplysts, att fil. kand. Rolf Lindborg, som den 7 maj 1957 av herrar deputerade antagits till reservstenograf hos riksdagen, förordnats att såsom vikarie uppehålla en stenografbefattning hos andra kammaren, beslöto herrar deputerade att till vikarie för Lindborg i hans egenskap av reservstenograf under återstoden av höstsessionen antaga referentstenografen Arne Löfling.

År och dag som ovan.

In fidem
G. H. Berggren

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 14.02.

In fidem
G. H. Berggren

Tisdagen den 5 november

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollen för den 22 och den 25 nästlidne oktober.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare

Med stöd av bifogade läkarintyg anhålles vördsamt om ledighet från riksdagsarbetet fr. o. m. den 3 november t. o. m. den 23 november 1957.

Säffle den 4 november 1957

Oscar Carlsson

Ledamoten av riksdagens första kammare *Oscar Carlsson*, Säffle, är intagen å härvarande lasarett sedan den 29 oktober på grund av hjärtsjukdom (angina pectoris) och på grund härav oförmögen att delta i riksdagsarbetet tills vidare under tre veckor från dato, vilket härmed intygas.

Säffle den 3 november 1957

Lars Dahlgren

Överläkare

Den begärda ledigheten beviljades.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades vidare herr *Norling* för tiden den 4—den 20 innevarande månad för deltagande i en studieresa.

Anmälades och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 182, angående anslag till en kampanj för lönsparande; och

nr 183, angående vissa lönefrågor med anledning av ändrad organisation av den lokala och regionala skollnedningen m. m.

Anmälades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade skrivelse nr 187, angående muntligt meddelande till riksdagen.

Av nämnda kungl. skrivelse, som nu föredrogs, inhämtades, att Kungl. Maj:ts prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen gjordes meddelande rörande regeringens politiska program, ävensom förordnat, att meddelandet skulle framföras i andra kammaren av statsministern och i första kammaren av ministern för utrikes ärendena.

Herr talmannen yttrade, att han i avslutning till den nu föredragna skrivelserna finge tillkännagiva, att enligt överenskommelse med hans excellens herr ministern för utrikes ärendena det i skrivelserna avsedda meddelandet komme att lämnas vid början av morgondagens sammanträde.

På sedermera gjord proposition beslöts att förevarande kungl. skrivelse skulle läggas till handlingarna.

Interpellation om en förbättrad kanalled Vänern—Västerhavet

Herr WERNER (cp) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Frågan om en förbättrad och säkrare kanalled emellan vår största insjö Vänern och Västerhavet har sedan åtskilliga år tillbaka varit aktuell. Denna aktualitet har ytterligare markerats genom de upprepade jordskred i Göta älv, som inträffat under den senaste tiden, varigenom trafiken via sjöfartsleden tidvis helt avbrutits.

För de stora västsvenska landområden som gränsar till Vänern, eller det s. k. Vänersbäckenet, med dess betydande in-

Interpellation om en förbättrad kanalled Vänern—Västerhavet

dustrier och råvarutillgångar utgör sjöfartsleden emellan Vänern och Kattégatt ett oundgängligt livsvillkor. Det väldiga ekonomiska och industriella uppsving som kännetecknat utvecklingen inom berörda områden under de senaste decennierna kan utan överdrift till mycket stor del tillskrivas nybyggnaden och moderniseringen av Trollhätte kanal åren 1910 och 1916. En ytterligare utbyggnad och effektivisering av sjöfartsleden Vänern—Västerhavet, med en ökad trafikkapacitet som snabbare, billigare och framför allt säkrare, kan förmedla de växande varutransporterna från och till vänernområdet, skulle utan tvekan starkt bidra till näringslivets framtida snabbare utveckling inom detta omfattande område.

Nationalekonomiskt sett har kanalledden i fråga tillfört landet mycket stora ekonomiska värden. Genom denna direkta transportled har betydande råvarutillgångar med tillförsel från floddalar i vidsträckta förgreningar långt inne och norrut i landet kunnat tillgodogöras och förädlas. Högt uppdrivna industrier av betydande storlek och fulländning, särskilt på skogsförädlingens och metallindustriens områden, har växt fram i ständig utveckling. Det ekonomiska utbytet för hela landet av detta näringsliv kan ej överskattas, men det är i hög grad beroende av att kommunikationerna och särskilt då sjöfartstransporterna är förhållandevis billiga samt att produkterna kan utfraktas eller importeras genom direkttransporter utan fördyrande omlastningar och tidsspillan.

Särskilt gäller detta varuutbytet med utlandet från och till vänershamnarna med dess växande exportvolym av skogsprodukter och industrivaror tillika med importen av olika förnödenheter, särskilt då det stegrade behovet av industriella råvaror och fossila bränslen, framför allt oljor. Bland exportvarorna intar järnmalm en betydande storleksordning. På grund av den kraftigt stegrade skogstillgången inom Vänersbäckenet, särskilt dess sydöstra del, är en betydande utbyggnad av cellulosaindustrien projekterad. Av avgörande be-

tydelse är alltså att kanalledden kan betjäna fartyg av sådan storlek att fraktkostnaderna för utlandstrafiken blir ekonomiska och att direktförbindelse vid behov kan nås även på stora transoceanavstånd.

Den fraktvolym som årligen passerar genom Trollhätte- och Göta älvsleden är även för svenska förhållanden av dominerande storlek.

Den officiella kanalstatistiken visar för år 1956 bl. a. följande siffror:

Trafikens totala omfattning utgjorde	2 562 000	godston
Därav trafik till och från utlandet	1 519 661	»
Utrikeshandelns andel	59,3	%
Därav fraktat på utländska fartyg	44,2	%

År 1926—1928 utgjorde utrikeshandelns andel endast 22,6 % och de utländska fartygens 16,4 %.

I kanalavgifter har år 1956 betalats 3 724 728 kronor. Med stöd av verkställda utredningar har den industriella utvecklingen beräknats öka fraktvolymen inom de närmaste 15—20 åren med 1 å 1 1/2 milj. godston. Till övervägande delen torde denna ökning ligga på exporten och importen eller den s. k. översjö- och transoceanatrafiken. Förutsättningen härför är dock att det inom en nära framtid kan skapas en ny sjöfartsled av tillräcklig storlek och effektivitet som på kortare tid kan betjäna det växande antalet fartygsenheter samt fartygsstorlekar lämpade även för transoceanaskeppningar. Jämte tidsvinsten till hamn vid västerhavet torde det starkaste skälet för denna kapitalinvestering vara att en betryggande säkerhet vinnes mot nu överhängande katastrofala avbrott i kanaltrafiken.

Det kan alltså nu konstateras att en nödvändig utveckling och rationalisering av trafiken på vänershamnarna på ett avgörande sätt hindras av de uppenbara brister som vidlåder Trollhätteleden och framför allt den alldeles för grundna och för trånga samt för rasrisker alltmer utsatta götaälvsfåran. Snara åt-

Interpellation om en förbättrad kanalled Vänern—Västerhavet

gårder är därför ofrånkomliga för att åstadkomma en förbättrad och säkrare sjöfartsled.

Värdet av direkta sjöförbindelser från och till det omfattande råvaru- och industriområdet i Vänersbäckenet, vilket av sakkunniga betecknas såsom ett av de största i Europa, har av sakkunniga beräknats till betydande årliga belopp. Besparingen per godston i direkt trafik Vänern till och från utlandet angives sålunda upp till 20 kronor och till västkusthamn upp till 10 kronor per ton. Med en nuvarande fraktvolym på utlandet av 1,3 milj. ton gör detta räknat efter endast 10 kronor 15 milj. kronor och med 1,1 milj. ton å 5 kronor per ton på västkusthamn 5 1/2 milj. kronor eller summa *besparade* fraktkostnader lägst 20 1/2 milj. kronor årligen. Vid en framtida ökning av trafiken med 1 å 1 1/2 milj. ton kan denna besparing väntas stiga ytterligare till cirka 30 milj. kronor per år eller ännu högre. Att märka är, att det härvid rör sig om frakter, vilka icke kan utan starkt ökade kostnader bl. a. för omlastning betjänas av järnväg. Om man kapitaliserar dessa besparingsbelopp efter 5 % ränta, så skulle sjöfartsledens nuvarande värde motsvara ett förräntat kapital av 410 milj. kronor och vid framtida ökning av trafiken över 600 milj. kronor. Detta sett ur samhällsekonomisk synpunkt.

Kanalleden Vänern—Göteborgs hamn har nu en längd av 82 km, varav 10 km utgör konstgjorda kanalsträckor. Sjöfartsleden följer alltså själva älvfåran på en sträcka av 72 km. Det är å denna del av kanalen som de senaste årens katastrofala jordras inträffat med därav följande totalstopp i trafiken.

Kanalslussarna är dimensionerade med en längd av 90 m, en bredd av 13,7 m och för ett fartygsdjup av 5 m. Seglationsdjupet i själva älvfåran medgav dock från början endast ett fartygsdjup av 4 m. Men detta har med åren ökats därhän att fartyg intill 4,6 m djupgående numera kan medgivas att passera. Denna fördjupning torde dock vara en bidragande orsak till de inträffade jordskreden.

De största fartyg, som nu kan passera med full last, utgör 2 000 ton d. w. Men även fartyg på upp till 2 600 ton d. w. kan färdas, dock under villkor att de icke är fullastade. Detta medför för såväl sjöfarten som befraktare stora ekonomiska förluster. En ytterligare ekonomisk belastning uppkommer genom den fartbegränsning och tidsförlust som passerandet av den 72 km långa och alldeles för trånga älvfåran framtingar. Härtill kan läggas att götaälvsfåran är mycket utsatt för dimma och att hela sträckan 72 km icke kan passeras vid dagsljus under den mörkaste delen av året utan övernattning. På ett enda fartyg kan denna tidsförlust medföra en extra kostnad av 2 500 å 3 500 kronor per dygn.

En fördjupning av götaälvsleden från nuvarande 4,6 m till exempelvis 6 å 7 m för att jämte breddning av älvfåran därigenom medge en mera ekonomisk sjötrafik har länge diskuterats och varit föremål för undersökningar. En dylik fördjupning med förstoring av slussarna ställer sig dock oerhört dyrbar. Härtill kommer att en fördjupning av själva älvfåran torde enligt de erfarenheter som redan har vunnits komma att med säkerhet utlösa nya katastrofala jordskred.

Götaälvsdalen synes långa sträckor bestå av blålera på sluttande berggrund, vilka lerlager vid en fortsatt urholkning av älvbotten och vid en växande kanaltrafik med större fartyg sannolikt komme att sättas i rörelse och flyta ut i älven. Denna risk ökas ytterligare genom den å bäge sidor om älven tilltagande tunga lastbilstrafiken med därav följande vibrationer i lerlagren, som måste bidra till att öka faran.

På grund av föreliggande omständigheter torde en projekterad uppuddring och fördjupning av Göta älvs kanalled böra avföras ur diskussionen.

Samtidigt måste konstateras att götaälvsleden såsom enda på en gång varande sjöfarts- och vattenavtappningsled från Vänern i sitt nuvarande skick förete uppenbara brister och innebär betydande risker. De förluster som uppkommer vid en eventuell längre tillkork-

Interpellation om en förbättrad kanalled Vänern—Västerhavet

ning av Göta älv för såväl befolkning, industri, handel som sjöfart i berörda områden kan beräknas till enorma värden. Enbart genom surteraset, som avstängde sjötrafiken ca en månad, beräknades enbart näringslivets förluster uppgå till mellan 1,7 och 2,15 milj. kronor. Härtill kommer sjöfartsförlusterna, som beräknades till 2 787 000 kronor, tillika med de stora störningarna i näringslivet som måste representera betydande summor. De samlade förlusterna för endast en månads trafikstopp torde kunna angivas till 5 å 6 milj. kronor. Vid götaraset i sommar inestängdes över ett nittiototal fartyg i Vänern, därav ett stort antal för utländsk trafik.

Ännu flera månader efter det senaste raset utgör vänernavtappningen endast en del av tillrinningen, med påföljd att Vänerns vattennivå nu befinner sig ca 40 cm över den högsta gräns som fastställts i vattenrättsdomen. Följden har blivit att stora strandområden och odlad jord nu står under vatten och att stora skador tillfogats jordbruket utöver vad den onormala nederbörden redan åstadkommit. Kringliggande industrier och bebyggelse hotas nu allvarligt av översvämningar. Med en viss rädsla frågar man sig vad som skulle bli följden för vänernområdet, därest ett nytt ras inträffade, som återigen stängde avtappningen, eller följden för Göteborg och dess vattenförsörjning, därest lermassorna måste spolas utför älven.

Då en uppmuddring av götaälvsfåran till nödigt djup och behövlig storlek synes möta så gott som oöverstigliga ekonomiska och geologiska hinder och tillsammans med en ombyggnad av slussarna draga mycket omfattande kostnader, så synes andra lösningar av sjöfartsleden Vänern—Kattegatt böra undersökas.

Härvid träder den gamla frågan om en ny kanalled från Vänersborg till Uddevalla i förgrunden. Denna fråga var redan 1908 föremål för utredning och förslag.

Enligt förslaget 1908 skulle kanalen gå från Vänern över de sjöar som ligger i rad emellan Vassbottnen strax söder om Vänersborg till Uddevalla. Längden

av denna kanal skulle endast bli ca 25 km, alltså en mycket kort kanal, eller endast en tredjedel av den mycket besvärliga götaälvsfåran. Men därmed skulle uppnås en snabbare och möjligen mera isfri direktförbindelse med isfri hamn mot Västerhavet och en betydande vinst i tid och effektivitet erhållas. Kostnaden för denna kanalled beräknades år 1908—1909 till omkring 76 milj. kronor för ett fartygsdjup av 7 m, alltså ca 3 m större djup än Trollhätte-leden.

Nu är det uppenbart att kostnaden för ett sådant företag möjligen har flerdubbplats sedan 1908. Men å andra sidan har tekniken även gett oss andra resurser i maskinella hjälpmedel för arbetets verkställande än som stod vattenbyggarna till buds år 1908, då arbetet i stor utsträckning måste ske för hand. Det är givet att ett så kostnadskrävande företag icke kan fotas på en direkt förräntning genom kanalavgifter. Men här föreligger en fråga av så stor samhällelig räckvidd för hela den kommande utvecklingen inom både landet och detta stora råvaru- och industriområde med en befolkning på bortemot 1 milj. människor, att man härvidlag måste lägga samhällsekonomiska synpunkter på frågan. Den framtida utvecklingen torde komma att utvisa att kapitalinvesteringen i fråga innebär en vinst för såväl nationen i sin helhet som även för de stora inlandsområden som beröres av sjötrafiken på Vänern.

Den fråga som berörts här ovan är emellertid av så omfattande beskaffenhet, betydelse och räckvidd att den omedelbart bör upptagas till ingående och allsidig utredning. Denna utredning bör taga sikte ej blott på trafikekonomiska förhållanden utan även på inverkande strukturella förändringar i olika avseenden, näringslivets utvecklingsmöjligheter inom berörda områden och slutligen de samhällsekonomiska värden som genom denna kapitalinvestering skulle kunna komma hela det svenska folkhushållet till godo.

Med stöd av det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för kommunika-

Interpellation om en förbättrad kanalled Vänern—Västerhavet

tionsdepartementet få framställa följande frågor:

1. Har herr statsrådet uppmärksammat de överhängande risker för avbrott i sjötrafiken till och från Vänern, som de upprepade jordskreden i götaälvsområdet nu innebär, och de stora förluster som därav följer för sjöfart och industri samt för befolkningen och näringslivet i allmänhet inom Vänersbäckenskenet?

2. Om så är förhållandet, ämnar då herr statsrådet inom närmaste tiden föranstalta om nödiga undersökningar angående en förbättrad, men framför allt säkrare kanalled emellan Vänern och Västerhavet, alternativt Vänersborg—Uddevalla, till sådan storlek att den mera ekonomiskt kan betjäna även den stigande översjö- och transoceaniska skeppsfarten till och från Vänern?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Anmäldes och bordlades

bevillningsutskottets betänkande nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan

Sverige och Ceylon för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter; samt

jordbruksutskottets utlåtande nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar m. m., såvitt avser Fettjestad Ågården 2¹ i Östergötlands län m. fl. fastigheter.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 555, av herr *Mannerskantz* och herr *Bergh, Ragnar*; samt

nr 556, av herr *Danmans*,

båda i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag angående visst lotteriförfarande i samband med återbetalning av överskjutande preliminär skatt.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.21.

In fidem
G. H. Berggren

Onsdagen den 6 november förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Ang. regeringens politiska program

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN** erhöll nu ordet för framförande av det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 187 avsedda meddelandet och yttrade därvid:

Herr talman! På regeringens vägnar anhåller jag att få uppläsa följande regeringsdeklaration.

Under de senaste decennierna har det svenska samhället undergått en djupgående omvandling. Det ekonomiska och tekniska framåtskridandet, som varit snabbare än under någon tidigare period, har lagt grunden till starkt förbättrade materiella levnadsvillkor; ett genomgripande reformarbete på det sociala och kulturella området har ägt rum; klassgränser och skrankor mellan olika medborgargrupper har brutits ned. Under hela denna tid har socialdemokratien burit huvudansvaret för den politiska utvecklingen. Den regering som nu tillträder ser som sin uppgift att fullfölja och utbygga de gångna decenniernas reformarbete.

I en livskraftig demokrati måste folkstyrelsens arbetsformer ständigt anpassas efter samhällsutvecklingen för att förstärka demokratiens arbetsduglighet och för att stimulera de enskilda medborgarnas aktiva medverkan i samhällsarbetet. I anslutning till de förslag som författningsutredningen kommer att framlägga skall den svenska demokratiens arbetsformer tas upp till allsidig prövning. Det gäller frågor som valsätt, folkrepresentationens uppbyggnad, regeringens arbetssätt samt folkomröstning, varvid erfarenheterna från den nyligen avhållna folkomröstningen i betydande utsträckning kan läggas till grund.

På utrikespolitikens område är det regeringens program att konsekvent följa de riktlinjer som varit vägledande under hela efterkrigstiden. Regeringen skall sålunda hålla fast vid en alliansfri utrikespolitik och vidhålla den svenska ståndpunkten att icke engagera vårt land i blockpolitiken. Sverige kommer liksom hittills att aktivt och helhjärtat delta i Förenta Nationernas verksamhet på skilda fält. Speciell uppmärksamhet ägnas därvid strävandena att stödja de ekonomiskt mindre utvecklade områdena i världen.

Till värn för landets frihet och oberoende och till stöd för den alliansfria utrikespolitiken krävs allttjämt ett starkt försvar.

Ett socialt, ekonomiskt och kulturellt framåtskridande i vårt land förutsätter en fortsatt dynamisk utveckling av produktion och näringsliv. En sådan utveckling kräver oundgängligen ett positivt och aktivt engagemang från samhällets sida.

Den rastlösa tekniska utvecklingen ställer nya och krävande perspektiv för framtiden. Stora investeringsbehov gör sig gällande på såväl den privata som den offentliga sektorn. Bostadsbyggande och vägväsende, kraftförsörjning och kommunikationer, utbildning och forskning är områden, där ökade insatser i produktionens intresse erfordras. För att tillgodose investeringsbehoven måste den ekonomiska politiken medvetet inriktas på att främja ett ökat sparande och en ökad kapitalbildning.

En fri utrikeshandel är en viktig betingelse för fortsatt produktionsstegring. Sverige med sitt beroende av utrikeshandeln har ett starkt intresse av att handelshindren i världen så långt möjligt undanröjs. Regeringen skall i detta syfte aktivt främja strävandena att skapa ett västeuropeiskt frihandelsområde och att åstadkomma ett närmare ekono-

miskt samarbete mellan de nordiska länderna.

En sund ekonomi för den enskilde och för landet förutsätter, att den fulla sysselsättningen bevaras. Regeringen betraktar som en huvuduppgift att vidmakthålla och stabilisera den fulla sysselsättningen och begränsa lokal och säsongmässig arbetslöshet.

En grundläggande förutsättning för näringslivets förkovran är att dess snabbt stigande energibehov kan täckas. Härför erfordras en fortsatt utbyggnad av våra inhemska energikällor. Utvecklingsarbetet på atomenergiens område skall fullföljas under samhällets ledning. För att förstärka beredskapen beträffande flytande bränslen genomföres det uppgjorda oljelagringsprogrammet.

Utvecklingen av ett allsidigt näringsliv kräver att kommunikationerna utbyggs i takt med näringslivet i övrigt. En rimlig avvägning mellan olika transportgrenar kommer att eftersträvas för att säkra en effektiv transportförsörjning. Våra vägar behöver utbyggas. Järnvägarna bör rustas för att även fortsättningsvis kunna effektivt ombesörja den långväga trafiken. Den expanderande flygtrafiken nödvändiggör byggande av nya flygplatser.

I utvecklingen av vårt näringsliv har de statliga företagen en betydelsefull uppgift. Särskilt gäller detta övre Norrland, vars framtid i hög grad är förknippad med de statliga företagen inom malmens, järnets och skogens område.

Riktpunkten för jordbrukspolitiken skall vara att likställigheten i fråga om inkomst och standard mellan jordbruksbefolkningen vid rationellt skötta jordbruk och övriga näringsgrenars utövare vidmakthålles. Jordbrukets gränsskydd bör i görligaste mån utformas på sådant sätt att man utan frångående av angivna målsättning uppnår en anpassning till världsmarknadsprisernas förändringar. För tillgodoseende av konsumenternas önskemål om rimliga livsmedelspriser framstår en effektiv rationalisering av vårt jordbruks struktur och driftsmetoder fortfarande som angelägen. Strukturrationaliseringen bör därför med

Ang. regeringens politiska program
samhällets medverkan underlättas och främjas.

Med hänsyn till samhällets intresse av en levande landsbygd och med beaktande av sociala rättvisesynpunkter bör samhället medverka för att lösa småbrukarnas problem.

Det allmänna skall befordra utvecklingen för en bättre skogsvård och stödja rationalisering och yrkesutbildning på skogens område. Bondeskogsbrukets ställning bör hävdas genom frivillig samverkan och strävandena härutinnan främjas av det allmänna. Inom ramen för i 1947 års riksdags beslut uppdragna huvudlinjer uppmärksammas även behovet av att komplettera och fullständiga jordbruket med skog.

I ett effektivt utnyttjande av våra produktionsresurser spelar de mindre företagen en viktig roll. En balanserad ekonomi kräver en balanserad näringsstruktur i olika delar av landet. En klok lokaliseringspolitik måste därvid nyttiggöra förefintliga arbetskraftstillgångar.

Regeringen skall inom ramen för våra ekonomiska resurser fullfölja den konstruktiva reformpolitik som varit socialdemokratiens kännemärke. Ett genomförande av pensionsreformen, ökade insatser för bostadsbyggandet, utbildning och forskning samt en upprustning av skilda vårdområden kommer därvid främst i blickfältet.

Den första höjningen av folkpensionerna kommer i enlighet med allmänna pensionsberedningens plan att föreslås till genomförande från den 1 juli 1958. I pensionsfrågan eftersträvar regeringen en lösning på grundval av den linje i folkomröstningen, som erhöi den största andelen av rösterna, nämligen förslaget om lagfäst rätt till tilläggs pension. Allvarliga ansträngningar kommer att göras i syfte att nå samling kring en sådan lösning.

Bostadsbyggandet når i år en större omfattning än någonsin. Bostadsbristen är emellertid allttjämt ett svårt problem på många håll, och efterfrågan på moderna bostäder i de större samhällena överstiger i allmänhet tillgången. Regeringen vill söka åstadkomma en sådan

Ang. regeringens politiska program

avvägning av våra resurser, att bostadsbyggandet om möjligt kan ytterligare ökas och i varje fall hållas uppe på nuvarande höga nivå.

Den tekniska utvecklingen ställer starkt växande krav på hela vårt utbildningsväsende. Det gäller icke blott att förse vetenskap och tekniskt utvecklingsarbete utan även arbetslivet i övrigt med kvalificerad och välutbildad arbetskraft. Ökade insatser för forskning, yrkesutbildning och undervisning blir därför nödvändiga, om vi rätt vill utnyttja vårt begåvningskapital och den chans de stora ungdomskullarna ger vårt arbetsliv och vår produktion.

Vetenskaplig forskning och högre undervisning kommer därför att ges en framskjuten plats på regeringens arbetsprogram. Yrkesutbildningen på olika nivåer måste intensifieras och förstärkas, och arbetet att skapa en allmän nioårig obligatorisk skola fullföljas.

I ett samhälle med stigande standard och ökad fritid bör utrymme ges åt stödet till folkbildning och kulturliv.

Stora utbyggnadsbehov gör sig gällande på sjukvårdens område. Framför allt gäller detta mentalsjukvården och åldringsvården. Ungdomsvården skall utbyggas. Nykterhetsvårdens upprustning måste fortsättas.

Familjepolitiken har hittills med olika ekonomiska stödåtgärder främst sökt höja barnfamiljernas materiella standard. De institutionella hjälpformerna träder nu alltmera i förgrunden. Ytterligare åtgärder för att vid behov bistå familjerna med barnens vård och fostern samt med rådgivning motverka hemmens splittring bör främjas.

De senaste årens beslut om dels en sänkning av den statliga inkomstskatten och dels en kommunal skattesänkning genom höjda kommunala ortsavdrag är ett uttryck för regeringens vilja att genomföra de skattesänkningar, som befinner sig möjliga inom ramen för en balanserad ekonomi och sunda statsfinanser. Med denna utgångspunkt kommer regeringen att försöka genomföra ytterligare aktuella reformer på skatte-

politikens område. Löne- och skattegrupperingen omprövas.

Socialdemokratiens skattepolitik kommer som hittills att präglas av två huvudmotiv: dels skall skattebördorna fördelas efter medborgarnas bärkraft och dels skall beskattningen vara rättvis och förhindra skattefusk på de lojala skattebetalarnas bekostnad.

De kommande årens utveckling kommer att ställa stora krav på den ekonomiska politiken. Hushållning och sparsamhet med tillgängliga resurser blir ofrånkomligen nödvändiga. Regeringen skall fullfölja en ekonomisk politik som syftar till full sysselsättning, stabilt penningvärde, jämn framstegstakt, social och ekonomisk trygghet för medborgarna och en rättvis fördelning av produktionsresultatet. Finans- och kreditpolitiken framstår som de främsta medlen i strävandena att uppehålla samhällsekonomisk balans. Graden och omfattningen av dessa medels användning anpassas till det aktuella konjunkturläget.

I ett demokratiskt samhälle formas politiken under fri debatt och öppen tävlan mellan olika meningsriktningar. Det är en förutsättning för att medborgarna skall kunna följa och överblicka de olika samhällsfrågorna och för att de aktivt skall engagera sig i samhällsarbetet. Betydelsefulla frågor står inom de närmaste åren inför sitt avgörande. Deras lösning kommer att kräva en ekonomisk och politisk kraftanspanning. Det är regeringens förhoppning att dessa frågor skall kunna lösas i samförståndets tecken.

Herr EWERLÖF (h):

Herr talman! Vi har under senare år inte varit bortskämda med regeringsväxlingar här i landet. Det framgick inte minst av det yrvakna intresse, som ägnades tillkomsten av den pålappade regering, som i dag möter riksdagen. Jag vill härmed inte ha sagt, att täta omväxlingar skulle vara önskvärda. Tvärtom! Det lär oss bl. a. Frankrikes avskräckande exempel. Å andra sidan är alltför statiska förhållanden knappast överensstämmande med parlamentarismens idé. När

republikanerna i USA kom till styret, i och med att Eisenhower första gången valdes till president, skedde det under fältropet: We need a change. Vi behöver en ändring. Vad som nu skett hos oss botten väl i en allmän känsla — låt vara från olika utgångspunkter — att en ändring var nödvändig. Men meningarna om hur ändringen borde se ut har varit djupt delade. Jag erinrar om den gamla historien om mannen som utbrast, när han begärde löneförhöjning och fick lönesänkning, att huvudsaken var att det blev en ändring. Det är med något av denna förnöjsamhet jag beväpnar mig, när jag nu hälsar den nya regeringen — i den mån man kan tala om en ny regering.

Genom press, radio och TV har det varit möjligt att snart sagt från timme till timme följa händelsernas utveckling vid regeringens tillkomst. Som resultat kvarstår att herr Erlander för socialdemokraterna avvisat högerens och folkpartiets i första hand ställda förslag om en samlingsregering och att herr Hedlund för centerpartiet avvisat högerens och folkpartiets i andra hand ställda förslag om en regering stödd på den majoritet, som de tre borgerliga partierna tillsammans innehar i andra kammaren. Även om utgången inte inneburit någon överraskning för oss, beklagar vi den.

Förslaget om samlingsregering föll, åtminstone till formen, på delade meningar om de förutsättningar som bör föreligga för att motivera en sådan lösning. För herr Erlander tycks krig eller krigsfara vara de enda kriterierna. Någon verklig sakdiskussion kom aldrig till stånd. Vi å vår sida, som rent principiellt inte är främmande för ett regeringssystem efter schweiziskt mönster, har bortsett härifrån funnit den situation, som nu tornat upp sig här i landet, mer än väl motivera en kraftkoncentration i en samlingsregering med uppgift att söka partipolitiskt avspända lösningar på de vitala frågorna om landets försvar och ekonomi och naturligtvis också på den aktuella pensionsfrågan. Vi tror oss i det fallet ha en över-

Ang. regeringens politiska program

vägande folkmening bakom oss. Partikåbblat står inte högt i kurs, allra minst efter den senaste folkomröstningen.

När det nu inte gick att få en samlingsregering till stånd, var det för oss naturligt att föreslå en regering med stöd av den borgerliga majoriteten i andra kammaren. Men, som redan sagts, herr Hedlund vägrade i vändningen. Därmed var det klart för det av herr Erlander åtrådda målet: en socialdemokratisk minoritetsregering. Egentligen borde vi väl brösta oss i denna kammare över att numera hysa det verkliga regeringsunderlaget, inklusive ett antal kommunister som garanti för majoritet vid gemensamma voteringar. Men tyvärr är kammarens sammansättning betingad av ett föga rättvisande valsätt. Jag befarar att den roll, kammaren nu kommit att spela, är ägnad att öka riskerna för dess framtid.

För regeringen kommer uppenbarligen pensionsfrågan att stå i förgrunden. Det må vara förklarligt med hänsyn till den långa tid, som redan åtgått till förberedelser. Men innan den Åsbrinkska utredningen om de ekonomiska förutsättningarna föreligger, saknas alltjämt underlag för ett slutligt bedömande. Statsministern har tidigare låtit förstå att han ämnar inbjuda de demokratiska partierna till förutsättningslösa förhandlingar. Men då striden stått mellan tvång eller frivillighet och det sagts att förhandlingarna skall föras på grundval av förslaget om lagfäst pension, är det svårt att förstå, vari förutsättningslösheten består. Det brukar tyvärr vara så, när statsministern inbjuder till förhandlingar. — Jag hörde vid excellensens uppläsning, att ordet »förutsättningslös» inte förekom, när man nu talade om att inbjuda till förhandlingar. — Den tidigare handläggningen av denna fråga har gått i stridens tecken, och man frågar sig även nu, om statsministern verkligen syftar till att uppnå samförstånd. Är det inte så, att socialdemokraterna närmast avser att använda pensionsfrågan som sprängämne för att återvinna förlorad terräng?

Försvarsfrågan har inom ÖB:s nyligen

Ang. regeringens politiska program

offentliggjorda utredningar kommit i centrum. Det torde eller åtminstone borde ha varit ett obehagligt uppvaknande för det svenska folket att komma underfund med att vi sedan en rad av år är inne på en planlös nedrustning utan några därom medvetet fattade beslut. Den dyrbara tekniska utvecklingen och penningvärdets fall har inte följts upp av ökade anslag, vilket haft till följd att den nuvarande organisationen blivit urholkad inifrån. Vi måste ta oss samman för att snarast lösa denna nationens livsfråga i ordets egentliga bemärkelse. Försvarsberedningen som nu suttit i åtskilliga år utan att ha givit några mera synliga livstecken, måste äntligen ges tillfälle att göra skäl för sig. Det går inte längre med samförstånd om att skjuta på saken, utan det måste bli samförstånd om ett avgörande.

Här kan man verkligen tala om fara i dröjsmål. För varje år som gått har glapprummet blivit större och svårigheterna ökat att ta igen det förlorade. Under tiden skärps det utrikespolitiska läget, och nedrustningsförhandlingarna i FN:s regi tycks hålla på att bryta samman. Vi ser tecken i skyn som kan vara olycksbådande. Vi måste vara medvetna om att vi med vår alliansfria linje påtagit oss att självständigt ansvara för rikets säkerhet. Lika visst som vi vill fasthålla vid den alliansfria linjen, lika visst måste vi sörja för ett starkt försvar. Det kostar pengar, och sådana har vi alltid ont om, men vad som krävs av oss är relativt måttligt i jämförelse med vad andra länder offrar. I konkurrens med ytterligare ökad levnadsstandard för ett folk som berömmar sig av att kanske redan ha den högsta standarden i världen måste i folkets eget intresse ges prioritet åt vad som krävs för ett effektivt försvar.

Det har inte undgått mig att i regeringsprogrammet finns ett uttalande av följande lydelse: »Till värn för landets frihet och oberoende och till stöd för den alliansfria utrikespolitiken krävs alltså ett starkt försvar.» Vilka slutsatser detta omdöme leder till, får vi inte veta. Är det så väl, att den nya re-

geringen ämnar ta ledningen för en snar lösning av försvarsfrågan efter innebörden i de använda orden? Det gäller nog att avvakta, hur man går från ord till handling. Det är dock den förra regeringen Erlander som med öppna ögon låtit försvaret på ett så allvarligt sätt sacka efter i utvecklingen.

Det må gälla pensionsfrågan, försvarsfrågan eller vilken annan allmän fråga som helst, så gäller som förutsättning för goda lösningar, att vi har en sund samhällsekonomi. Har vi det? De finns måhända som av den senaste konjunkturrapporten drar den slutsatsen, att så är förhållandet, eftersom där konstateras att vi nått så nära ett tillstånd av samhällsekonomisk balans som vi under givna förutsättningar hoppas komma. Men hur har vi nått den balans på knivsgen som just nu råder? Det förefaller, som om den enligt konjunkturinstitutet vore att tillskriva Vår Herre såsom de därars förmyndare. Låt oss kasta en blick tillbaka på den uppreklamerade statsbudgeten för 1956/57!

Den var avsedd att styra utvecklingen i restriktiv riktning. Till den änden var den totalbalanserad och skulle dessutom lämna ett överskott på cirka 500 miljoner kronor. För att nå målet innefattade den höjda skatteinkomster på sammanlagt 1 300 miljoner kronor. Staten skulle inte behöva ta nya lånemedel i anspråk. Kreditmarknaden skulle i sin helhet ställas till förfogande för kommuner, hantverkare, jordbrukare och andra icke statliga lånesökande.

Jag hoppar så fram till redovisningen av det beräknade budgetutfallet i den s. k. kompletteringspropositionen, som behandlades av riksdagen i slutet av maj månad i år. Man räknar då med att driftbudgeten skulle utfalla med ett formellt underskott på 315 miljoner och ett kassamässigt överskott på 70 miljoner. Totalbudgeten beräknades ge ett underskott på 414 miljoner i stället för ett överskott på cirka 500 miljoner, således en försämring med drygt 900 miljoner. Samtidigt angavs statens lånebehov till 870 miljoner. Jag tillät mig vid riksdagsbehandlingen förutsäga, att bristen i to-

Ang. regeringens politiska program

talbalansen skulle komma att stiga med åtskilliga hundratals miljoner. Vi vet nu att utfallet ger för driftbudgetens del ett kassamässigt underskott på 12 miljoner och ett formellt underskott på 471 miljoner, och för totalbudgeten ett underskott på 904 miljoner och en upplåning på 1 363 miljoner. Detta innebär bland annat att det inte funnits pengar till de avsättningar på särskilt konto i riksbanken som skulle ha gjorts till ett sammanlagt belopp av 459 miljoner, utan hela beloppet har i sammanhang med avsättningen måst upplånas i riksbanken. Häri ingår den provisoriska överbeskattningen på företagen med 275 miljoner, som undandragits företagssparandet men i gengäld skulle, såsom det så vackert hette, steriliseras i riksbanken. I sanning en sär egen form av sterilisering!

Då lånebehovet för 1956/57 nu uppges till 1 363 miljoner, utgör det inte hela sanningen. Till det gamla budgetåret hänförliga utgifter har skjutits över till tiden efter den 1 juli med åtminstone 200 å 300 miljoner. En viss sådan överskjutning brukar alltid ske men inte tillnärmelsevis av denna omfattning. Lånebehovet för 1956/57, som ännu i maj diskuterades i riksdagen på grundval av siffran 870 miljoner, kom i själva verket att överstiga denna siffra med 700 å 800 miljoner. Och ändå kunde statsministern införa vad som hände i riksbanken i juli framträda med påståendet att ingenting inträffat som förändrat situationen, sedan riksdagen åtskilts.

Av skuldbeloppet på 1 363 miljoner har 886 miljoner placerats i riksbanken. Genom riksbankens transaktioner under tiden ultimo juni 1956 till ultimo juni 1957 har likviditeten på marknaden utanför riksbanken ökats med 364 miljoner. Av statsskulden, som ultimo juni 1957 uppgick till 16 818 miljoner, var 25 procent placerade i riksbanken. Ännu 1954 utgjorde motsvarande procenttal 14. Den 15 oktober i år utgjorde statsskulden 18 165 miljoner. Av detta belopp förfaller inte mindre än 27 procent inom nu löpande budgetår.

Att mot bakgrunden av dessa siffror beteckna förloppet som ett tillfredsstäl-

lande kontraktivt bidrag till balansen från budgetens sida förefaller vara att ställa våra vanliga begrepp på huvudet. Jag tycker det skulle kännas genant för finansministern att få veta, att det faktum, att budgetresultatet i väsentliga hänseenden blivit ungefär motsatsen till vad han åsyftat, varit det fina i kråksången. Det blev ingen totalbalans, det blev inte ens en balanserad driftbudget. Staten, som inte skulle behöva ta några lånemedel i anspråk, har måst göra det i större utsträckning än under de närmast föregående åren. Kommuner och enskilda, som skulle få husera ensamma på lånemarknaden, har med hjälp av riksbankens ransonering praktiskt taget hållits borta. Upplåning i riksbanken, som finansministern betecknat som icke godtagbar för annat än säsongutjämning, har ännu en gång i avsevärd omfattning måst anlitas för statsskuldens placering.

Krisen på lånemarknaden fortsätter sålunda alltjämt. Det kommer att ta år för att rätta till vad som brister. Det torde vara fåvitskt att räkna med att några ingripanden i marknadens struktur skall kunna lösa problemet. Snarare riskerar man att göra ont värre genom att ytterliga fingra på ett ömtåligt maskineri. Vad vi behöver är framför allt långsiktigt sparstimulerande åtgärder och en lindring av företagsbeskattningen. Vi måste gradvis avskaffa regleringarna på kapitalmarknaden och skära ned de statliga anspråken på denna marknad, icke genom ytterligare pålagor, som ger staten större inkomster, utan genom begränsningar i de samlade statliga utgifterna. Man har grundad anledning betvivla, att en kapitalmarknad kan fungera nöjaktigt i ett samhälle, där det offentliga utgiftsläget är så högt som hos oss i dag.

När budgeten visade sig inte kunna fylla sin tillämnade roll i samhällsekonomin, kom ansvaret att med ökad tyngd falla på penningpolitiken. Detta var den främsta orsaken till riksbankens mycket uppmärksammade åtgärd att i somras höja räntan med 1 procent. Många skäl kan förvisso anföras till

Ang. regeringens politiska program

stöd för det riktiga, för att inte säga nödvändiga i denna åtgärd. Jag skall inte nu ge mig närmare in på detta spörsmål, om inte den fortsatta debatten ger mig skäl till det. Det blir ju anledning att återkomma till frågan i annat sammanhang.

Då jag befarar, att konjunkturrapporten lätt kan ge anledning till förhastade slutsatser för framtiden, vill jag till den knyta några ytterligare reflektioner. Den erbjuder onekligen en intressant läsning men förefaller åtminstone för en det praktiska livets man att från ytterst teoretiska utgångspunkter dra alltför vittgående slutsatser på grundval av ett ganska osäkert material. I den offentliga debatten har redan framkommit enligt min mening välgående invändningar. Här är inte platsen att gå närmare in på dessa mycket invecklade spörsmål. Jag vill inskränka mig till tre konstateranden.

1) Då den balans, som anses föreligga, väsentligen tillskrivits den förda ekonomiska politiken eller rättare det sätt, varpå denna politik mot intentionerna utfallit, bortser man helt från den inverkan som den internationella konjunkturavmattningen under de senaste månaderna och över huvud taget de försämrade konjunkturutsikterna utomlands på många håll har haft på förhållandena inom våra exportindustrier. Det är här fråga om orsaksfaktorer, som har mycket litet att göra med vår inhemska ekonomiska politik.

2) Hänsyn måste tas till det pris vi har fått betala för att i vår inhemska ekonomi uppnå en viss grad av ekonomisk stabilisering. En blick på investeringsstatistiken i det hänseendet är i hög grad belysande. Den bild av stagnerande investeringar inom industrien och näringslivet i övrigt som vi haft under de senaste åren är allvarlig i ett läge då den tekniska utvecklingen gått mycket fort och då våra utländska konkurrenter i mycket stor utsträckning kunnat avdela ökade resurser för sin industriella uppbyggnad. I konjunkturrapporten understryks också att den restriktiva politiken i hög grad drabbat

industriens investeringar. Man medger att en annan uppläggning av den ekonomiska politiken, som inneburit en stramare finanspolitik och en något lättare penningpolitik, sannolikt skulle ha främjat investeringsutvecklingen och lagt mera av den restriktiva effekten på allmänhetens konsumtion. En sådan politik skulle dock, menar man, i högre grad ha lagt en press på våra valutareserver. Ett obestyrt och av alla tecken att döma överdrivet avseende väster konjunkturinstitutet då vid kreditpolitikens effekt på den s. k. förskjutningsposten, som under senare år spökats i beräkningarna av vår valutautveckling.

Jag kan inte följa konjunkturinstitutets artificiella och starkt begränsade sätt att resonera. Ingen ekonomisk politik låter sig reduceras till en enkel ekvation. Det är enligt min mening möjligt att med ekonomiskt-politiska medel befordra en utveckling som på en gång skulle ge den valutaförstärkning, som redan utrikeshandelns tillväxt betingar, och det investeringsutrymme som ofrånkomligen är nödvändig för en jämn och hållbar levnadsstandardökning. Förutsättningarna är ett rimligt skattetryck, ett rationellt skattesystem, en företagsbeskattning, som håller kostnadsmedvetandet vitalt, och ett offentligt utgiftsläge som inte tränger undan räntabilitets-synpunkten i investeringskonkurrensen. Under dessa förutsättningar kan en kreditpolitik, som arbetar snabbt och tillvaratar de psykologiska momenten, bli effektiv både som prisstegringshämmande faktor, som valutaförstärkande faktor och som konsumtionsbegränsande instrument.

3) Det måste betonas att den stabilitet, som just nu anses föreligga, lätt kan kastas över ända. Den vilar i hög grad på exceptionellt stränga åtgärder på det penningpolitiska området. I motsats till konjunkturinstitutet hävdar jag att den expansiva budgetpolitiken på olika vägar medfört en betydande likviditetsuppladdning som kommer att utgöra ett ständigt hot mot den penningpolitiska åtstramningens effektivitet. Vi bör ha erfarenheterna från 1953/54 i gott min-

ne. Jag kommer tillbaka till mitt præterea censeo, att enda vägen ur vårt dilemma är en begränsning av de statliga utgiftsanspråken.

Herr talman! I den mån jag inte redan haft anledning att beröra regeringsprogrammet vill jag göra några ytterligare randanmärkningar. Programmet förelägges riksdagen den 6 november, den dag i vår historia, då mörkret skilde de stridande åt och båda tillskrev sig segern. Jag hoppas att detta märkliga sammanträffande inte skall behöva återverka på dagens debatt. Möjligen kan man i regeringsprogrammets tonfall spåra en viss önskan hos den socialdemokratiska partiledningen att vara den förre koalitionsbrodern till behag. Om detta är ett tack för gjorda tjänster eller en förskottslikvid för tjänster, som man räknar med att centerpartiet skall komma att göra den socialdemokratiska regeringen, är en fråga som endast de initierade kan yttra sig om.

Vad jag framför allt saknar är ett understrykande av det ofrånkomliga sambandet mellan ett fast penningvärde och full sysselsättning. Vi har en splittrad och svårgripbar internationell konjunktur. Denna kan snabbare än man i ögonblicket räknar med slå över i allvarliga sysselsättningssvårigheter. Vårt land har en för en hårdare konjunktur alldeles otillräcklig valutareserv. Våra statsfinanser är hårt ansträngda och kapitalmarknadens resurser utnyttjade utöver det möjligas gräns. Varje människa med sinne för realiteter räknar i dag med en undan för undan hårdnande internationell konkurrens. Delvis är denna intensivare kamp om sysselsättningstillfällena resultatet av medvetna åtgärder. Delvis är den en konsekvens av en mer krävande konjunktur som vi måste ha med i kalkylerna.

I detta läge och med de risker för den närmaste framtiden vi nu måste ta hänsyn till framstår kostnadsfrågan som den alltmer avgörande, inte bara för exportnäringsarna i traditionell bemärkelse utan för alla de näringar som hädanefter måste räkna med ett internationellt tryck. Kostnadsutvecklingen i ett land går icke

Ang. regeringens politiska program

att isolera från den allmänna prisutvecklingen. Därav följer att de faktiska möjligheterna att under ett tryck utifrån uppehålla en hög sysselsättning är direkt beroende av penningvärdets stabilitet. Ehuru sammanhangen självfallet inte är entydiga, finns det därför skäl att hävda att endast en politik för ett fast penningvärde är på sikt en politik för full sysselsättning.

Regeringsprogrammet gör en besvikelse då det närmar sig denna problemställning. På olika sätt markeras den fulla sysselsättningens prioritet som mål för den ekonomiska politiken. Först långt fram i aktstycket nämnes orden stabilt penningvärde i ett sammanhang som närmast verkar slentrian.

Programmet gör på mig i stora delar intryck av att vara ett herbarium med pressade blommor från den politiska allmänningen. Ingen enda av dessa blommor förefaller mig höra till de rara.

Herr talman! Innan jag slutar, skulle jag vilja rikta en hemställa till handelsministern att han under loppet av denna debatt ville ge kammaren en redogörelse för läget på de gemensamma marknadernas front och för regeringens syn på de i sammanhanget relevanta frågorna. Jag har det intrycket att våra grannländers folkförsamlingar haft tillfälle att betydligt mera ingående dryfta dessa för framtiden så betydelsefulla problem än vad den svenska riksdagen haft. Vad den nordiska marknaden beträffar står ett sammanträde för dörren med Nordiska rådets ekonomiska utskott som skall förbereda ärendet till rådmötet i början av nästa år.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Jag är förekommen av den föregående ärade talaren på några punkter, men jag skall försöka att komplettera hans framställning. Tyvärr kommer kanske en del synpunkter, som jag här ger uttryck för, att sammanfalla med hans.

I den rika floran av tidskrifter i vårt land finns det en, som kanske inte är så mycket känd av den stora allmänheten men som för oss riksdagsmän har stor

Ang. regeringens politiska program

betydelse. Jag syftar på den från statens upplysningsbyrå utgivna publikationen »Från departement och nämnder». På sistone har denna förträffliga tidskrift fått en förut oanad vikt och betydelse i och med att den bedriver en exakt, vederhäftig och fortlöpande underrättelse-tjänst angående regeringens skiftande sammansättning samt rollfördelningen inom densamma. På detta område borde publikationen i fråga kunna utföra en angelägen upplysningsverksamhet även bland medborgarna i gemen, alldenstund enligt min erfarenhet stor okunnighet råder bland allmänheten i detta avseende.

Och nu får vi önska den nya regeringen lycka och glädje på sin ensliga och måhända stundom vingliga stråt. Den nys upplästa regeringsförklaringen, som jag tyvärr först nu har lyckats få del av, är ett snällt aktstycke, som väl få har något väsentligt att invända emot. Det är bara en sak som fattas i det vackert utsmyckade smörgåsbordet, och det är löftet om bättre höstväder. Man fick tyvärr inte reda på varthän regeringens ekonomiska politik syftar. Det är dock så, att det är den ekonomiska politiken som står i förgrunden av den svenska allmänhetens intresse. I all ovisshet finns det dock en fast punkt: Det kommunistiska partiet har lovat regeringen sitt otyglade stöd.

Men osäkerhet har i stället kommit i dagen på andra områden av svensk politik. Folkomröstningen beträffande tilläggspensioneringen av svenska folket har förevarit, och jag ställer nu frågan — jag ställde den redan i våras: Hur mycket mer vet vi i dag om allmänhetens inställning till detta spörsmål än vad vi gjorde före omröstningen? Nog hade man väl på förhand kunnat lista ut, att om man frågade väljarna, huruvida de ville ha pension, skulle svaret bli ett överväldigande ja! Om man frågade dem, huruvida de ville ha en pension, som de själva inte behövde betala utan som arbetsgivarna skulle betala, skulle svaret från en betydande grupp också bli ett kraftigt ja. Inte heller ter det sig vidare överraskande att en avsevärd

procent av de röstande ville ha en tilläggspension, vars värdebeständighet skulle garanteras av staten. Att statens garanti kunde komma att medföra en kraftig ökning av inkomstskatten — ifall det nu verkligen var något allvar med det där projektet — ingick som bekant inte i frågeställningen. Detta är ingen konstruktion. Må det vara nog att hänvisa till den inflation vi haft de senaste tio åren och vilka konsekvenser för skattebetalarna värdebeständigheten skulle ha medfört, därest pensioneringen varit fullt genomförd före denna tioårsperiod.

Omröstningens utfall var verkligen inte överraskande. Meningarna är splittade, och det visste vi förut. Vad vi nu har behov av, är ett statsmannamässigt grepp på problemet. Skillnaden mellan en politiker och en statsman brukar uttryckas så, att den förre inriktar sitt handlande på nästa val, medan den senare syftar mot framtiden, syftar mot att lägga tingen till rätta för kommande generationer.

Efter omröstningen utfärdade statsminister Erlander ett glatt budskap. Det gick ut på att hans uppriktiga strävan för den närmaste tiden var att söka finna en samlande lösning av pensionsfrågan. Ingendera linjen fick genom folkomröstningen en obestridd majoritet. Det tillkommer därför ledaren för det största partiet att ena de stridande parterna, att verka för en utjämning av meningsmotsättningarna och att söka skapa möjlighet för en smidig utformning av pensionssystemet med beaktande av de ekonomiska konsekvenserna för framtiden.

Detta är ett ärende som inte bara angår de agerande politikerna. Från alla sidor har under propagandan understrukits såsom självklart, att pengarna till pensionerna måste tagas från produktionslivets årliga avkastning. Detta är därför en fråga som intresserar näringslivet och dess organisationer. Arbetsgivarvareföreningen har ju inbjudit LO till överläggningar. Oberoende av vartill dessa kan leda, borde det vara statsmaktens högste innehavare angeläget att

underhandla med *alla* parter på arbetsmarknaden. En ensidig lösning efter en renodlad linje torde inte vara en lösning, som i längden är hållbar.

Trots all oklarhet har dock under omröstningskampanjen klarhet vunnits på en punkt, nämligen att den obligatoriska tjänstepensionslinjen ingenting annat var än en skiss. Socialministern har vid flera tillfällen förklarat sig beredd att operera bort de betänkligaste inslagen i denna skiss. Dit hör företagarnas och de fria yrkesutövarnas diskriminering i pensionsavseende eller den enhetliga utformningen av pensionsåldern och pensionernas storlek. Dit hör också den gigantiska 50-miljardsfonden med den diktatoriska myndighet, som denna fonds förvaltare skulle få över näringslivet. Socialministerns uttalanden må tagas till protokollet såsom ett löfte, att han vill göra vad han kan för att bringa ärendet på rätt bog.

Alla är vi väl ense om önskvärdheten av att den överåriga arbetskraften får en skälig försörjning. Men det bör bli en lösning, som håller i framtiden. Debatten har överflödat av talet om garantier. Men den viktigaste garantien ligger däri, att våra utfästelser är sådana, att de verkligen en gång infrias av kommande generationer, och det målet nås säkrast, om man så litet som möjligt tar sin tillflykt till tvingande lagbud. Det är inte alltid säkert, att den tryggaste och effektivaste principen är att syfta mot ett idealt mått av enhetlighet.

Huvudsaken är nu att problemet tas upp till allsidig förhandling. Det är min förhoppning, att motsättningarna härvid inte skall visa sig vara större än att de kan överbryggas.

En överväldigande majoritet har sagt ifrån, att någonting bör bli gjort. Men hur? Därom svävar vi i ovisshet. Vi står inför en av de största och mest vittutseende reformer — kanske den största — som någonsin beslutats i detta hus. Alla utredningar bör därför vara färdiga, innan vi går till beslut. Ännu har ingenting avhörtts från den Åsbrinkska kommittén om de samhällsekonomiska konsekvenserna av reformen, om finansieringen

Ang. regeringens politiska program
eller om olika förslag till fondbildning. Men enligt ett tidningsreferat yttrade socialministern häromdagen, att han hoppades, att dessa utredningar måtte vara slutförda, innan beslut fattades av riksdag och regering. Jag förutsätter, att socialministern var felaktigt refererad. Det har väl aldrig varit hans mening, att inte åtminstone i huvudsak allt utredningsmaterial skall föreligga, när riksdagen går till beslut.

Vi har under en följd av år måst bevittna, att riksbanken tvingats finansiera en avsevärd del av de löpande statsutgifterna, detta i syfte att förhindra räntan att stiga; för att nu inte tala om bankens tidigare betydande stödköp av obligationer. Med andra ord: kapitalmarknaden har varit satt ur funktionsdugligt skick. Denna utveckling har i viss mån förvärrats under de senaste två åren, och jag skall belysa den med några siffror. Den 30 juni 1955, vid budgetårets slut, utgjorde riksgäldens korta upplåning i riksbanken 456 miljoner kronor och hade vid samma års utgång stigit till 1 700 miljoner. Det var alltså för två år sedan. Den 30 juni i fjol var samma korta upplåning 1 600 miljoner och vid senaste års slutet 2 350 miljoner. Riksgäldens anspråk på riksbanken lär vara mindre vid budgetårets slut än vid årsskiftet, vilket dock inte hindrade att den korta upplåningen sistlidna 30 juni uppgick till ett skrämmande belopp — inte mindre än 2 475 miljoner kronor. Längre fram i juli uppgick de hos riksbanken förfallande skattkammarsväxlarna till totalt 2 850 miljoner kronor, men sjönk sedan till samma belopp som den 30 juni. Någon avsevärd nedskärning nu i höst, med den säsongsmässiga underbalsnering av budgeten som brukar förekomma, är väl inte att förvänta.

Jag frågar: Har kammarens ledamöter betänkt vad detta innebär? Vad finnes det för realvärden bakom denna gigantiska upplåning? Tumba sedelpressar, kanske någon svarar. Ingen må förvåna sig över att vi haft en ryckvis pågående inflation — sedan må ekonomerna av facket säga vad de vill.

I Goethes Faust, andra delen, försöker

Ang. regeringens politiska program

Mefistofeles inbilla den bankruttrade kejsaren, att i jordens innandöme finns en omätlig mängd av dolda skatter, som tillhör kejsaren, ty jordytan är hans. Kejsaren vacklar i sin tro, men faller till föga, när kanslern kommer viftande med sin tusenkronorssedel och försäkrar honom, att som pant för sedelns värde ligger alla de i jorden dolda, men ännu ej upptäckta skatterna. Sålunda räddas kejsarens ruttna affärer, trodde man, och sedeltryckeriet kunde förkovras till folkets förlustelse och gamman.

Goethes dikt, en blodig satir över ett rike på glid, håller på att bli verklighet. Här hemma in-tecknar vi våra reformutgifter i fromma önsknings rörande vad vi skall prestera i en aldrig upphörande ökning av varor och tjänster. Jag lämnar åsido vad som är värst: Mefistofeles' skoj eller dagens självbedrägeri. Någon Mefistofeles och ännu mindre någon Faust är det svårt att upptäcka i det här huset, men måhända svävar de i bakgrunden. Vi kanske erinrar oss att stadshypotekskassan i början av detta år misslyckades med att placera sina lån på öppna marknaden och tvangs då att gå till riksbanken för att få täckning. Vid halvårsskiftet befann sig bostadsproduktionen återigen i farozonen, beroende på finansieringssvårigheter. Det är mot denna bakgrund, riksgäldens gigantiska upplåning hos riksbanken och svårigheterna med bostadsfinansieringen, den diskontohöjning får ses, som företogs den 10 juli i år. Här har dock gjorts ett försök att bringa kapitalmarknaden på rätt bog. Om försöket kommer att helt lyckas, ja, det vet vi inte än. Här spelar inte bara tekniska faktorer in, här driver också psykologiska faktorer sitt spel. Den svenska allmänheten har blivit så skräm-d av den diskontinuerligt förlöpande inflationsprocessen, att den behöver tid på sig för att vänja sig vid en ny inställning. I varje fall har nu förutsättning skapats för att riksbanken inte otillbörligt skall nödgas tillgodose statens och hypoteksinstitutens lånebehov. Det högre ränteläget borde vara ägnat att förbättra den alltför bristande balansen mellan investeringar och spa-

rande. Men räntan verkar visserligen inte enbart. Den nya räntepolitiken kräver komplettering. För att vi skall nå en verklig stabilisering, måste även andra åtgärder i restriktiv riktning tillgripas. Tills vidare nämner jag kreditrestriktioner — kreditrestriktioner i den förnuftiga utformning, som vi enligt min mening fått efter riksbankens senaste direktiv, där visserligen affärsbankernas lånetak borttagits men likviditetskvoterna står kvar. Nu har emellertid genom att nya lån för bostadsfinansieringen kunnat släppas ut på marknaden affärsbankerna avlastats byggnadskreditiven och bostadsproduktionen räddats.

Diskontoförhöjningen har vidare bidragit till att sanera räntestrukturen. Det officiella diskontot har blivit en effektiv ränta. Vi har fått en önskvärd förskjutning mellan den korta och den långa räntan till förmån för den senare. Det är självklart, att riksbankens åtgärder skulle hälsas med blandade känslor — med glädje av småspararna, därför att de nu fått ett påtagligt vittnesbörd om att statsmakterna verkligen på allvar vil-le ta upp kampen mot inflationen och att det nu gjordes ett kraftigt försök att göra slut på den utplundring, som de varit underkastade under så många år, med glädje av företagare i svagare ekonomiska omständigheter, därför att de nu fått möjlighet att undslippa den grå kapitalmarknaden med dess abnormt uppdrivna räntesatser, med förtrytelse från sådana låntagare med belånade realvärden, som kunnat sko sig på penningvärdets försämring under alla dessa efterkrigsår.

Förmånen att först utnyttja marknaden efter den nya given tillföll efter 14 dagar stadshypotekskassan och bostadskreditkassan. Intresset för de emiterade lånen var så stort, att teckningen kunde avbrytas redan efter några timmar. Då hade tecknats inte mindre än 452 miljoner kronor. Jag ställer frågan till dem, som så hårt klandrade riksbanksledningens åtgöranden i somras: Hur skulle bostadsproduktionen ha tett sig denna höst, om inte riksbanken hand-

lat på detta resoluta sätt? Ja, jag får till svar från vissa håll, att bostadsproduktionen hade fått inskränkas. Och det är ju ett plausibelt svar, men socialt är det inte.

Någon månad senare utsläpptes genom riksgälden dels ett kortfristigt obegränsat obligationslån, dels ett tioårsbundet lån å 100 miljoner. Det sistnämnda lånet blev omedelbart placerat, det förra inbragte 350 miljoner. Inalles överfördes alltså på detta sätt 450 miljoner kronor till en mera stadigvarande placering. Medräknas även bostadslånen, sanerades marknaden med ett belopp, överstigande 900 miljoner kronor på kort tid. Senare har ju en del andra lån börjat läggas upp, bl. a. för kraftverk, och om några dagar kommer staten återigen ut på marknaden.

Konjunkturinstitutets förra veckan utkomna rapport diskuterar vad som förevärit. Institutet vacklar i sina tankebanor. Det vet inte riktigt, på vilken fot det skall ställa sig. Jag citerar: »Förändringen av riksbankens politik i juli 1957 innebar knappast någon större kontraktiv effekt på den inhemska ekonomin utan får snarare ses som en kreditmarknadsteknisk rationaliseringsåtgärd som skapat möjligheter för övergång från kort till lång finansiering.»

Jag vet nu inte, om institutet tycker att detta är mycket att hurra för — det framgår inte av den krumeluriga rapporten. För min ringa del håller jag före, att en sådan utgång är en nödvändig förutsättning för att vi verkligen någon gång skall nå den mycket omtalade samhällsekonomiska balansen med någorlunda fast penningvärde.

Institutet tillägger: »För investeringsarnas del torde räntehöjningen närmast innebära en förskjutning från mindre till mer räntabla investeringar.» Vad institutet har för mening härom, får man inte veta; annars måste nog lekmannen tycka, att ett sådant resultat av penningpolitiken med övergång från mindre räntabla till mer räntabla investeringar är en glädjande förteelse.

Konjunkturinstitutet försöker belysa en annan aspekt av sommarens ränte-

Ang. regeringens politiska program

höjning. Institutet säger, kritiskt eller okritiskt, att räntepolitiken under efterkrigstiden stått under starkt inflytande av fördelningsmässiga överväganden. Det försöker också analysera verkan av räntehöjningen ur den synpunkten men slutar med att göra gällande, att den är obetydlig. Institutet säger, att konsumtionen visserligen kommer att minskas, men att minskningen kommer att motverkas av ökade bostadssubventioner samt ökade ränteutgifter via statsbudgeten. Jag trodde att vi alla var överens om att konsumtionen måste dämpas, om vi skall få någon rätsida på samhällets ekonomi.

Tyvär måste jag, herr talman, i likhet med herr Ewerlöf konstatera, att konjunkturinstitutets rapport i år verkar ganska förbryllande. Den strider på flera punkter mot vad som tidigare ansetts vara fastslaget. Tidigare har gjorts gällande, att löneglidningarna utgjorde en påtaglig inflationsfaktor. Institutet tycks nu vara av en motsatt uppfattning i trots av att löneglidningarna fortsätter, låt vara i minskad omfattning. Tidigare har investeringsarnas inflationsverkan framhävts. I år, menar institutet, finns det inte mera några påtagliga tecken på en kvarstående inflationistisk spänning, men den samlade investeringsverksamheten kommer sannolikt att öka med 2 à 3 procent i år mot omkring 2 procent år 1956.

»Vi klarade inflationskrisen» redan för sju år sedan i 1950 års valrörelse, som kammarens ledamöter kanske erinrar sig. Vad skall man tro? Det kan väl aldrig förhålla sig så, att konjunkturinstitutets senaste rapport utgör den svala, som förebådar ett förnyat fifflande med penningpolitiken med en ytterligare inflationsvåg sköljande över detta tålmodiga folk? Är det fördenskull som man får förklara tystnaden i regeringsförklaringen angående den ekonomiska politik, som regeringen kommer att följa? Alla är vi väl överens om att en räntesänkning är önskvärd och detta snarast möjligt. Men vad är möjligt i denna snöda värld, där det ena landet efter det andra rustar sig för att rida spärr

Ang. regeringens politiska program

mer den samhällssjukdom, som inflationen utgör? Herr Ewerlöf har nyss skildrat, hurusom vi här kommer in i bilden och inte kan dra oss undan. Den strama räntepolitiken är en svår belastning på jordbruket, på näringslivet i övrigt och på fastighetsägarna. Så snart en räntesänkning är möjlig utan att större värden sättes på spel, bör den vidtagas utan tövan; det svarar säkerligen riksbanksledningen för. Men man kan ifrågasätta, om det är lämpligt att endast utstötta påståenden för att länka in räntepolitiken i önsketänkande riktning.

Några mera påtagliga tecken på en kvarstående inflationistisk spänning förekommer alltså inte enligt konjunkturinstitutet. Visserligen har konsumentprisindex fortsatt att stiga även i år, men denna ökning säges mera vara en följd av de indirekta skatterna och prisstegringar på tjänster samt i andra hand av vissa kostnadsstegringar, bl. a. på grund av stigande utrikeshandelspriser, och mindre som ett symptom på ett efterfrågetryck på marknaden med konsumtionsvaror. Har institutet eliminerat folks ökade benägenhet att lägga sig till med motorfordon och vad därmed sammanhör? Nej då, alltsammans är mycket enkelt. »Det är inte alls besynnerligt med stegringen av levnadskostnaderna», yttrade en Gahlinfigur häromdagen — »allt har gått upp i pris, därför att allting annat har gjort det.»

Tidigare har vi upplysts om vilken fundamental roll i sammanhanget finanspolitiken skulle spela. I fjol i maj månad upplystes vi om nödvändigheten av ett totalt kassamässigt överskott i riksstaten på så där 500 miljoner kronor. Och finansministern översköldes med rosor för att han lyckats få till stånd en så kraftig överbalansering i sin stat för budgetåret 1956/57. »Så lång som dagen är lång, så kort är rosornas levnad», kan herr Sträng deklamera. Budgetåret hade inte löpt länge, förrän det stod klart, att utfallet skulle bli ett annat än beräknat. Men ingen — inte heller vi inom oppositionen — hade väl räknat med att överskottet på 500 miljo-

ner kronor skulle förvandlas i ett underskott på hundratals miljoner.

Konjunkturinstitutet tröstar oss emellertid med att om man påstår, att detta faktum skulle ha inflationistiska verkningar, så begår man ett dubbelfel. Det är med andra ord mycket tveksamt, om budgetutvecklingen under 1956/57 verkligen bidragit till ett eventuellt existerande inflationstryck, menar institutet.

Dubbelfel eller inte dubbelfel, så skulle det vara av intresse att från herr finansministern få en analys av anledningarna till denna utveckling. Den måste starkt påverka samtliga partiers inställning i riksdagen till förekommande anslagsfrågor under den närmaste framtiden.

I förbiban på fortsatt upplysning på denna punkt vill jag dock infoga, att utfallet av fjolårets budget nog inte är så oroväckande som man i första ögonblicket skulle vara böjd att tro, nämligen om man håller sig till driftbudgeten. I utgifterna har ju räknats in poster, som inte är utgifter i egentlig bemärkelse. Hit hör en »som fondering för framtida pensionsändamål» avsett summa på 275 miljoner kronor, likaså en engångsavskrivning på 343 miljoner på äldre egnahemslån. Hit torde också räknas en överavskrivning på tertiär- och tilläggsån på omkring 150 miljoner kronor. Tas hänsyn till dessa poster, visar i själva verket driftbudgeten ett överskott.

Att herr Strängs överskott på en totalbalanserad budget och mera än så försvunnit med vinden är en annan historia. Till denna historia hör också felkalkyler, som kanske i viss grad varit oundvikliga, så som trenden varit. Vi inom oppositionen har aldrig godtagit en överbalansering av totalbudgeten. Det kan inte vara riktigt att skattebetalarna skall tvingas att betala investeringar i kraftverk och andra kapitalkrävande anläggningar under ett enda år.

Statens inkomster, jämfört med den uppgjorda riksstaten, har minskat, och dess utgifter har ökat under det gångna

Ang. regeringens politiska program

räkenskapsåret. Båda dessa faktorer bör analyseras. Jag vill uppehålla mig vid den förra faktorn. Enligt en av riksräkenskapsverket nyligen verkställd beräkning skulle statens inkomster på driftbudgeten under förra budgetåret ha understigit de beräknade med cirka 618 miljoner kronor — jag hoppas att siffran är riktig — främst beroende på att inkomstskatterna avsevärt sinat. I konjunkturinstitutets rapport står man villrådig inför händelseförloppet. Framför allt förs aktiebolagens minskade inkomster in i blickfältet. Taxeringsstatistiken pekar mot en minskning av aktiebolagens taxerade inkomster — enligt konjunkturinstitutet — med 10 procent år 1956, jämfört med år 1955. Häromdagen hörde jag, att siffran lär vara ännu större — minskningen skulle belöpa sig till 12,5 procent. Jag vet inte om det är riktigt. I varje fall kvarstår, att bolagskatterna har sinat.

Institutet ifrågasätter, huruvida inte detta negativa utfall kunde stå i samband med en tillfällig ökning av avskrivningar och fondavsättningar, men utesluter inte att det beror på en verklig hopkrympning av vinstunderlaget. Nej, vi får nog räkna med att den starkast bidragande orsaken är att finna i en hopkrymt vinstmarginal. När företagens omkostnader stegrats så kraftigt som skedde förra året, måste detta medföra en minskning av deras nettovinster. En så kraftig påkänning kan inte i en handvändning kompenseras genom rationaliseringsåtgärder av olika slag. Dylika åtgärder kräver tid för att växa fram.

I diskussionen har också såsom en orsak till de reducerade skatteinbetalningarna förra budgetåret framförts den möjligheten, att företagen — såsom konjunkturinstitutet uttrycker sig — »helt sonika tagit kredit hos staten». Företagen skulle med andra ord ha funnit det vara fördelaktigt att uraktlåta fyllnadsbetalning av skatt senast den 30 april och i stället med öppna ögon dragit på sig kvarskatteskulder, detta i trots av att kvarskatteräntan höjts till 7 procent per år räknat. Den reella kvarskatteräntan är ju större än 7 procent, eftersom

krediten inte gäller ett helt år för mer än halva kvarskattebeloppet. Ekonomiskt svagare företag har sannolikt i stor utsträckning begagnat sig av denna utväg, men den ger inte hela förklaringen till det försämrade skatteinflödet.

Frågan är, om vi inte, såsom herr Ewerlöf gjorde gällande, har att räkna med lägre skatteinkomster från företagen under de närmast följande budgetåren än vad som tidigare förutsatts. Konjunkturutsikterna är inte så gynnsamma som de var för ett år sedan. Redan under våren och försommaren förmärktes ansatser till en försvagning. Dessa ansatser har förstärkts under de senaste månaderna. De internationella råvarupriserna är fallande, och fraktsatserna visar en nedgång. Eftersom Sverige är en stor exportör av råvaror och halvfabrikat, kan landet inte undgå att få kännning härav, om den vikande tendensen fortsätter. Visserligen har våra viktigaste exportvaror, skogsprodukter och järnmalm, visat stor motståndskraft mot den vikande tendensen, men numera torde utsikterna framstå såsom osäkra även i fråga om dessa produkter. Av allt att döma kommer den europeiska järn- och stålindustrien att fortsätta med att utbygga sin kapacitet och sålunda öka sitt behov av malm, men samtidigt synes det som om detta ökade malmbehov alltmera skulle täckas från andra länder än Sverige. Ännu år 1950 bestod 60 procent av malmexporten till den västeuropeiska kontinenten och England av svensk malm. I år lär denna andel ha sjunkit till ungefär 45 procent, och tecken tyder på att den år 1960 skall ha nedgått till omkring 30 procent. Denna utveckling betyder skärpt konkurrens, svårare överblick över marknaden och kan medföra ett överskott av järnmalm med fallande priser. Kanske — jag säger kanske — gjorde staten inte en så lysande affär vid inlösningen av LKAB, som man trodde.

Ett utmärkande drag för det nuvarande läget är, att den vikande pristendensen på världsmarknaden här hemma motverkas av kostnadsstegringar, särskilt i form av löneförhöjningar. Det är

Ang. regeringens politiska program

betecknande att detaljpriserna på flertalet områden även i år varit stigande och att de latenta tendenserna till ytterligare prisstegringar inte är undanröjda.

Mitt i denna försämrade eller i varje fall stagnerande konjunktur kom så skördekatastrofen i höst. Den var så mycket mera sorglig som skördeuppskattningen så sent som i slutet av augusti månad var relativt gynnsam, sämre visserligen än i fjol men bättre än medeltalet för skördarna 1950—1954, där dock år 1953 var ett gynnsamt år. Den ihållande nederbörden i höst har ju medfört, att brödsåden delvis blir användbar endast som fodersäd, vartill kommer att säden på stora arealer icke kunnat bärgas. Jag föreställer mig, att inom riksdagen enighet råder därom, att staten liksom år 1955 måste lämna stöd till de hårt drabbade jordbrukarna. Redan från och med den 1 oktober har inmalningstvång införts för svensk brödsäd och som följd härav inblandningstvång vid import av mjöl. Därutöver har myndigheterna till visst minimipris låtit inköpa även icke kvarngill men till foderändamål fullt användbar vara. Samtliga åtgärder torde enbart mötas av gillande inom riksdagen.

Man kan i det oändliga diskutera, huruvida de nya räntesatserna är för höga eller med hänsyn till inflationstrycket lämpligt avvägda. Konjunkturinstitutets förre chef, professor Erik Lundberg, har i en artikel i Dagens Nyheter den 13 september 1957 behandlat denna fråga. Han menar där, att ett 5—5 1/2-procentläge för långa statslån inte är någon hög räntefot under rådande betingelser. En räntesats på 4 1/2 procent under 1920-talet och 3 procent på 1930-talet kan betraktas, menar han, som väsentligt högre räntenivåer än de 4 1/2—5 procent vi haft före senaste räntehöjningen och sannolikt högre än dagens räntenivå.

Professor Lundberg påpekar också, att vi under en följd av år har haft en negativ ränta, vilket innebär att graden av penningvärdeförstörelse har varit större än räntan. Jag skulle vilja tillägga, att det inte är nog med att räntan varit negativ under en rad av år, utan

spararna har därutöver nödgats betala inkomstskatt på sina till följd av inflationen imaginära inkomster. Ingen må förundra sig över att sparandet inte varit tillräckligt för att motsvara de stora investeringsanspråken.

Häromdagen läste jag ett referat av ett anförande av finansminister Sträng. Därav framgår, att han tydligen har ögonen öppna för denna företeelse. Jag hopnas jag har uppfattat honom riktigt.

All erfarenhet har gett vid handen, att penningpolitiska ingripanden verkar med en påtaglig eftersläpning. Det tar tid, innan investeringsprogrammen hinner läggas om på grund av förändringar i räntenivån. Det tar tid, innan kapitalmarknaden råkar i funktionsdugligt skick. Och det tar tid, innan verkningarna gör sig gällande på konsumtion och prisbildning.

Det gäller med ett ord att visa tålmod. Ett förhastat ingripande i den omställningsprocess, som här är i gång, kan leda till det olyckliga utfallet att den höjda räntan blir lika ineffektiv som den tidigare lägre, med påföljd att vi råkar in i en närgången och utvecklingshämmande kredit- och kapitalreglering.

Nu gäller det närmast att få ett fastare grepp på statens finanser. En olycka kommer sällan ensam. Innan vi hunnit hämta oss efter anderrättelsen om underskottet på förra räkenskapsårets totalbudget — den presumtivist överbalanserade budgeten — möts vi av meddelandet om myndigheternas äskanden för nästa budgetår. Dessa äskanden visar en sammanlagd ökning, räknad i miljarder, i fråga om driften. Jag är väl medveten om att statsverksamheten uppvisar flera eftersatta områden. Den är en halmsjöaffär med inte en utan flera pucklar samt mycken skevhet. Men ändå är det nödvändigt att här gå fram med blåpennan över anslagsramen. Varför inte en besparingsberedning med alla demokratiska partier engagerade, en besparingsberedning med stränga direktiv, såsom andra kammaren begärde i våras? Penningpolitiken måste kompletteras med en målmedveten finanspoli-

tik, Herr Sträng håller på att råka in i samma belägenhet som den lilla tiken Damka på den äventyrliga sputnikfärden mot alltmera lufttomma rymder, framdriven under reaktionen av ständigt stegrade anspråk på statskassan. Vi måste alla hjälpa till att få ner den svenska statens Sputnik på marken igen med allt dess innehåll, inklusive herr Sträng.

Till råga på allt inträffar ansvällningen av statsbudgeten samtidigt med att en rad kommuner tvungits höja utdebiteringen. Vi får inte heller förglömma de stora anspråk, som under de närmaste åren framåt kommer att ställas på staten till följd av de åtaganden, som staten redan iklätt sig. Här om torde den följande debatten ge närmare upplysning.

Herr talman! Vi sitter alla i samma båt. Vad som nu göres oss behov är en samverkan över partigränserna. En sådan samverkan borde åvägabringas, även om vi inte lyckades få till stånd en samlingsregering. För min del håller jag före, att det nu inte var hela världen, att vi misslyckades med den saken. Men alla måste vi visa återhållsamhet med nya anslagskrav under den närmaste tiden. Var finns den ledande statsman — det är möjligt att han finns inom regeringen — som vågar ta ett fast grepp om statsrodret? Om regeringen kan visa upp en man av sådana mått, skall vi möta honom med förtroende.

Herr WERNER (cp):

Herr talman! Det är förklarligt, om upplösningen av regeringskoalitionen mellan socialdemokraterna och centerpartiet bondeförbundet, med den nya inrikespolitiska situation, som därav följer, kommer att dominera höstriksdagens generaldebatt. En regeringskris hör ju till de mindre vanliga företeelserna här i landet, om man jämför vårt land med många andra parlamentariskt styrda länder i Europa.

Jag delar den uppfattningen, att koalitionen med dess starka parlamentariska underlag gett stadga åt den politiska ut-

Ang. regeringens politiska program
vecklingen och obestriddigen varit till gagn för landet. Tillåt mig härvid konstatera, att bondeförbundets medverkan i regeringen under dessa sex år utövat en avbalanserande inverkan på händelseutvecklingen och utgjort en fast förankring i det bestående samhällets grund.

Ingen lär väl kunna bestrida, att bondeförbundet — det må nu heta centerpartiet eller någonting annat — är och måste för sin framtid vara ett samhällsbevarande parti. Ingen samhällsgrupp kan vara knuten med starkare band till det bestående svenska samhället än den kärna i partiet, som består av Sveriges bönder och jordbruksbefolkning. Detta bör utgöra en borgen för partiets framtida samhällsbevarande och samhällsbyggande politik. Centerpartiet bondeförbundet eftersträvar härvid att med bevarandet av enskild äganderätt och ett fritt enskilt näringsliv föra framstegsvänlig politik inom ramen för vad en sund samhällsekonomi kan bära.

Vi går nu att möta en ny politisk situation, som ingalunda utesluter anledning till oro. Den nu renodlade socialdemokratiska regeringen är parlamentariskt sett en svag regering och kan i sitt handlande och i sin målsättning måhända komma att från sidan påverkas av krafter och impulser, vilka kan visa sig olyckliga för landet och dess näringsliv. Situationen nu, med den kommunistiska niomannagruppen som parlamentarisk vågmästare i politiskt betydelsefulla frågor, inger en bestämd känsla av olust. Hur energiskt den socialdemokratiska regeringen än söker skaka av sig beroendet av kommunisterna är detta beroende dock ett faktum. Att den socialdemokratiska regeringen skulle avstå från att framlägga förslag, vilka endast kan genomföras med stöd av kommunisterna, torde vara en övermänsklig uppgift.

Centerpartiet bondeförbundet förbehåller sig att fritt och obundet pröva sin ställning till alla frågor och ge sitt stöd åt vad partiet anser vara till gagn för landet.

Här har kannstöpts om orsakerna till

Ang. regeringens politiska program

regeringsupplösningen. Någon tidning har skrivit att den var utan egentlig orsak. Det behöver dock ej ligga något märkvärdigt eller dramatiskt i att en tvåpartiregering upplöses efter sex år. Tillåt mig först konstatera, att det aldrig förefunnits ett sådant ideologiskt samband mellan bondeförbundet — numera centerpartiet — och socialdemokraterna, som i och för sig kunnat utgöra en sammanhållande grund för en gemensam politik. Den samverkan, som har skett, har endast betraktats som en praktisk arbetsform för genomförande av vissa förutbestämda målsättningar.

Med tiden har det emellertid framstått sådana motsättningar i betydelsefulla frågor, att ett samarbete i regeringsställning ej längre var försvarbart. Händelserna med dyrortsfrågan, kreditrestriktionerna och den chockartat höjda räntan samt slutligen pensionsfrågan, i vilken statsministern offentligt deklarerade, att för honom och hans parti var det viktigare med den lagfästa tilläggs-pensionen än med koalitionen, gav tydliga anvisningar om att tiden för uppbrott var inne. En demokratisk anseende måste lida av att två partier, vilka samverkar i regeringställning, framträder inför det väljande folket och företräder oförenliga uppfattningar. Regeringsprogrammets innehåll att partiskiljande frågor skulle vila under samverkanstiden gjorde härvid situationen än mera ohållbar.

Herr talman! Jag ansluter mig helt och fullt till den uppfattning, som redan angivits från vårt parti, att regeringsfrågan borde ha lösts genom bildandet av en samlingsregering av de fyra demokratiska partierna. Jag bortser då inte ifrån de avigsidor, som följer med en sådan regering. En samlingsregering utvecklas ofta till en maktfullkomlig inre konklav, i vilken allting kompromissas och beslutas i förväg. Härmed läggs också en död hand över den fria demokratiska debatten till skada för demokratiens naturliga funktion. Vi behåller härav vissa minnen från krigsåren.

Men landets läge just nu, särskilt i eko-

nomiskt avseende, synes mig synnerligen allvarligt. De oerhört växande statsutgifterna kan ej täckas av de nu löpande statsinkomsterna och ännu mindre utgifterna för nödiga kapitalinvesteringar. Vissa av statens affärsdrivande verk visar nu allvarliga underskott i driften, vilka troligen måste täckas av skattemedel. Därtill har vi bundit oss för väldiga utgiftsökningar inom de närmaste åren, för vilka vi icke klargjort var vi skall ta pengarna. Det lär vidare ej vara möjligt att komma förbi de ökade ekonomiska anspråk, som en modernisering och effektivisering av landets försvar kräver i nuvarande läge. För att sätta vägväsendet i stånd erfordras ytterligare många miljarder kronor utöver den miljard, för vilken staten redan nu häftar i skuld till vägväsendet.

På alla områden kan konstateras växande utgifter, vilka inte kan täckas utan en ytterligare ökad skattebelastning. Denna har dock nu nått en övre gräns, som inte gärna kan överskridas utan att allvarligt skada de ekonomiska och psykologiska grundvalarna för den värdeskapande produktionen i landet. Under tiden ökar statskulden och torde vid tiden för detta finansårs utgång vara omkring 20 miljarder kronor eller cirka tolv gånger mer än för tjugofem år sedan. Vår handelsbalans fortsätter att visa ett stigande underskott, ett minus, som genom årets skördekatastrof kommer att ytterligare ökas. Troligen kommer det härvidlag att röra sig om cirka en miljard kronors minskning i inhemsk värdeproduktion och därmed även köpkraft, som för det kommande året undandragits marknaden.

Talet om att vi nu närmar oss ekonomisk balans synes mig under dessa förhållanden sakna verklighetsunderlag, särskilt i vad det avser den budgetlära situationen.

Enligt min uppfattning leker vi nu obekymrat ekonomisk barnkammare här i landet utan att fråga oss, vad som rimligen kan bäras av landets resurser och dess skattedragare. Denna rusning in i det ovissa hade måhända kunnat dämpas ned genom nötningen i en samlings-

regering, och landet hade därigenom möjligen kunnat erhålla en önskvärd och nödvändig andhämtningspaus.

Nu stälptes denna möjlighet genom det socialdemokratiska partiets och statsministerns nej. Den börda, som den socialdemokratiska regeringen därmed har påtagit sig, är ingalunda lätt och ej heller utan ansvar.

Det andra alternativet — en treparti-regering, sammansatt av de tre borgerliga partierna — måste i nuvarande läge betraktas som en illusion utan varje realistiskt underlag. Förutom det för bondeförbundet centerpartiet vanhedrande överhoppet från en sida till den motsatta, vilket i och för sig hade varit ett politiskt självmord, så hade en dylik regering med de nuvarande styrkeförhållandena i riksdagen varit dömd till att vara endast en skuggregering, utan alla möjligheter att genomföra ett självständigt regeringsprogram. Förutsättningarna är härvidlag avgörande sämre än för den socialdemokratiska regeringen, som dock i ekonomiska frågor kan förfoga över en majoritet. Alla lagfrågor hade vid en trepartiregering kunnat fällas av den socialdemokratiska majoriteten ensam i första kammaren och ekonomiska frågor likaledes genom samverkan i de gemensamma voteringarna emellan socialdemokraterna och kommunisterna.

Med dessa fakta för ögonen förefaller det obegripligt hurusom högerledaren herr Hjalmarson kunde tillåta sig att i radioekot häromkvällen måla upp en verklig hägring av alla de underverk som denna regering på kryckor skulle kunnat uträtta. De reella möjligheterna till den utlovade skattesänkningen har jag förut berört. Den verkliga avsikten i hela detta narrspel var givetvis endast att inför oinitierade lyssnare manövrera in centerpartiet bondeförbundet i en ansvarsställning som saknar varje verklighetsunderlag.

Det har, herr talman, överraskat mig, att den i övrigt saklige herr Ewerlöf har velat göra sig till tolk för detta mer propagandistiska än realistiska alternativ. Herr Ewerlöf menar väl inte att en tre-

Ang. regeringens politiska program

partiregering skulle ha kunnat utöva någon som helst självständig regeringsfunktion genom att endast stödja sig på majoriteten i andra kammaren. Det är en fullständigt orealistisk konstruktion. Jag förmodar att herr Ewerlöf varken kan eller vill göra gällande att den har något verklighetsunderlag. I varje fall måste det väl sägas vara ett i sanning ganska märkligt sätt att inledda ett eventuellt framtida samarbete mellan de borgerliga partierna.

Ingenting skulle vara mer pedagogiskt uppfostrande än att herrar Hjalmarson och Ohlin ensamma fick överta regeringsansvaret och tillsammans försöka genomföra sitt ständigt omtalade skattesänkingsprogram samtidigt som de hade att tillgodose de växande utgifterna på alla statsverksamhetens områden och särskilt försvarets trängande behov av ytterligare hundratals miljoner kronor till en moderniserad upprustning.

I eftermälet till den folkomröstning i pensionsfrågan, som skulle ge en klar anvisning om svenska folkets vilja, blandar sig tyvärr några tvivel om instrumentets framtida värde. Osakligheten, för att inte säga osannfärdigheten i mycket av den propaganda som spritts till väljarnas upplysning, eller kanske rättare förvillande, har inte verkat klarläggande av frågans verkliga, framför allt ekonomiska innebörd. Ute i landet frågar man sig, om tillställningen var värd de 8 miljoner av skattemedel som staten satsade. Förtroendet till omröstningsinstitutets värde har sannerligen ej stärkts härigenom.

Jag skall inte uppehålla mig vid denna fråga — vår ställning kommer i det följande att närmare utvecklas av professor Wahlund — men tillåt mig att slå fast att för oss inom centerpartiet bondeförbundet är frågan om folkpensionens utbyggnad till föreslagen storlek och inom angiven tid det grundväsentliga, jämte en påbyggnad med ett förbättrat familje- och änkeskydd. Det får inte hända att det latent konkurrens-hot, som trots alla försäkringar dock föreligger mellan löntagarpensionen och förbättringen av folkpensionerna, för-

Ang. regeringens politiska program

skjuter eller leder till att man sviker det bindande löfte som getts folkpensionärerna. Jag har med stor tillfredsställelse noterat den bindande förklaring som har getts av den nya regeringen i regeringsprogrammet. Bakom kulliserna skymtar man nu vissa kompromisstrevare från folkpartiets sida angående löntagarpensionen. Inom centerpartiet skall vi med stort intresse följa den kommande utvecklingen på den fronten.

Den högräntepolitik, som inleddes genom riksbanksledningens överraskande beslut i juli månad att höja låneräntan med en procent, eller i tillämpningen avsevärt mera, är en åtgärd som på inett sätt kan godkännas av centerpartiet bondeförbundet. Det våldsamt höjda räntetrycket drabbar nu hårt och hänsynslöst stora grupper av ekonomiskt beroende medborgare, såsom företagare inom jordbruk, småindustri, handel och annan verksamhet, vilka måste arbeta med lånat rörelsekapital. På hyresmarknaden har räntans hyreshöjande verkan hållits tillbaka genom dekret från myndigheterna, men det är dock en tidsfråga hur länge detta skall lyckas. Den grupp, för vilken de höga räntorna i många fall kommer att verka ruinerande, är dock de skuldsatta jordbrukarna, särskilt de unga nybörjarna. Tillsammans med en ofta totalförstörd skörd som lämnar alltför många utan inkomster eller ersättning för omkostnader och arbete kommer nu räntebördan, med det resultatet att många kan få gå från gård och grund. När man i ett sådant läge talar om »räntans renässans» och »ett friskt tag» från riksbanksens sida, så skulle man med långt mindre cynism kunna tala om det ohämmade penningintressets plundringståg över skuldsatta och beroende människors existensmöjligheter. Med sådana exempel för ögonen var det uteslutet att centerpartiet kunde fortsätta att ta medansvaret i en regim som säger sig företräda det arbetande folkets intressen i landet.

Nu talas det om de lysande resultat som skulle blivit följden av denna ränte-

kupp. De penningbelopp, som tillförts lånemarknaden, är emellertid inga nya pengar utan sådana som lösgjorts från lågränteplaceringar och överförts till de nya högräntelånen.

Det har inte kunnat påstås ens från riksbanksledningens sida att räntehöjningen var betingad av ett aktuellt inflationsshot, utan situationen har däremot betecknats som jämnflytande. Två skäl har dock angivits, dels utfallet av statsbudgeten med ett betydande statligt lånebehov och dels bristen på långfristigt kapital till byggnadsverksamheten. Båda dessa förhållanden berör emellertid finansministerns ämbetsområde långt mer än riksbanksledningens. Det hade då varit naturligt att riksbankschefen åtminstone hade rådgjort med finansministern, innan denna drastiska åtgärd hade vidtagits, i all synnerhet som den kraftiga räntehöjningen synes mig sakna täckning i bankoutskottets av riksdagen godkända uttalande i våras angående penningpolitiken. Det bör påpekas att riksbanken författningenslignat sorterar under Sveriges riksdag och inte heller bör få betraktas såsom någon riksbanksledningens privataffär. Frågan om riksbanksledningens ställning och befogenheter har genom det skedd i hög grad aktualiserats och bör bli föremål för en närmare precisering.

Räntehöjningens depressiva verkningar börjar nu göra sig gällande även genom en växande arbetslöshet. Det ena företaget efter det andra friställer sin arbetskraft eller förkortar arbetsveckan. Det stundar till en dyster jul i hundratal jordbrukar- och arbetarhem. Att den ingalunda låga räntefot, som vi hade vid tiden för riksbanksbeslutet, skulle innebära ett hot mot penningvärdet lär inte kunna bevisas, lika litet som att räntehöjningen enbart skulle utgöra ett universalmedel mot inflationsutvecklingen. De våldsamma lönestegringarna och de stigande konsumtionsanspråken spelar härvidlag den i verkligheten avgörande rollen. En hög ränta är ju dessutom alltid en omkostnadsfaktor i produktionen, som måste ta ut sin konse-

kvens i höjda priser på varor och tjänster, vilka måste betalas genom ett större antal till sitt inre värde urholkade kronor, alltså med verkningar rakt motsatta de avsedda. Läget på kreditmarknaden är nu i många hänseenden så otillfredsställande, att något måste göras. Från centerpartiets sida måste vi ställa kravet på en räntesänkning inom den närmaste tiden. Om det är nödvändigt att hindra en inflationsutveckling, så får andra medel tillgripas i inflationsbekämpande syfte än räntan.

Den skördekatastrof, som drabbat större delen av landets jordbrukare genom regnskadorna, är så allvarlig och så omfattande att effektiva stödåtgärder från statens sida måste sättas in för att i görligaste mån bereda vissa lättnader och såvitt möjligt förebygga totalruin för de svårast drabbade och ekonomiskt sämst ställda. De hjälpåtgärder, som härvid måste till, torde i största möjliga omfattning böra inriktas på att hjälpa unga nybörjare, för vilka läget blivit så ohållbart att de i själva starten hotas av att ställas på bar backe eller att få gå från gård och grund. Eventuella hjälpåtgärder bör därför huvudsakligen grundas på behovsprövning.

Skördeförlusterna är så omfattande, att ingen statshjälp förslår att ersätta skadorna. Detta kan ej heller ifrågasättas. Men de åtgärder som närmast bör komma i fråga är att tillgängliga krediter kan erhållas till skälig ränta, samt att någon form av moratorium eller visst betalningsansånd för förfallna lån snarast införes. Fara föreligger eljest att jordbrukare och småföretagare, som nu saknar betalningsmedel, kan i stor omfattning bli föremål för exekutiva åtgärder med alla de olika verkningar som därav följer. Vidare måste resas ett bestämt krav på att den rådande hårda krediträntan på ett eller annat sätt sänkes.

Ingen regering eller jordbruksminister som vill känna sitt ansvar, han må tillhöra vilket parti som helst, kan undgå att i nuvarande situation ingripa i landets eget intresse med snabba och

Ang. regeringens politiska program
effektiva hjälpåtgärder. Vi i centerpartiet förutsätter att den nye jordbruksministern härvid icke skall svika dessa förväntningar.

Herr talman! Den socialdemokratiska regeringen går nu att ensam övertaga regeringsansvaret i landet. En gynnsam utveckling av landets näringsliv samt medborgarnas frihet och trivsel är i hög grad beroende av hur regeringen förstår att förvalta denna sin ansvarsfulla uppgift. Från sin mittpunkt i svensk politik kommer nu centerpartiet bondeförbundet att sakligt pröva vad som sker och obundet ta ställning till de olika samhällsspörsmålen efter riktmärket vad vi bedömer kan vara till gagn för landet och dess medborgare.

Herr EWERLÖF (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag är tacksam för herr Werners vänlighet att — låt vara indirekt — ge mig ett erkännande för saktighet. Jag skulle vilja begagna detta tillfälle att returnera detta erkännande till honom genom att säga att jag alltid satt ett värde på den vilja till saktighet, som jag mött hos herr Werner. Det är mig angeläget att säga detta nu, eftersom jag utgår från att det är sista gången som vi möts i en remissdebatt. Jag vill med detta också ha sagt, att vi kommer att sakna honom i fortsättningen.

Jag skulle sedan vilja plädера för min saktighet även i det hänseendet, som herr Werner vill bestrida, när han säger att det väl ändå inte kan ha varit min mening att en regering, som bara kan stödja sig på andra kammaren, kunnat vara något alternativ till den regering som vi fått. Men vari består då skillnaden? Jo, däri att vi nu har fått en regering, som kan stödja sig bara på den första kammaren. Vi har ansett att andra kammaren i det sammanhanget bör ha företräde.

Den enda skillnad som föreligger är ju olyckligt nog den att den socialdemokratiska regeringen behärskar de gemensamma voteringarna. Men det gör den endast med hjälp av kommunisterna, och herr Werner började ju sitt anförande med att förklara att det var ett utom-

Ang. regeringens politiska program

ordentligt beklagligt förhållande att vi kommit i det läget, att kommunisterna blivit tungan på vågen i de gemensamma voteringarna. Under sådana förhållanden kan jag inte förstå annat än att vi, som båda företrädare var sitt borgerliga parti, skulle ha kunnat vara överens om att det hade varit rakligt sett en väl så naturlig och riktig lösning om det hade kommit till stånd en borgerlig regering.

Sedermera kom herr Werner in på räntekapitlet. Det är så pass vidlyftigt, herr talman, att jag inte tror mig om att kunna säga någonting väsentligt om det på de få minuter som en replik ger mig. Jag har ju många gånger haft anledning att framhålla för herr Werner att han lever i en fullkomlig villfarelse om räntan. Det kom fram även nu. Han fäster sig bara vid vissa effekter i vissa konkreta sammanhang och ser alldeles bort ifrån den verkan räntan har över hela fältet, när det gäller stabiliseringen av penningvärdet. Denna effekt måste, även sedd ur jordbrukarnas snäva synpunkter, i det läge där vi nu befinner oss vara mera värd än de fördelar som skulle uppnås, om man tvingade fram en räntesänkning. Om herr Werner hade hållit sig med litet bättre rådgivare i räntefrågan, borde han — det har jag alltid ansett — med sitt goda huvud och sin vilja till saklighet även i den frågan ha varit att återfinna på den sida som jag tillåter mig att företräda.

Herr WERNER (cp) kort genmäle:

Till min förvåning vidhåller herr Ewerlöf att en regering sammansatt av de tre borgerliga partierna hade haft möjlighet att genomföra ett självständigt regeringsprogram med stöd av sin majoritet i andra kammaren. Men det måste väl ändå vara så, herr Ewerlöf, att varje lagförslag, som framlagts av en sådan regering, hade kunnat stupa på den socialdemokratiska majoriteten i första kammaren och att en sådan regering i ekonomiska frågor — t. ex. när det gäller skatterna — varit hänvisad till betydelselöshet, eftersom varje dess förslag

hade kunnat fällas i de gemensamma voteringarna, där man alltid måste räkna med 7 rösters övervikt för oppositionen vid samverkan mellan de socialdemokratiska och kommunistiska grupperna som tillsammans bildar majoritet inom riksdagen. Jag kan inte inse att jag har orätt då jag, samtidigt som jag påpekar att den socialdemokratiska regeringen är en parlamentariskt svag regering, påstår att den dock har vissa möjligheter att föra en självständig politik. Jag har därmed inte sagt att denna politik skulle vara för landet lyckligare än den intetsägande politik som skulle ha kunnat föras av en borgerlig repartiregering.

Vad beträffar mina rådgivare i fråga om räntan har mitt ståndpunktstagande därvidlag grundats på de erfarenheter som det praktiska livet givit mig. Den saken förbiser herr Ewerlöf på ett alldeles överraskande sätt. Innan man vidtar en så drastisk åtgärd som att kraftigt höja räntan, har man väl ändå skyldighet att väga räntehöjningens depressiva verkningar emot de fördelar som man menar sig uppnå. Jag gör gällande att den relativt låga ränta, som vi har haft under de senaste tjugufem åren, har varit en mäktig hävstång till det mycket betydande framåtskridande på alla områden som under denna period har försiggått i vårt land.

Herr EWERLÖF (h) kort genmäle:

När herr Werner utmålar hurudan situationen skulle ha varit för en borgerlig regering genom att den hade fått sina lagförslag schackade av första kammaren, vill jag bara framhålla att precis samma förhållande föreligger för den socialdemokratiska regeringen: den kan få alla sina lagförslag schackade av andra kammaren, under förutsättning att de borgerliga partierna håller ihop i andra kammaren. Det enda som skulle kunna ställa den socialdemokratiska regeringen i ett gynnsammare läge vore att den kunde räkna med röstlån från den borgerliga kanten till stöd för sina förslag. Men något sådant har vi väl inte haft någon anledning att tänka oss eller hur?

Ang. regeringens politiska program

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

Herr talman! Jag skall inte lägga mig i ordskitet mellan herr Ewerlöf och herr Werner beträffande orsakerna till att man inte har kunnat komma överens om en borgerlig regering eller en samverkan mellan de borgerliga partierna. Jag skall följaktligen inte heller uttala mig om huruvida det är saklighet hos den ena parten och förvillelser hos den andra som har gjort att detta varit omöjligt. Förmodligen är det väl så, att det inte har funnits några förutsättningar för ett samgående och att det nya centerpartiet inte har ansett det lämpligt att lämna en koalition för att ingå i en annan. Önskemålet att försöka gå sin egen väg under en tid och ta igen en del av vad partiet förlorat har förmodligen varit så starkt, att det har varit avgörande i det slutliga ställningstagandet.

Men, herr talman, jag vill gärna konstatera, att erfarenheterna hittills har visat, att höstriksdagens remissdebatt i allmänhet inte kan knytas till en proposition av sådant innehåll, att den kan utgöra den sammanhållande röda tråden i debatten. Dagens debatt utgör inte något undantag från denna regel. De propositioner som är föremål för remiss i dag kommer sannolikt inte att ägnas något större utrymme i debatten. Däremot har ju, sedan riksdagen den sista maj åtskildes, ganska mycket hänt, som fångat intresset i sådan utsträckning att det kan vara värt uppmärksamhet vid höstriksdagens debatt, vilken trots frånvaron av aktuell remiss ändå traditionsenligt rubriceras som remissdebatt.

Debatten kommer ovanligt sent i år på grund av det uppskov som aktualiserats genom bondetåget ur regeringen, men å andra sidan har ju denna händelse givit programmet för dagen ett djupare innehåll och skapat ett tillfälle att i riksdagen diskutera så sällsamma ting som en regeringskris och vad som i samband därmed har timat. De anföranden som redan har hållits styrker min upptattning, att både folkömröstningen och regeringskrisen varit

lika nödvändiga, som operativa ingrepp i andra sammanhang, för att få det onöda att värka ut och samförståndsviljan hos oppositionen att blomma ut i höstens alltid vackra och tjusande färgprakt, även om man samtidigt måste konstatera att denna färgprakt brukar vara kortvarig. Men, som sagt, det inträffade skänker otvivelaktigt dagens debatt ett vidare utrymme. Den kan bli lika rörlig som räntan, vilket innebär att den kan gå både upp och ner och runt kring de problem som aktualiserats i folkömröstningen, i regeringens deklaration, i den regeringskris som vi redan passerat och naturligtvis icke minst i de misslyckade försöken att få till stånd en samlingsregering eller i varje fall en icke socialistisk regering genom ett samgående mellan de partier som nu bildar den förstärkta oppositionen. Jag har för min del full förståelse för behovet för oppositionen att få ordentligt lufta ut åtminstone två gånger om året. Det är så mycket ackumulerat missnöje som skall klädas i ord, och om händelseutvecklingen under den senaste tiden dessutom medfört större eller mindre missräkningar, lättar det förmodligen att få tala om hur det kunde ha varit i gamla Sverige, om allt utfallit annorlunda.

Nu är det emellertid trots allt svårt att avgöra, vid vilken fråga huvudvikten i debatten skall läggas. Det beror så mycket på hur långsiktigt man bedömer verkningarna av de betydelsefulla ting som har aktualiserats under den gångna sommaren och hösten, nämligen folkömröstningskampanjen, resultatet av folkömröstningen, regeringskrisen och den nu föreliggande regeringsdeklarationen och dessutom naturligtvis av konjunkturinstitutets höstrapport.

Regeringskrisen har resulterat i en rent socialdemokratisk regering, vilket förmodligen inte innebär någon större överraskning. De parlamentariska förutsättningarna för en regering med majoritet i båda kamrarna föreligger inte på annat plan än i form av en samlingsregering. Då underlag för en sådan icke förefunnits eller kunnat skapas, har tanken på en borgerlig regering med majo-

Ang. regeringens politiska program

ritet i andra kammaren undersökts men inte kunnat realiserats, och då har det inte varit något annat alternativ kvar än det som nu har valts.

Nu vill herr Ewerlöf i sitt anförande återföra en gammal historia om den, som begärde löneförhöjning men fick lönesänkning och var nöjd ändå därför att det ändå inträffade en förändring, på den socialdemokratiska regeringschefen, som i den föreliggande situationen bara skulle ha brytt sig om att det blev en förändring i regeringens sammansättning och inte, vilket väl skulle ha varit det riktiga, att man fick en starkare regering. Men, herr Ewerlöf, det är ju inte regeringschefen som har sökt denna ändring, utan det är de fyra centerpartirepresentanterna som funnit situationen sådan, att de velat lämna regeringen. Då har det varit naturligt, att man undersökt även andra förutsättningar, men jag kan mycket väl tänka mig att för herr Ewerlöfs partivänner har motivet i ansträngningarna att skapa en samlingsregering, alternativt en borgerlig regering, uteslutande varit önskemålet att få en förändring, och så fick väl framtiden utvisa, om förändringen skulle bli till det bättre eller sämre. Att återföra det resonemanget på den socialdemokratiska regeringen och det utfall som regeringskrisen har fått, det tycker jag däremot ligger litet vid sidan om poängen i den historia som skulle illustrera det hela.

Jag är för min del inte säker på att folkomröstningens resultat har varit avgörande för regeringskrisens utbrott. Jag är inte ens säker på att pensionsfrågans aktualisering har varit motivet för att centerpartiets representanter dragit sig tillbaka. Jag har en känsla av att den svagare delen av koalitionen — om jag får använda det uttrycket — under en lång tid har, som det illustrerades av herr Werners anförande, funnit det svårare och svårare att samarbeta, och jag förmodar att svårigheterna har legat inom den egna riksdagsgruppen, då det gällt att få förståelse för de åtgärder som har varit föremål för diskussion i samarbetet med socialdemokraterna i regeringen.

Men det må nu vara en sak för sig, vad det är som slutligen har lett till ett uppbrott. Vi har varit fullt på det klara med att den dag pensionsfrågan aktualiserades på allvar, aktualiserades på det sättet att det skulle bli fråga om en lagfäst rätt till tilläggspension, skulle centerpartirepresentanterna i regeringen dra sig tillbaka. Det är alltså ingen överraskning, att det har blivit en regeringskris. Det är möjligt att det är en överraskning, att krisen kommit så tidigt, men ur många synpunkter är det ju lämpligt att det, om den nu ändå skall komma till stånd, sker på ett sådant sätt, att den nya regering som bildas kan ta hand om förarbetena till statsverkspropositionen. Det är väl under sådana förhållanden ingenting att beklaga sig över att den kommit nu och inte exempelvis ett stycke in på det nya året.

Folkomröstningen har varit föremål för mycken debatt. Huruvida den har tjänat något förnuftigt ändamål, huruvida den varit nyttig ur de synpunkter man velat ha fram i den aktuella folkomröstningen eller om den varit ett stöd för önskemålet om institutets införande i grundlagen, skall jag inte yttra mig om.

Herr Ohlon gjorde påpekandet, att folkomröstningen icke hade givit full klarhet om vad folk egentligen vill i pensionsfrågan. Ja, det är väl ingen som väntat sig att vi skulle kunna få ett resultat av denna omröstning, som skulle ha varit så klarläggande, att icke diskussion om resultatet skulle kunna uppstå. I ett avseende är emellertid folkomröstningen fullt klarläggande. Det stora flertalet av de röstande för de olika alternativen, eller i varje fall det avgörande flertalet, har gått på alternativ 1, alltså velat ha en lagfäst pension. Jag tror inte att det råder några delade meningar bland dem som ställt sig bakom detta alternativ. De har nog klart för sig vad som åsyftas, nämligen en lagfäst pension som ger löntagarna en ordnad ålderdomstrygghet. Men jag vill gärna medge att det i fråga om de andra

Ang. regeringens politiska program

alternativen kan vara litet oklart vad som ligger bakom röstetalen. 15 procent har röstat på alternativ 2. Jag tror inte att dessa 15 procent har röstat på alternativ 2 därför att de tänker teckna en frivillig tilläggspension. Jag tror sannolikheter talar för att det stora flertalet röstat på detta alternativ därför att de har ett intresse av att i första hand få en förbättrad folkpension. Tilläggspensionen har för deras del i dessa sammanhang spelat en mindre roll. Alternativ 3 har ju inte varit så utformat, att det finns möjlighet att läsa ut vad som egentligen skulle bli det slutliga resultatet av en pension enligt det alternativet. Så mycket tror jag ändå att man vågar påstå att om alternativ 2 har varit det mest frivilliga av samtliga förslag har det samtidigt varit det minst effektiva ur synpunkten att lösa det problem, som ändå har varit basen för de undersökningar som har ägt rum, nämligen att lösa tjänstepensionsfrågan på ett sådant sätt att löntagarna över hela arbetsmarknaden finge en ordnad åldersomsförsörjning. I det avseendet tror jag inte alternativ 2 har några förutsättningar att spela en roll. Men jag vill trots allt ändå tolka alternativ 3 på det sättet, att det finns ett positivt intresse för en lösning av pensionsfrågan efter sådana grunder, att det i varje fall blir en relativt stor utbredning av en ordnad pension bland de löneanställda. Men detta alternativ har inte varit så utformat, att man vågar uttala att de 35 procent, som står bakom alternativet, haft klart för sig vad de röstat för. Såvitt jag förstår har i stor utsträckning partilojaliteten mot högern och folkpartiet varit avgörande. Jag tror inte att för dem som står bakom alternativ 3 höjningen av folkpensionerna har spelat samma roll som för dem som står bakom alternativ 2. Tvärtom tror jag att för dem som stöder alternativ 3 höjningen av folkpensionerna spelar en mindre roll och att det avgörande varit på vilket sätt tilläggspensionen skulle lösas.

Jag vill inte uttala mig om vilka möj-

ligheter som finns till en lösning av det slutliga förslaget till en tilläggspension, som skulle kunna innebära en samling. Jag tror inte att företrädarna för alternativ 2 är öppna för en diskussion vare sig om en lagfäst pension eller om en avtalsreglerad pension, i varje fall inte i dag, så att man därav skulle kunna utläsa vilka möjligheter som finns att komma fram.

Att frågan om en ordnad åldersomsförsörjning genom en tilläggspensionering måste aktualiseras i det nya regeringsprogrammet finner jag emellertid så naturligt efter utfallet av folkomröstningen, att frågan under alla förhållanden ändå måste föras fram.

Konjunkturinstitutets höstrapport har också varit föremål för omnämnande i de tidigare anförandena under dagens debatt. Jag har fäst mig vid att varken herr Ewerlöf eller herr Ohlon ville lägga samma vikt vid den föreliggande rapporten som man gjort vid tidigare rapporter, därför att den nu innehåller någonting som skulle kunna innebära ett konstaterande av en förbättring i den ekonomiska utvecklingen; man vill inte gärna vara med om att understryka, att någonting sådant över huvud taget kan inträffa under en socialdemokratisk regim. Men det är trots alla reservationer i konjunkturinstitutets höstrapport ändå ett faktum, att rapporten säger att utvecklingen har gått i stabiliserande riktning. Detta antagande stödes på vissa statistiska undersökningar rörande efterfrågan på arbetskraft och arbetsförmedlingens förmedling av arbetskraft. Det rent ekonomiska utfallet under senare tiden pekar i samma riktning, d. v. s. att läget över huvud taget blivit lugnare. Tyvärr har man väl samtidigt måst konstatera, att detta skett på grund av en minskad aktivitet inom näringslivet, som visserligen ännu inte tagit sig uttryck i försämrad sysselsättning men som möjligen kan komma att göra det, så som herr Werner sade: det kan bli en arbetslöshet som följd av en hårdare ekonomisk politik.

Reservationerna i konjunkturinstitu-

Ang. regeringens politiska program

tets rapport är dock så många och de slutliga konklusionerna så försiktiga, att jag mycket väl förstår, om man liksom är något osäker när det gäller att dra slutsatser av rapporten i den riktningen, att vi nu skulle vara inne i ett läge som innebär att vi kan ta det lugnt. Det är ytterst litet som behövs för att sätta det hela i rullning igen, och inflationsspöket är ju inte någonting som kan läsas in och kontrolleras på samma sätt som den där hunden i ryssarnas Sputnik. Inflationsspöket kan mycket väl komma loss när som helst, och därför är det alla skäl att vara försiktig och ta rapporten som ett uttryck för — så som jag vill se det — att vi nu är på rätt väg, men inte som något uttryck för att vi i fortsättningen kan vara värdslösa i den ekonomiska politiken.

Herr Ohlon frågade i sitt anförande: Hur skulle bostadsproduktionen kunnat finansieras utan riksbankens ingripande i form av en räntehöjning? Herr Ewerlöf förklarade för sin del, att han inte i detta sammanhang ville diskutera frågan om räntehöjningen; det blir tillfälle därtill senare. Inte heller herr Ohlon ville göra det, och jag förstår mycket väl att det inte skulle vara lämpligt att ta upp en sådan fråga i annat sammanhang än då bankoutskottet framlägger ett utlåtande rörande den verksamhet som bedrivs av riksbanken och riksgäldsfullmäktige; såvitt jag kan förstå, kommer ett sådant utlåtande först under vårriksdagen. Men ändå kan ju den fråga, som herr Ohlon ställde, vara aktuell. Jag har ingen möjlighet att svara på hur det skulle kunnat gå att finansiera bostadsproduktionen, som väl dock kände sig svältfödd på lånemarknaden, i alla händelser intill den 13 juli, men jag skulle vilja ställa en annan fråga, som jag finner lika aktuell i sammanhanget: Var får man nu alla pengarna från, och vad var det som föranledde att de förut hölls undan från kapitalmarknaden? Är det inte mycket som talar för att förväntningar om en stigande ränta gjorde att tillgängligt kapital hölls på den korta marknaden eller helt enkelt hölls undan för att tvinga fram en räntehöjning?

Nu finns det i konjunkturinstitutets rapport ingenting om verkningarna av räntehöjningen i juli, eftersom rapporten knappast kunnat få med några erfarenheter av dessa verkningar. Institutet skriver dock någonting om att räntehöjningen knappast kunnat spela en större roll som återhållande eller inflationsmotverkande kraft, ty även om räntan stiger och kostnaderna följaktligen blir högre för en del av näringslivet, är det ju några som får den högre räntan och därmed större tillgång på likvida medel. På kort sikt räknar därför konjunkturinstitutet tydligen med att det inte varit möjligt att över huvud taget få fram några erfarenheter om hur en sådan räntehöjning verkar. Men jag har inte svårt att instämma i vad jag tror att herr Ohlon sade, nämligen att ränteläget förmodligen var högre under 1920- och 1930-talen än nu. Även om själva räntefoten då var lägre, kunde räntan med hänsyn till det stabila penningvärdet och förhållandena i övrigt inom näringslivet vara mera betungande än dagens ränta, som ligger en eller till och med två procent högre. Skall man ta hänsyn till penningvärdeförsämringen, har väl räntan i varje fall ända sedan krigsslutet varit negativ, särskilt om man utöver penningvärdeförsämringen också skall räkna med den skatt räntemottagaren har skyldighet att erlagga på ränteavkastningen. Men om vi skulle ta hänsyn till alla hithörande faktorer, tror jag att inte ens konjunkturinstitutets rapporter kunde ge ett tillräckligt omfattande material av sådan beskaffenhet, att det bleve möjligt att belysa allt som skulle behöva belysas i en debatt om penningvärdeförsämringens inverkan på kostnader, på räntabiliteten av besparingar och allt som i övrigt hör samman med ekonomisk verksamhet. Är det på det sättet att spararna har tillförts för litet och följaktligen förlorat under den tid penningvärdeförsämringen har pågått, så måste det väl ändå vara några som vunnit på den. Men jag har aldrig hört vare sig från högerns eller folkpartiets företrädare här i riksdagen, att de har funnit någon anledning att försöka leta rätt

Ang. regeringens politiska program

på dem som tjänat på inflationen. Har spararna förlorat på den, så är det väl låntagarna som har tjänat. Ofta kan det vara samma personer. Det kan vara en sparare som samtidigt är en låntagare — det kan exempelvis vara en hemmansägare, det kan vara en företagare, som är stor låntagare men kanske också en stor sparare. Det vet man ingenting om. Jag tror inte att man så där utan vidare kan placera spararna i en grupp och förklara att de har förlorat, och sedan inränga alla andra i en annan anonym grupp, som skulle ha vunnit på penningvärdets försämring under åren.

Att staten som låntagare icke har förlorat på utvecklingen, om man ser på saken uteslutande ur denna synpunkt, kan man kanske också medge. Men staten har även andra synpunkter att ta hänsyn till. Det är väl ingen som över huvud taget ens vill göra gällande, att det skulle ligga i statens intresse att främja en inflatorisk utveckling, ty även om det är sant att staten därigenom gör en vinst, så får ju staten ta ansvaret för de skadeverkningar som uppkommer på andra håll, varigenom en utjämning kommer till stånd.

Herr talman! Eftersom det inte föreligger någon proposition som i detta sammanhang skall remitteras, får jag låta mig nöja med vad jag nu har sagt och följa debatten i fortsättningen.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Jag såg i dagspressen — jag tror det var i dag — en stilla förmodan om att man vid denna remissdebatt väl borde ha anledning att hoppas på att slippa en tjugitig debatt rörande de ekonomiska problemen. Nu fanns det så mycket annat att tala om — regeringsombildning, folkomröstning, pensioner och mycket annat. Jag hade därför för avsikt att sitta lugnt i bänken i dag. Men när företrädarna för oppositionen — kanske av gammal vana — så energiskt uppehöll sig vid de ekonomiska problemen, måste jag också säga några ord, herr talman, främst för att moderera det något ensidiga intryck som

kammaren kanske fick, framför allt när den avlyssnade herr Ewerlöfs anförande.

Herr Ewerlöf gjorde ju gällande att det är slentrian i det ekonomiska tänkandet från regeringsbänken. Får jag turnera det med att säga, att jag inte heller kunnat hitta så mycket annat än slentrian i herr Ewerlöfs opposition mot den ekonomiska politik som regeringen har presterat. I med- och motgång, i inflationstider och i lugnare tider, har väl klagomålen över regeringens ekonomiska politik varit tämligen likartade från oppositionens sida.

Jag nämnde nyss att jag skulle försöka ge en något mer nyanserad bild av läget genom att erinra om de väsentliga ting som ju bland annat kunnat utläsas ur konjunkturinstitutets rapport. Det har tydligen varit en magurs läsning för herr Ewerlöf denna gång, och jag förstår det. Den har i långa stycken varit ganska vänlig mot den förda politiken, och det är ju inte riktigt i överensstämmelse med herr Ewerlöfs intentioner. Men om man försöker beskriva det ekonomiska läget i dag, vågar man väl ändå säga att hela utvecklingen under 1957 kännetecknas av en relativt väl balanserad konjunktur, även om den haft sina expansiva drag. Man avläser det kanske allra enklast på arbetsmarknaden, där läget i dag är betydligt närmare en god balans än vad det varit under de senare åren. Man avläser det i fråga om löneglidningarna, där den inkomstlyftning mellan avtalsrörelserna, som vi diskuterat många gånger, i år är väsentligt lugnare än under senare år. Man har inte något intryck av att läget för dagen präglas av defeatism och pessimism bland landets företagare. Vår utrikeshandel har väl aldrig varit så expansiv, som den är just nu och har varit under de gångna månaderna detta år. Dess bättre har exporten följt den ökade importen, och konjunkturinstitutet tillåter sig att ställa den prognosen, att vi för innevarande år inte enbart bör kunna räkna med en balans i våra affärer med utlandet utan till och med skall kunna räkna på någon pluspost i fråga om by-

Ang. regeringens politiska program

tesbalansen. Jag vet inte om jag vågar svära på denna optimistiska beräkning, men eftersom de tre senaste åren har uppvisat minusposter i vår bytesbalans med 400, 200 och — under sistförflutna året — 150 miljoner, menar jag att ett resultat för 1957 som stannar på plus minus noll är en utveckling i glädjande och rätt riktning.

Den totala produktionen har i landet ökat starkare än vad vi vågade hoppas när vi sist diskuterade dessa frågor i riksdagen, det vill säga i maj månad i år. Vi har för det första halvåret 1957 i jämförelse med det första halvåret 1956 en produktionsstegring i industrien på bortåt 5—6 procent. Den kommer väl inte att vara lika gynnsam under senare hälften av året i förhållande till andra halvåret i fjol, men nog bör vi kunna räkna med en allmän produktionsstegring med de tre procent, som vi kanske litet optimistiskt förutsatte i förslaget till kompletteringsstat i våras. Jag har även, som så många gånger tidigare, till min tillfredsställelse kunnat konstatera, att industriens produktionsstegring i allt väsentligt ligger på de kapitalvaruproducerande industrierna — den är tre gånger högre än produktionsstegringen för de mera konsumtionsvarubetonade industrierna.

Denna produktionsstegring har vi inte fått såsom resultat av något speciellt tillskott av reala resurser i fråga om arbetskraft. Vi är inte i samma gynnsamma situation som vissa andra nationer i Europa, där man genom en ständig påfyllning av arbetskraft har kunnat redovisa ökade produktionsresultat. För vår del gäller det att få fram det ökade produktionsresultatet genom en mera energisk arbetsinsats, ett effektivare utnyttjande av den anställda — en kombination följaktligen av ökad arbetsinsats, ökad rationalisering och teknisk utveckling. I allt väsentligt bygger den svenska produktionsökningen på dessa tre faktorer, vilket jag tycker det finns all anledning att understryka.

Jag nämnde att arbetsmarknaden för närvarande är väl balanserad. De lokala differenserna är mindre än föregående

år, och arbetslösheten har — även om den på sina håll har gjort sig gällande — ännu inte varit värre än att man kan rubricera det hela såsom relativt obetydligt. I mitten av september var den totalt registrerade arbetslösheten 1 procent av medlemsantalet i arbetslöshetskassorna mot 0,7 procent för ett år sedan; i oktober har den ökats med några tiondelar. Den är kraftigare, när man kommer över till byggnadsindustriens område, där motsvarande siffra f. n. utgör bortåt 3 procent mot 1,5 eller 2 procent för ett år sedan. Detta är emellertid mot bakgrunden av de traditionella begreppen av arbetslöshet fortfarande så pass obetydligt, att man vågar använda uttrycket att vi har en full sysselsättning och ett balanserat förhållande på arbetsmarknaden.

Man avläser bl. a. den ekonomiska spänningen i prisstegringarna, och konsumtionsprisindex har stigit. Om jag går tillbaka under en tolv månadersperiod och således fångar in konsumtionsprisstegringarna som en följd av bl. a. prisstegringen på sprit, vilken riksdagen beslutade föregående nöst, kommer jag under den sista tolv månadersperioden upp till en prisstegring på cirka 5 procent. Om jag däremot räknar prisstegringen för innevarande år från den 1 januari till dags dato, stannar den vid ungefär 2,3 procent. Det är en prisstegring, som faktiskt är blygsammare än de flesta med oss jämförbara länder kan redovisa. T. o. m. Nordamerikas Förenta stater med deras resurser för att möta spänningen i ekonomin, genom en ökad produktion, redovisar under innevarande år en starkare prisstegring för konsumenterna än vårt land. Oavsett om jag räknar produktionsstegringen retroaktivt under en tolv månadersperiod eller från den 1 januari innevarande år, får jag ändå såsom resultat, att mer än hälften av produktionsstegringen härrör sig från medvetna beslut i denna församling. Det är beslutet om prisstegringen på starksprit, det är beslutet om prisstegringen på tobak, framför allt på cigarrer, och det är beslutet om energiskatten och vissa taxehöjningar som vi

Ang. regeringens politiska program

fattade under föregående riksdagssession. Vad som följaktligen blir kvar, om man reducerar den prisstegringseffekt som är en följd av medvetna politiska beslut, är — vågar jag nog säga — en så förhållandevis liten prisstegring, att den ger ett klart uttryck för att vi befinner oss i ett väl balanserat läge och att vi har nått detta resultat med den ekonomiska politik som vi har tillämpat.

Herr Ewerlöf tillät sig att fälla några uttryck om den otillfredsställande investeringsökningen i vårt samhälle. Detta är ett tal, som jag vid varje tillfälle försöker att korrigera. Jag vet att herr Ewerlöf och hans sympatisörer åker omkring med vissa tabeller i kappsäcken, som visar den procentuella investeringsstegringen i vårt land i förhållande till vissa andra länder. Man begagnar sig då i allmänhet av utvecklingen under 1950-talet. Denna procentuella utveckling är missvisande, om man inte tar hänsyn till utgångsläget, som för vårt vidkommande redan på 1950-talet — och jag kan säga även tidigare — var förhållandevis högt. Om vi däremot bedömer vårt investering — eller säg gärna vårt sparande, eftersom vi i stort sett kan sätta likhetstecken mellan investering och sparande — i absoluta tal, hävdar vårt land sin plats gott i den internationella konkurrensen.

Jag har tidigare tillåtit mig att erinra om att vi sedan 1945 till dags dato har ökat sparandets andel av bruttonationalprodukten från 25 till 30 procent. Vi har pressat upp investeringsdelen från 25 till 30 procent. Konsumtionen har med andra ord fått ta stryk med 5 procent och pressas ned från 75 till 70 procent. Det har självfallet inte känts i vår konsumtion, därför att vi nu rör oss med en så väsentligt mycket rikare nationalprodukt än vad vi gjorde 1938 och 1939 eller 1944 och 1945. Men den fördelning mellan konsumtion och sparande, mellan konsumtion och investering, som vi i dag har — 70 resp. 30 procent — innebär internationellt sett ett högt sparande, det är internationellt sett en hög investering.

Det kan redovisas med en annan siffrerierie. Från 1946 till dags dato har vi, vill jag minnas, haft en produktionsökning i vårt land på 40 procent. Investeringarna har ökat med cirka 50 procent och konsumtionen har fått nöja sig med cirka 30 procent. Där har vi ytterligare ett uttryck för hur den förda politiken har givit utrymme för en successiv överflyttning av våra resurser från konsumtion till sparande och investering.

Jag utgår från att herr Ewerlöf med stort intresse och iver har läst konjunkturinstitutets senaste höstrapport. Herr Ewerlöf har då inte kunnat undgå att läsa avsnittet om sparandet, där det ju klart sägs ifrån att vårt marginalsparande i dag är minst lika stort som det var på 1930-talet, den tid när vi hade överflöd på lånemedel och överflöd på kapital, men då vi led nöd mitt i allt detta överflöd.

Jag skall inte trötta kammaren med ytterligare jämförelser. Ser man på vårt lands investeringar uträknade i dollar per invånare blir bilden likadan som den jag nyss beskrev. Vi ligger även då högt uppe i tabellen. Vi ligger högre än både Västtyskland, England och många andra länder som vi brukar jämföras med.

Kanske skall jag också, herr talman, avsluta denna lilla ekonomiska överblick, som jag har försökt göra kort, med en replik till herr Ewerlöf. Han kommenterade perspektivet för försvarskostnaderna och sade, att här gäller det nu att satsa på denna — enligt herr Ewerlöfs uppfattning — vårt lands utan gensägelse viktigaste politiska fråga, och här får konsumtionen stryka på foten för att möjliggöra detta. Konsumtionen har faktiskt inte under 1957 brett ut sig. Det framgår också av konjunkturinstitutets rapport att den konsumtionsökning i fasta priser, som man kan avläsa under innevarande år, snarare torde hålla sig närmare en än två procent, men låt mig säga att den ligger mellan en och två procent. Om vi då samtidigt räknar med en produktions-

Ang. regeringens politiska program

ökning på tre procent, så ger det inte bilden av en konsumtion som tar åt sig alltför mycket på andra viktiga avsnitts bekostnad.

Jag har således, herr talman, med denna lilla redogörelse velat stämma ned den litet panikartade framställning av det hela, som gavs av herr Ewerlöf. Jag har bara velat redovisa de ekonomiska data vi i dag har att avläsa. Jag kan ge herr Ewerlöf rätt i det avseendet, att när vi ser mot framtiden finns det framför allt ett område som jag inte kan undgå att dagligen och stundligen intressera mig för, nämligen det finanspolitiska, vilket visar vissa dystra perspektiv, men det är ju en sak som vi inte skall diskutera i dag utan får spara till den 11 januari.

Herr Ewerlöf hade »nöjet av att få häckla finansministern» i sitt anförande. Det är en fullt legitim sport, och finansministern får i allmänhet vara så funtad att han tål att häcklas. Jag tror jag håller stilen i finansministrarnas långa rad i det avseendet — om också inte i något annat! När emellertid herr Ewerlöf talar om alla de proklamationer som jag presenterade i januari 1956 om totalbudgeten och säger, att de nu har kommit sorgligt på skam — de redovisas ju i de aktier som vi har framför oss — så skall jag inte förneka, att visst kan man säga detta. Nu är emellertid en finansminister ingen övermänniska. Jag tror inte heller att herr Ewerlöf har den uppfattningen. Finansministern har till sitt förfogande ett stort och erfaret verk med 150 skickliga tjänstemän, som gör så gott de kan för att uppställa prognoser om statens inkomster under det år som ligger framför oss. Det är svårt att göra dessa prognoser. Man har sina erfarenheter, och mot bakgrunden av dessa ganska omfattande erfarenheter serverar man finansministern en prognos, där man gör antagligt och antagbart, vilka summor finansministern har att räkna med på inkomstsidan. Jag har faktiskt gjort mig besvär att forska i hävderna om det funnits någon finansminister som har desavoue-

rat sitt verk och sagt: Nu har ni räknat alldeles åt skogen, självfallet har jag mer att röra mig med — eller självfallet har jag mindre att röra mig med. Jag har inte funnit någon finansminister som gett sig in på sådana spekulationer. Jag har accepterat det siffermaterial som finansministern får till sitt förfogande att arbeta med. Om detta material är bristfälligt och bräckligt, så är det inget fel på verket och dess tjänstemän, utan felet ligger däri att man här har att göra med en materia som är så svårhanterlig, att det icke finnes den man av kvinna född — för att tala med samma ord som en gammal riksdagsman i andra kammaren ofta brukade använda — vilken med säkerhet kan säga: Här ser du sanningen för det budgetår som ligger framför dig och som slutar 18 månader efter det du avläser resultatet!

Vi hade räknat för optimistiskt på skatteinkomsterna. Varför? Vi har fått en mera balanserad ekonomi. Det betyder att den inkomststegring, som riksräkenskapsverket hade räknat med och uppskattade till cirka 8 procent för alla Sveriges medborgare, blir några procent mindre. Det får sina konsekvenser även för finansministern när han skall räkna in sina progressiva marginalsatser. Vi har fått en mindre skatteinkomst, framför allt av de juridiska personerna, d. v. s. aktiebolagen. Jag vet inte om jag så här utan vidare vågar säga vad som är anledningen till att vi här räknade fel. Studerar man aktiebolagens bruttoinkomster under de gångna åren enligt deras balansräkningar, finner man att de icke är nämnvärt annorlunda än vad man hade räknat med. Studerar man deras nettoinkomster, d. v. s. det som de tar fram till beskattning efter fondavsättningar och avskrivningar, så är dessa nettoinkomster väsentligt lägre än vad man hade räknat med.

Det ligger följaktligen en operation däremellan. Vad kan det vara? Kan det vara en spekulation i att därest man skriver av starkt nu, så köper man sig en liten tidsfrist — märk väl: bara en

tidsfrist — innan växeln skall lösas in. Det kan hända att man spekulerar i att beskattningen för juridiska personer skall bli litet lägre och att det därför kan vara en riktig och klok företagspolitik att använda avskrivningsmöjligheterna extra mycket vid ett sådant här tillfälle. Jag har inte sagt att det är på det sättet, men det ligger nära till hands att fråga sig om någonting sådant finns i bakgrunden.

Vad vi däremot kan avläsa är en benägenhet att utnyttja skattemedlen till företagskrediter vilken ökar mycket bestämt år från år. Vi har förlorat något 150-tal miljoner kronor på att företagen med kallt blod utnyttjat skattekrediten och är beredda att ta straffräntan. Det är ändå förmånligt, anser de. Där har man en annan av anledningarna till felaktigheterna på inkomstsidan.

Jag ber att få erinra om att när jag serverade den totalbalanserade budgeten så gjordes ju reservationer för att det överskott, som då redovisades, bara var ett formellt överskott, därför att det inte hade avsatts några täckningsanslag för de lönehöjningar som var ofrånkomliga. Dessa lönehöjningar har emellertid nu haft sin verkan. De har kanhända varit några procent större än vad vi räknade med. En procents lönehöjning för statstjänarna betyder med de pensionskonsekvenser det för med sig 40 miljoner kronor extra i utgifter på statsbudgeten. Vi har haft vissa andra utgifter i form av indextillägg till folkpensionärer. Sådant räknar man inte med. Man skapar inga täckningsanslag för detta när man presenterar en budget, och följaktligen finns det naturligtvis förklaringsgrunder till skillnaden mellan vad vi serverade och vad som nu i efterhand kan redovisas.

Jag är faktiskt herr Ohlon tack skyldig för en mycket mer balanserad bedömning av läget än vad herr Ewerlöf presterade. Herr Ohlon säger ju bland annat, att han har observerat att i driftbudgeten för det gångna året ligger en del avskrivningsanslag som man väl traditionellt inte kan beteckna som någon-

Ang. regeringens politiska program

ting som man ger sig ut och festar upp under året. Där ligger bland annat den engångsavskrivning för gamla egna-hemssubventioner, som vi sedan ett tiotal år har betalat ut. Detta engångsanslag är icke mindre än 343 miljoner kronor. Vi gör den bokföringsoperationen att vi skriver av detta med en gång, därför att vi är av den uppfattningen att denna fordran skall staten inte mera dras med, ty det är i realiteten ingen fordran. När budgetläget var så pass hyggligt som det var, så utnyttjade man detta år för att göra den avskrivningen. Men dessa 343 miljoner har ju inte nu gått ut i form av någon aktiv köpkraft eller täckt några liknande utgifter under budgetåret. Det har mera karaktären av en bokföringsmässig operation. Jag kan med samma utgångspunkter — och där var herr Ohlon överens med mig — säga att de 275 miljoner, som vi samtidigt har avsatt till vissa ändamål, pensionsfondering och annat, ju också kan avräknas mot det s. k. underskottet, om man betraktar detta från mera realistiska utgångspunkter.

Då kommer man faktiskt fram till att det gångna årets slutbudget icke är, som herr Ewerlöf gjorde gällande, underbalanserad. Det finns täckning för det årets löpande utgifter, det finns till och med ett litet överskott på cirka 300 miljoner. Vi har haft en underbalanserad totalbudget, som — om jag gör de reservationer som skall göras för avsättningar till kommunalskattemedel och som skall göras med hänsyn till förändringarna i reservationsförbrukningen — slutar på 760 miljoner kronor i runt tal. I stället för att vi, som jag hade trott, skulle kunna betala alla våra utgifter — även våra kapitalutgifter — med löpande inkomster, tvingades vi således att låna upp i runt tal 700 à 800 miljoner — vi kan säga 800 miljoner för att vara på den säkra sidan.

Jag är inte nöjd med det resultatet. Även om konjunkturinstitutet tycker, att det ju var bra att finansministern inte fick rätt, har jag nog rent personligen den uppfattningen, att alla våra vänner ute i kommunerna skulle varit mycket

Ang. regeringens politiska program

glada om de kunnat låna de här 800 miljonerna för sina investeringsändamål i stället för att staten nu tagit hand om dem på lånemarknaden.

Jag tror inte att en totalbalanserad budget skulle behövt innebära något deflationsinslag. Vi har lärt oss sedan gammalt — och vi har en viss benägenhet att vara lättlärd på den punkten — att behöver det stimuleras med hänsyn till att konjunkturen visar tecken på att vara vikande, så har vi medel och möjligheter härtill. Om vi då räknar med att statens räntebärande kapitalinvesteringar varje år belöper sig till ungefär 2 400 miljoner, så är ju en upplåning av 800 miljoner enligt traditionella regler inte så förskräckligt oroväckande. Det betyder trots allt en skattefinansiering av statens ränteavkastande investeringar, som är väsentligt över 50 procent.

Sedan måste jag nog ändå i rättvisans intresse säga, att jag kan ta emot kritik från många håll över att totalbalanseringen inte lyckades. Men jag vägrar ta emot kritiken från högerpartiets sida, som under de senaste åren har levt rövare över att inte finansministerns budget varit svagare än vad den i själva verket varit, att upplåningsbehovet följaktligen inte blev ännu större än vad det i själva verket var.

Ja, herr talman, de ekonomiska frågorna tar lång tid att diskutera, och jag ser att klockan tyvärr har blivit mycket. Vi skall väl tala ekonomi även i januari. Även om det är mycket att säga om statskulden, så kanske den ändå skall ses parallellt med statens förmögenhetsökning för att man skall få ett riktigt grepp om det hela, och vi kan därför spara den debatten tills vidare.

Jag vill sluta min lilla uppgörelse med herr Ewerlöf genom att säga, att även om jag inte vill kalla herr Ewerlöf för barnslig — det vore nog alldeles oriktigt med hänsyn till herr Ewerlöfs sätt att uppträda och vara — så är hans diskussion här i dag med kritik över den dåliga budgeten för det gångna året och hans bakgrund av att vilja försämra den ytterligare genom krav på skattesänkningar densamma som en liten barn-

unges på julafton, när han dels gnäller över att det inte hänger tillräckligt med äpplen och nötter i julgranen och sedan gnäller över att han inte får plocka ner det lilla som finns.

Herr talman! Jag vill sedan säga några ord i anledning av herr Ohlons anförande.

Herr Ohlon har ju på ett mera balanserat sätt bedömt resultatet av det gångna årets budgetutfall, och jag skall därför avstå från polemik därvidlag. Men herr Ohlon gav sig in på en räntedebatt, som jag ändå — även om man kan säga att det är för tidigt — vill göra några kommentarer till. Herr Ewerlöf ville ju för sin del spara den till längre fram, och jag kan vara med om det också. Men den spelar en viss roll i denna diskussion.

På ett sätt var det ju rätt illustrativt att avlyssna dels herr Ohlons entusiasm över räntehöjningen och dels herr Werners kritiska inställning till densamma. Om jag skulle använda herr Ohlons rika blomsterspråk kanske jag skulle våga säga, att när nu herr Ohlon skall ut och gilja till herr Werner är det väl bäst att han klipper av räntetaggen i rosenbuketten, om det skall bli någon chans till framgång i frieriet.

Nu har kammarens förste vice talman herr Strand analyserat en del av räntehöjningens effekter. Låt mig först säga, att det som hände i somras har fördömts av regeringen framför allt på grund av den metod, som man använde. Och jag tror jag har hela regeringen bakom mig när jag säger, att detta hemlighetsmakeri och denna konspirativa komplott att »nu skall det bli en räntehöjning och sedan skall regeringen underrättas i efterhand» kan regeringen icke acceptera och kommer aldrig att kunna acceptera. Jag tror mig kunna säga, att där talar jag inte enbart å en socialdemokratisk regerings vägnar. Jag är ganska bestämt av den övertygelsen, att vilken regering det än må vara kommer att dela min uppfattning på den punkten.

När det sedan gäller frågan i sak har herr Strand redan svarat på en del. Var

Ang. regeringens politiska program

kom de nya pengarna ifrån? Det sparades ju inga nya 450 miljoner till bostadsbyggandet på tio eller fjorton dagar; det sparades inga nya 400 miljoner till riksgäldslån de närmaste följande tre veckorna. En räntehöjning kan vara en teknisk metod för att överflytta redan sparad kapital från en kort till en lång marknad, det är jag den förste att erkänna. Men jag är också den förste att hävda den uppfattningen, att det är en orimligt dyr metod för att göra den operationen. Om samhället har vissa intressen av att pengarna skall användas för det ena eller andra ändamålet, så skall samhället inte behöva betala de orimliga kostnader, som det här är fråga om, för att göra den omflyttningen. Har herrarna reda på att finansministern måste skaffa 60—70 nya miljoner kronor, eftersom vi inte är beredda att ta ytterligare en tioprocentig hysesstegring för att klara bostadsbyggandets räntegaranti? Har herrarna reda på att finansministern måste skaffa 50 nya miljoner med hänsyn till den högre räntan på statsskulden? Det betyder således, att finansministern får gå ut till de svenska skattebetalarna och säga: Jag ska ha 130 miljoner av er med hänsyn till den senaste operationen på räntecområdet! Det kan man väl göra, om räntehöjningen ger några verkligt effektiva resultat på det sättet att den ger nya pengar — inte bara genom att flytta över gamla pengar, utan genom att verkligen ge ett nytt sparande.

Jag tvivlar på detta, och där är jag ju i gott sällskap med konjunkturinstitutet, som till och med konstaterar, att inte ens för småspararna torde räntehöjningen vara något plus i affärerna utan snarare visa ett negativt utslag.

Man kan — det är ett intressant spörsmål — fråga sig: Hur kommer det sig att pengarna fanns där och utlöstes dagen efter det räntehöjningen blivit ett faktum? Jag avstår från att kommentera detta vid det här tillfället och inskränker mig till att konstatera, att de låg där och väntade på att någonting skulle hända. Att vi inte vill acceptera något sådant i fortsättningen har vi gi-

vit uttryck för i bland annat den utredning, som skall försöka analysera de här frågorna och se om vi inte på ett för skattebetalarna billigare sätt kan åstadkomma den fördelning av samhällets resurser — det må vara kapital eller andra reella resurser — som är förenlig med de intentioner, som den här kammaren och medkammaren ger uttryck för.

Herr Ohlon gick omkring i den blåögda förhoppningen, att den här senaste räntehöjningen skulle ha bevisat, att man har fått så väsentligt mycket bättre resurser på den långa kapitalmarknaden. Jag är av den uppfattningen, att man momentant skaffat resurser för den långa marknaden, men jag tror inte, att detta blir bestående. Jag drar den slutsatsen utifrån det förhållandet, att statens utgifter har fasligt litet att göra med graden av procent i räntehöjning, och jag drar den slutsatsen utifrån den uppfattningen att kommunernas utgifter också röner ringa inverkan av beslut om räntehöjningar. Det är en dynamik i utvecklingen här, som gör att investeringarna ändå vräker sig på — både de statliga och de kommunala — och som en justering av räntan icke bromsar. Om man har den uppfattningen, att låntagarna nu är tillfredsställda, är man fasligt illa underkunnig om hurudant läget är i dag. Tror herr Ohlon att alla de kommunalmän, som nu sitter och på löpande band höjer utdebiteringarna i sina kommuner, gör det därför att de tycker det är roligt i och för sig att ha en hög skatt? De gör det därför att de är så illa tvungna, därför att vi fortfarande saknar kapital på den långa marknaden, därför att de fortfarande mötes av den kalla handen när de kommer till banker och kreditinstitut och vill låna.

Räntehöjningen har inte löst några problem därvidlag. Jag tror inte heller att läget är sådant — den uppfattningen vill jag inte att någon skall få — att det är önskvärt att nu expandera på kapitalmarknaden. Vi måste hålla en stark restriktivitet inom kreditavsnittet av vår ekonomiska politik. Den restriktiviteten kan man hålla med en lägre ränta

Ang. regeringens politiska program

eller med en högre ränta; räntan är inte det avgörande. Det avgörande för att använda penningpolitiken som vapen i den ekonomiska verksamheten, det är kreditåtstramningen — att man håller en hand över krediterna. Det får vi göra i fortsättningen också.

Därför är det en felaktig bild att inför kammaren presentera läget så, som om den senaste räntehöjningen skulle ha uppfyllt alla önskemål och att det nu bara är att låna pengar för att allt skall gå bra. Det kommer inte att bli på det sättet, inte ens om man höjer räntan med två—tre procent till. Vi måste hålla en kreditåtstramning, som är förenlig med den ekonomiska balansen. Den kreditåtstramningen passar inte alltid ihop med de ambitioner, som både stat och kommun och enskilda har. Trots att jag här inledningsvis har visat, att både vårt sparande och vår investering är goda, så är de dåliga i jämförelse med de enorma anspråk som vi i dag har just på investeringsökning och på utbyggnader på alla områden. Men om vi kan frigöra oss från dessa enorma anspråk, om vi kan hjälpas åt att anpassa oss efter vad vi har till vårt förfogande, så är dagens sparande och dagens investering ett gott sparande och en god investering. Vi lever inte under »knapphetens kalla stjärna», men vi har en benägenhet att rusa flera hästlängder i förväg än vad vi egentligen har praktiska möjligheter till.

Herr Ohlons lovsång över räntehöjningens välsignelse slutade med en deklaration om att han önskade en räntesänkning! Samtidigt har det sagts från oppositionens sida, att konjunkturinstitutets rapport är förbryllande. Den är inte ensam om att förbrylla, herr Ohlon!

Nu hoppas jag att herr Ohlon, som i sitt anförande representerade — allting är relativt här i världen — ett relativt ekonomiskt förnuft, är konsekvent, när vi träffas här på värkanten, glömmer bort att vi skall ha allmänna politiska val 1958 och stödjer finansministern i hans ambitioner och strävanden att hålla igen på alla de utgifter, som det

går att hålla igen på och som jag tror att det är nödvändigt att hålla igen på, just med hänsyn till de sunda statsfinanserna. Men vi klarar oss inte med en besparingsberedning, herr Ohlon — den är ett skalkeskjul. Det är annat som skall till, och det är det som kommer att sätta herr Ohlons goda vilja på prov, när vi kommer fram till vårriksdagen.

Herr Ohlon slutade med att säga, att om regeringen kan visa upp den starke mannen, som verkligen inser lägets allvar och med kraftig hand griper in och lägger till rätta det som vrängt är, då skall vi visa honom förtroende. Nu tror jag inom parentes att rop efter en sådan där stark man, som skall klara våra problem, inte riktigt passar vårt kynne i detta land. Men så mycket kan jag lova herr Ohlon, att regeringen kommer att kollektivt presentera realistiska förslag, präglade av lägets allvar. Herr Ohlon är välkommen att stödja dessa förslag!

Herr **OHLON** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag trodde till en början inte att jag skulle behöva gå in i någon polemik mot finansministern, men han spottade ju upp sig under anförandets gång, och tonen blev en helt annan mot slutet än den var i början.

Finansministern påpekade alldeles riktigt att hälften av de prisstegringar, som vi haft i år, berott på åtgärder som vidtagits i detta hus. Det har varit energiskatten och de höjda tobaks- och spritskatterna. Jag vill då ställa den frågan till finansministern: Kan det vara riktigt att sprit och tobaksskatterna skall ingå i konsumentprisindex? Det är dock umbärliga varor, som det här är fråga om. När vi rensat bort stats- och kommunalskatterna ur index, borde väl också dessa andra skatter få försvinna i index.

Det är alldeles riktigt att våra investeringar från tiden före sista världskriget har ökat från 25 till 30 procent av nationalproduktionen. Jag vill emellertid hänvisa till en artikel, som Frans Severin — vilken inte torde vara obekant i denna församling — skrev i något sammanhang för inte så länge sedan. Han visade att på grund av den tekniska ut-

vecklingen är det en så stor anpart av investeringsmedlen, som åtgår till ersättning av äldre investeringar, att nettoinvesteringarna i själva verket inte har ökat.

Jag hoppas att finansministerns förklaring till de minskade bolagsinkomsterna håller. Vi vet att bolagen har lånat på kvars-katten, men talet om ökade fondavsättningar och avskrivningar får vi nog ta med en nypa salt.

Jag har inte, herr finansminister, uttalat någon entusiasm över räntehöjningen, tvärtom. Men jag tror att den var ofrånkomlig, och jag föreställer mig att även finansministern så småningom kommer till den uppfattningen, när han får litet större erfarenhet om hur utvecklingen förflutit efter den 10 juli.

Herr EWERLÖF (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag konstaterar som vanligt att sex minuter inte är mycket att ha till förfogande, när det gäller att bemöta vad finansministern har anfört.

När jag utgick ifrån att vi nu inte skulle diskutera räntefrågan och vad som hände i riksbanken i juli, berodde det på att jag anser att det är ett i och för sig så omfattande ämne, att det vore lämpligare att vi koncentrerade oss kring det i ett sammanhang, när vi ändå måste syssla med det. Nu har finansministern ändå gått in i ett detaljresonemang om innebörden av vad som då skedde, vilket gör det önskvärt för mig att i varje fall få till kammarens protokoll antecknad en annan syn på innebörden av denna räntehöjning. Det har jag inte möjlighet att göra under denna replik, utan jag ber, herr talman, att få anteckna mig på talarlistan för att i ett särskilt anförande senare få uppehålla mig vid den frågan.

Jag har inte bestritt de olika data, som finansministern lade fram för att visa hur balanserat läget anses vara för ögonblicket. Det är ju alla dessa data som konjunkturinstitutet har rört sig med, och jag har självfallet inte haft någon anledning att bestrida deras riktighet. Jag syftade närmast till att understryka de statsfinansiella konsekvenser, som

Ang. regeringens politiska program

vi har att dras med på grund av budgetfallet och som vi måste räkna med i framtiden. Finansministern gick med lätt hand över dessa svårigheter genom att säga, att dessa svårigheter naturligtvis finns, att han för närvarande brottas med dem o. s. v. Han gick egentligen inte in på några detaljer i fråga om hurudant läget i själva verket är.

Finansministern började manhaftigt med att säga, att det just är finansministerns uppgift att ta ansvaret och att han också är beredd att göra det. Men så fick vi höra att det är 350 man i finansdepartementet, som sysslar med dessa ting, och att finansministern egentligen inte kunde göra mycket åt vad dessa personer presenterar för honom. Jag är fullt medveten om att en finansminister är i det läget, att han måste bära huvudet för vad många andra utfört. Men det ansvaret måste han ta och det är enbart mot finansministern vi har att vända oss när vi kritiserar vad som sker.

Jag måste fortfarande slå fast den allvarliga innebörden av vad som här skett. Finansministern lägger upp en budget under vissa förutsättningar och delvis under motstånd från annat håll. Resultatet av budgeten blir så det motsatta mot vad han tänkt sig. Det blir helt andra statsfinansiella konsekvenser än vad finansministern från början avsett. Det är ju i och för sig mycket uppseendeväckande. Jag har velat fästa uppmärksamheten på innebörden av dessa statsfinansiella konsekvenser. Jag har också försökt att framhålla, att man nog gör klokt i att inte för mycket endossera konjunkturinstitutets förhållandevis optimistiska inställning. Jag har nämligen den uppfattningen, att vad som här skett och framtvingat den stora upplåningen för statens räkning har lett till en likviditetspåspädning, som kan komma att ligga såsom ett underlag för en fortsatt inflation ungefär såsom skedde från 1953 till 1954. Jag har velat understryka dessa svårigheter, som jag inte finner att finansministern kunnat tillbakavisa.

Jag fick en känga då finansministern sade, att jag inte skulle vara den rätte

Ang. regeringens politiska program

att tala om detta, eftersom budgeten skulle ha sett ännu mycket sämre ut för den händelse högern hade fått som den velat. Jag bestrider fortfarande detta. Jag anser att de budgetförslag som vi framlagt både förra året och i år har varit ur konsolideringssynpunkt likvärdiga med finansministerns förslag. Jag medger att vi naturligtvis också hade ramlat på de där felräkningarna i budgeten. Vi måste ta det framlagda materialet för gott och var hänvisade till att acceptera de uppgifter som där fanns. Men i relation till de budgetförslag som framlagts av finansministern har vi haft i stort sett samma konsolideringsmöjligheter. Detta bekräftades i varje fall för löpande år av statsministern vid den budgetdebatt, som vi hade här i slutet på våren.

Herr statsrådet **STRÅNG**:

Herr talman! Jag skall försöka att vara lika föredömligt kortfattad som mina båda opponenter.

Till herr Ohlon vill jag säga, att jag faktiskt är intresserad av om man kunde komma dithän, att de indirekta skatterna kunde exkluderas från levnads-kostnadsindex. De direkta skatterna är ju exkluderade från index. Starka skäl talar för att även de indirekta skatterna läggs utanför index. Jag håller med om att det måste anses vara orimligt att om svenska folket håller på att dricka brännvin i en utsträckning som är farlig för folkhälsan och vi försöker stoppa spritfloden genom att höja spritpriset med 5 kronor per liter, så skall detta få utlösa en massa reflexverknningar på konsumtionsindex och på lönesidan. Det är enligt min uppfattning inte rimligt. Men för att kunna få till stånd en förändring måste jag ju först vinna gehör för dessa synpunkter på många håll, och det tarvas ingående diskussioner. Jag vet inte om jag är ensam om denna uppfattning, men i så mycket vill jag ge herr Ohlon rätt att jag säger, att hans reflexioner i denna del är ganska samstämmiga med mina egna.

Jag vill sedan svara herr Ewerlöf. Jag bryr mig då inte om att han blandade

samma finansdepartementets och riksräkenskapsverkets folk, ty det är ju en bisak i detta sammanhang. När herr Ewerlöf säger, att vi nu står inför statsfinansiella konsekvenser på grund av att finansministern accepterar de prognoser, som serverats honom från det verk som sysslat med dessa ting, måste vi väl ändå konstatera, att dessa statsfinansiella konsekvenser hade varit ännu mera besvärande om finansministern skulle ha gett efter för de energiska hänvändelser, som kom från herr Ewerlöf i denna kammare och hans partiledare herr Hjalmarsen i andra kammaren. Läget skulle då ha varit ännu mera besvärande.

Visst kan herr Ewerlöf kritisera finansministern för att det nu inte blev så som finansministern trodde i januari månad 1956. Men jag menar att ärligheten och konsekvensen kräver, att herr Ewerlöf då också säger ett tack till finansministern för att han inte följde högerns linje, ty då hade situationen varit ännu besvärligare och då hade de framtida statsfinansiella konsekvenserna varit ännu mer avskräckande.

Herr Ewerlöf gjorde gällande att det här är oriktig, i vart fall för det senaste året. Det var nog rätt klokt av honom att göra den reservationen! Jag tror nog att man kan sätta in en kritik mot herr Ewerlöf även vad beträffar det senaste året, men när det gäller budgetåret 1956/57, som det nu är fråga om och vars resultat vi avläser, kan väl herr Ewerlöf inte bestrida, att hans budget skulle ha varit statsfinansiellt väsentligt svagare än regeringens budget var. Han måste ju bland annat använda *samma* pengar både till skattesänkning och till bostadsbyggande för att få sin budget att gå ihop.

Herr **OHLON** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall fortsätta där jag slutade förut.

När finansministern kom in på den sista fasen i vår penningpolitiska utveckling så insvepte han sig i ett dimmoln, där man endast vagt skymtade honom. Det enda man fick klarhet i var,

Ang. regeringens politiska program

att han var lömsk på riksbanksfullmäktige på grund av den procedur som ledningen hade följt. Jag skall inte blanda mig i familjegruffet — det är det farligaste man kan ge sig in på att blanda sig i andra familjers inbördes uppgörelser — men jag vill konstatera att vi fortfarande inte har fått någon klarhet om vad finansministern anser i själva sakfrågan. Han kom in på sparandets psykologi och gjorde gällande att en räntehöjning på en eller annan procent ingenting betyder i sparstimulerande riktning. Jag tror att regeringen är ganska ensam i denna sin bedömning och har emot sig hela den sakkunskap i vårt land som sysslar med dessa ting. Jag vill bara erinra om en sådan sak som den räntemedvetenhet, som har kommit att utmärka svenska folket under den sista tiden: man tömmer sina checkräkningar och övergår till allt dyrare räkningar, för närvarande rusar man på kapitalsamlingsräkningarna som ger den högsta räntan. Svenska folket är, herr finansminister, i mycket hög grad räntemedvetet, och det skulle väl vara en underlig psykologi, om inte en räntestegring skulle verka stimulerande på sparbenägenheten. Jag tycker att finansministern borde lugna sig litet på den här punkten och avvakta utvecklingen.

Jag har aldrig hållit något lovtal — det sade jag förut — över den höga räntan, och jag har aldrig sagt att en räntestegring är ägnad att ensam lösa våra samhällsekonomiska problem; den är bara en del i den mekanism som här fungerar. Jag underströk ju mycket energiskt i mitt första anförande att lika viktigt är att vi bibehåller kreditrestriktionerna framdeles såsom hittills.

Herr Sträng ironiserade över att jag hoppades på att vi så småningom skulle få en sänkt ränta. Ja, tacka för att jag hoppas det — vi har inte varit några högränteanhängare, men vi har varit anhängare av en *rörlig* ränta avpassad efter det skiftande ekonomiska läget.

Jag lovar herr Sträng att glömma, att det är val nästa år, vid behandlingen av ärendena här i riksdagen, och jag hoppas att även herr Sträng och hans

kumpaner skall iakttaga samma återhållsamma attityd.

Jag har inte efterlyst någon stark man — jag är ense med finansministern om att en stark man inte passar svenska folkets kynne — men jag har efterlyst en samlade man och helst också en klok man.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Min avsikt är inte att blanda mig i det replikskifte, som nu ägt rum mellan oppositionens ledare och finansministern. Jag har för avsikt att ta upp ett annat spörsmål.

Såsom kammarens ledamöter torde erinra sig var frågan om de ekonomiska samarbetsplanerna i Europa och i Norden föremål för debatt i riksdagen i anslutning till den redogörelse för de utrikespolitiska frågorna som från regeringens sida lämnades i mars månad under vårsessionen. Sedan dess har onekligen en hel del inträffat som kan påkalla den svenska riksdagens uppmärksamhet. Det är inte mycket av vad herr Everlöf framfört här i kammaren som jag för min del kan instämma i, men för en sak är jag honom tacksam, nämligen för att man berett mig detta tillfälle att lämna en redogörelse för vad som hänt beträffande samarbetet på det utrikesekonomiska området.

Jag vill börja med att säga något om sexmaktsunionen mellan de inom kol- och stålunionen samarbetande länderna.

Den fördragstext som var klar redan i början av detta år godkändes preliminärt vid ett utrikesministermöte i Rom den 25 mars. Detta fördrag har sedermera ratificerats av Tyskland, Frankrike och Italien, och man väntar att de återstående länderna — Holland, Belgien och Luxemburg — inom kort skall ansluta sig till fördraget. Därmed skulle planerna på en ekonomisk union, omfattande drygt 160 miljoner människor på den europeiska kontinenten, vara i hamn.

Man bör emellertid enligt min mening akta sig för att dra för vittgående slutsatser angående Romfördragets ekonomiska verkningar, i varje fall under de närmaste åren. Visserligen förhåller det

Ang. regeringens politiska program

sig så, att detta fördrag inte endast innefattar regler om en tullunion och ett ingående handelspolitiskt samarbete i övrigt utan också förutsätter en samordning av socialpolitiken och den ekonomiska politiken, inrättandet av gemensamma fonder för att möta betalningssvårigheter och för att möjliggöra investeringar i de utomeuropeiska områden som är knutna till länderna i sexmaktsgruppen. Syftet, sådant det angivits, är därför uppenbarligen att åstadkomma en fullständig ekonomisk integration mellan de i unionen ingående länderna. Målet är en gemensam marknad med gemensamma ekonomiska institutioner, över vilken inte bara varuströmmarna utan också kapital och arbetskraft skulle fritt få röra sig. Onekligen framträder här en fantasieggande framtidsbild.

Den uppmärksamhet som denna plan tilldragit sig i dagstidningarna och i fackpressen både inom och utom vårt land är därför inte anmärkningsvärd. Diskussionen har emellertid i alltför stor utsträckning kommit att gälla de förhållanden, under vilka Europas näringsliv kommer att arbeta, sedan Europamarknaden förverkligats i sin helhet och målet uppnåtts. Enligt min mening har diskussionen därför fått ett visst skimmer av överklighet över sig.

Som jag nyss antytt och som jag för resten betonat redan vid andra tillfällen, är slutetappen i det arbete som inleddes, när kol- och stålunionens sex länder för två och ett halvt år sedan i Messina överenskom att undersöka möjligheterna för ett ekonomiskt samgående, fortfarande mycket avlägsen. Ikraftträdandet av Romfördraget kan möjligen ske under första halvåret 1958. Först ett år därefter skall anpassningen av de enskilda ländernas tullar till den gemensamma tullnivån och reduktionen av tullar och importrestriktioner mellan länderna ta sin början. Någon gång omkring halvårsskiftet 1959 kan det vara realistiskt att räkna med att man på allvar kan emotse de första konkreta resultaten av sexmaktsfördragen i praktiken. Som bekant räknar man sedan med övergångstider på 12—15 år, ja i

något fall t. o. m. längre, innan slutmålet uppnåtts. Under en så avsevärd tidrymd kan mycket inträffa. Det är fråga om det över huvud taget lönar sig att spekulera i hur Europa kommer att se ut om halvtannat decennium. Redan nu finns det tecken som tyder på att till och med de första resultaten av Romfördraget kan låta vänta på sig. De franska betalningssvårigheterna, som medfört ett drastiskt återtagande av liberaliseringsåtgärder på handelsområde, importavgifter och andra restriktioner, utgör en allvarlig stötesten. Det är inte uteslutet att detta land redan från början måste skjuta på genomförandet av Romfördragets handelsregler under åberopande av uppskovsbestämmelser och undantagsklausuler. Man kan heller inte blunda för att en rad andra stötestenar inte är ur vägen ännu. Romfördragets bestämmelser är på flera punkter oklara. Det förefaller bitvis nästan som om man avsiktligt skjutit svårigheterna framför sig hellre än att söka lösa dem bara för att nå en överenskommelse om fördragstext.

Men hur skeptiska vi än ställer oss till planerna på den gemensamma marknaden och möjligheterna att genomföra den i sin helhet, befriar det oss inte från att undersöka konsekvenserna härav för den svenska ekonomin och att upprätthålla beredskap för alla eventualiteter. Med korslagda armar skulle vi inte kunna åse, att i hjärtat av Europa, där vår export har så viktiga avsättningsområden, en marknad skapas, omgiven av avsevärda tullskrankor och dominerad av det tyska näringslivet. Även om ett dylikt slutstadium är avlägset kan redan de första tullanpassningarna medföra ekonomiska bekymmer för oss, det vill jag gärna medge. Vi har heller inte hållit oss överksamma. Sedan åtskilliga månader tillbaka pågår under kommerskollegii ledning ett ingående utredningsarbete, bedrivet i samråd med det svenska näringslivets organisationer, där de ekonomiska aspekterna av de västeuropeiska samarbetsplanerna studeras i hela deras vidd. Vi har också, som jag flera gånger tidigare betonat, aktivt deltagit i

det arbete, som under Parisorganisationens ledning bedrivits för att undersöka möjligheterna att i anslutning till sexmaktsunionen skapa en frihandelszon. Detta frihandelsområde skulle stå öppet för alla men är i första hand av intresse för de länder i Västeuropa som med oro skulle motse en ny uppdelning av denna kontinent men av politiska eller ekonomiska skäl eller av bådadera orsakerna inte gärna för egen del kan tänka sig en anslutning till den gemensamma marknaden, i varje fall inte i den nu tänkta formen.

Arbetet på att åstadkomma ett frihandelsområde har emellertid för vårt lands vidkommande sitt intresse inte endast eller ens huvudsakligast för att förhindra att en sluten marknad uppstår i Europas mitt. Det ligger helt i linje med vår strävan att medverka till att undanröja handelshindren över huvud taget i världen. Det har uttryckligen sagts i dagens regeringsförklaring, och det förtjänar understrykas än en gång.

Skapandet av ett frihandelsområde innebär ett fullföljande av det europeiska samarbete som begynte i hägnet av Marshallhjälpen. Lyckas man inte i strävandena att inrätta ett frihandelsområde, är risken uppenbar att det västeuropeiska samarbetet på både handelsområdet och betalningsområdet kommer att bryta samman. Därmed skulle nya svårigheter för handeln i Europa uppstå.

Låt mig härefter övergå till en redogörelse för hur arbetet i Paris inom Europaorganisationen fortskridit! Det torde vara kammarens ledamöter bekant, att man vid det rådsmöte på ministerplanet, som hölls i februari i år, enades om att tillsätta tre utskott med uppgift att föra arbetet vidare och att inrätta ett frihandelsområde, knutet till sexmaktsgruppens tullunion. Representanter för samtliga medlemsländer har deltagit i arbetet inom dessa utskott. Det första utskottet fick uppdraget att utreda alla de mer allmänna spörsmål som sammanhänger med bildandet av ett frihandelsområde. Hit hör varuområdets omfattning, metodiken för tullsänkningar och borttagande av importrestriktioner,

Ang. regeringens politiska program
problemet om transithandel och ursprungsbestämning, behovet av övergångsbestämmelser samt erforderliga organ för övervakning av bestämmelsernas efterföljd. Beträffande frågan om jordbrukets ställning hade meningarna gått isär, och denna fråga anförtröddes därför ett särskilt utskott. Ett tredje utskott fick uppgiften att undersöka de mindre utvecklade ländernas inom Parisorganisationen framtida ställning.

Man hade ursprungligen hoppats, att arbetet skulle kunna bedrivas i sådan takt, att resultatet skulle kunna framläggas, så att ett nytt ministerrådsmöte skulle kunna hållas före juli månads utgång. På ett visst stadium talades det t. o. m. om att man hoppades ha en preliminär fördragstext klar vid denna tidpunkt. Tidtabellen har emellertid av skilda skäl kommit att förskjutas — det är vi gunås ganska vana vid när det gäller samarbetet på det internationella området. Förseningen i detta fall sammanhänger framför allt därmed, att det var nödvändigt att låta arbetet på att skapa ett frihandelsområde bedrivas i nära kontakt med sexmaktsgruppens arbete. Dessa stater visade sig från början oenägna att ingå på några diskussioner om möjliga modifieringar och tillägg i sin traktattext, så länge ännu inte dessa texter ratificerats. I det hänseendet har läget ljusnat efter de franska och tyska ratifikationerna i somras, och förutsättningarna bör därför vara gynnsammare för förhandlingar i det antydda syftet.

Man kan ställa sig frågan: Vad har hänt, och hur långt har man kommit? Med en viss tillspetsning men utan någon överdrift kan man säga att motsättningarna klarlagts men knappast i något enda avseende överbryggats. En huvudfråga, om vilken meningarna gått isär hittills, har varit vad överenskommelsen eller fördraget på frihandelsområdet egentligen skulle omfatta och innebära. England liksom de skandinaviska länderna har menat, att man i första hand skulle ta sikte på att utforma gemensamma regler för handeln, sålunda för successiva tullsänkningar, för importregleringar samt import- och export-

Ang. regeringens politiska program

avgifter av olika slag. De sex länderna i tullunionen har emellertid hävdad, att man liksom i sexmaktsfördraget skall försöka samordna den ekonomiska politiken och den sociala politiken redan från början, vid sidan av att man utarbetar handelsregler. Sådana bestämmelser om en harmonisering av den ekonomiska och den sociala politiken borde sålunda enligt deras uppfattning ingå i en fördragstext med ganska detaljerade föreskrifter. Det är en uppfattning som vi inte har godtagit och som inte heller godtagits av England och våra skandinaviska grannar.

En annan fråga, där också menings-skiljaktigheter föreligger, gäller hur stor del av varuområdet som frihandelsområdet skall omfatta. Förutom frågan om jordbrukets ställning, vilken, som jag nyss sade, behandlas i det andra utskottet och till vilken jag strax skall återkomma, har här spörsmålet om kol och stål kommit in i bilden. Skall kol och stål inlemmas i frihandelsområdet eller inte? Det finns ju här en särskild ordning genom kol- och stålunionen. Frågan är, hur mycket av dessa regler som behöver medtagas i frihandelsområdet eller på vilka vägar en anslutning kan ske.

Från svensk sida har vi hävdad, att vi knappast kan tänka oss ett västeuropeiskt frihandelsområde utan att kol och stål finns med, en ståndpunkt som även de övriga skandinaviska länderna omfattat.

En annan fråga, som varit kontroversiell, är spörsmålet om undantagsbestämmelserna. Jag skall tillåta mig exemplifiera: Skall ett land, som råkar i akuta betalningssvårigheter, få vidtagna åtgärder för att begränsa importen utan att på förhand inhämta tillstånd av vederbörande organ inom frihandelsområdet? På den frågan har England svarat ett klart ja. De skandinaviska länderna har instämt liksom Schweiz och jag tror också Österrike. De sex länderna menar emellertid, fortfarande i anslutning till sitt eget fördrag, att den frågan skall underställas de gemensamma institutionerna för prövning och för majoritetsbe-

slut. Ståndpunkterna står här alltså emot varandra.

Jordbrukets ställning i frihandelsområdet har hittills, som jag redan framhållit, utgjort en mycket besvärlig tvistefråga. Från dansk sida har den ståndpunkten hävdats, att jordbruket i princip skall ingå i frihandels varuområde. Detta har stött på ett bestämt motstånd från engelsmännens sida, som haft både preferenssystemet för samväldet och det inhemska jordbrukets intresse för ögonen. Det är uppenbart att Danmark fruktat att genom Romfördraget bli utestängt från den tyska marknaden, samtidigt som utrymmet för dansk jordbruksexport till England skulle krympa samman. I viss utsträckning har vi från svensk sida kunnat stödja den danska ståndpunkten. Vi har visserligen framhållit, att det är orealistiskt att tänka sig att handeln med jordbruksprodukter skall komma att helt frigges. Av olika skäl, sociala och ekonomiska, kommer de flesta länder i världen att vilja upprätthålla stödåtgärder för jordbruksnäringen. Men å andra sidan måste vi liksom Danmark med oro se en utveckling mot skärpta restriktioner och ökade handelshinder på jordbruksområdet. Skulle inrättandet av den gemensamma marknaden medföra att Frankrike och Holland erhåller företräde för sina jordbruksprodukter på exempelvis den tyska marknaden, så vore det till skada, inte endast för danskt jordbruk, utan också för svenskt. Enligt denna uppfattning bör man i stället undersöka, om inte en särskild ordning kan skapas i samband med ett europeiskt frihandelsområde, som möjliggör att handelsutrymmet för jordbruksprodukter inte begränsas utan om möjligt växer i samband med en stegrad konsumtion och en stigande levnadsstandard.

Englands ursprungliga ovillighet att uppta jordbruksfrågorna till behandling föranledde Danmark att parallellt med diskussionerna i Paris inleda resone-mang med sexmaktsgruppen för att utvärdera möjligheterna och villkoren för en dansk anslutning till den gemensamma

Ang. regeringens politiska program

marknaden. Dessa resonemang har väl hittills inte lett till några resultat, och enligt min uppfattning saknar de för ögonblicket i varje fall aktualitet. Vid det sammanträde, som ägde rum i OEEC:s ministerråd med början den 16 oktober, bringades jordbruksfrågan i varje fall tills vidare ur det dödläge som den råkat in i. Från engelsk sida gjordes nämligen en viktig deklaration beträffande handeln med jordbruksprodukter. Enligt denna var Storbritannien berett att stödja, att en uppgörelse träffades om jordbruket i samband med en överenskommelse om ett frihandelsområde för den industriella sektorn. Hur denna uppgörelse skulle se ut eller vilken innebörd anordningarna på jordbruksområdet skulle få angavs inte närmare. Man underströk emellertid att Storbritannien med hänsyn till sina intressen i samväldet för egen del måste få behålla en viss handlingsfrihet. Även om det därför ännu är oklart vad som konkret kan komma fram i detta hänseende, måste man ändå beteckna den senaste sammankomsten i Paris som ett framsteg. Danmarks minister för utrikesekonomi ansåg också, att det brittiska förslaget innebar — jag tillåter mig att citera — ett lovvärt steg framåt i diskussionerna.

Det är inte min avsikt att här lämna en fullständig redogörelse för alla de frågor som hittills diskuterats i samband med strävandena att inrätta ett frihandelsområde. Jag har endast velat peka på några av de spörsmål som alljämt är olösta. Ännu en fråga skulle jag emellertid vilja nämna i sammanhanget, och det gäller de mindre avancerade OEEC-ländernas anslutning till frihandelsområdet. Dessa länder dras ju med betydande betalningssvårigheter och har knappast i något avseende kunnat uppfylla nuvarande frilistningsbestämmelser eller andra förpliktelser, som övriga OEEC-länder underkastat sig. Från deras sida har krav rests, att de skall kunna i full utsträckning och i samma takt som övriga länder få tillgång till frihandelsområdets marknader utan att därför omedelbart behöva bin-

da sig vid några åtaganden. De skulle med andra ord inte behöva reducera tullar eller upphäva importrestriktioner, men de skulle få precis samma medgivanden och samma tullnedsättningar som de, om uttrycket tillåtes, fullödiga medlemmarna av ett blivande frihandelsområde. Krav har också rests på en särskild fond som skall möjliggöra sådana investeringar att dessa länders industriella och ekonomiska utveckling kommer bättre i takt med det övriga Västeuropa. Jag behöver väl inte säga, att dessa önskemål inte väckt någon överdriven entusiasm hos övriga länder. Frågan om vad man kan komma överens om att göra är fortfarande öppen också härvidlag.

Som en allmän sammanfattning kan man med fog säga, att utsikterna att komma till ett resultat när det gäller att skapa ett frihandelsområde knutet till den gemensamma marknaden ljusnat betydligt under de senaste månaderna. Även om de praktiska resultaten kan låta vänta på sig, är fördraget om den gemensamma marknaden i det närmaste fullbordat. De återstående ratifikationerna väntas inte bereda några svårigheter, och därmed är även utgångspunkten för ett fördrag om ett frihandelsområde klar. Jag har även pekat på att frågan om de fortsatta förhandlingarna också skall få inrymma jordbrukets ställning, förts ur stridslinjen åtminstone tills vidare. Det kan tilläggas att den resolution, som antogs vid det senaste ministerrådsmötet, också gav klart uttryck åt samtliga OEEC-länders vilja att åstadkomma ett frihandelsområde parallellt med den gemensamma marknaden. Enligt min uppfattning är det av utomordentlig vikt att dessa diskussioner även i fortsättningen föres inom OEEC. Ett gemensamt uppträdande i de kommande förhandlingarna bör skapa helt andra möjligheter till hänsynstagande från sexmaktsgruppens sida än om varje land för sig skulle föra dessa förhandlingar. Men jag är samtidigt angelägen understryka, att svårigheterna ingalunda övervunnits. Betydelsefulla problem — ja, kanske de allra flesta —

Ang. regeringens politiska program

återstår att lösa. Vad som kan komma ut av det fortsatta arbetet i Paris är inte möjligt att säga ännu. Hur lång tid förhandlingarna kan komma att kräva, kan inte heller sägas för närvarande. Men låt oss hoppas att tidsutdräkten inte blir för lång. Man kan emellertid inte ens utesluta möjligheterna av att sexmaktsfördraget till stora delar kan komma att stanna på papperet, särskilt med hänsyn till det svåra läge i vilket Frankrike befinner sig. Entusiasmen för sexmaktsfördraget var i detta land inte överdrivet stor. Kommer man att kunna räkna med en tillräcklig förståelse för ett frihandelsområde, som kan komma att beröva Frankrike några av de fördelar som den gemensamma marknaden väntades medföra? Den frågan anmäler sig öskt. Inte heller den kan besvaras i dag.

Slutligen, herr talman, några ord i all korthet om läget i fråga om de nordiska samarbetsplanerna. Den första etappen i arbetet, expertutredningarna, är slutförd, och en diger rapport har nyligen offentliggjorts. Den innehåller bland annat förslag om införande av en gemensam marknad i tullunionens form för omkring 80 procent av det samlade varuområdet i de skandinaviska länderna och Finland. Bland experterna har enhällighet nåtts på praktiskt taget alla punkter. När direktiven utformades för detta arbete, siktade man till en gemensam marknad som omfattade 60 eller i bästa fall 70 procent av varuområdet. Förväntningarna i det hänseendet har överträffats. Inom kort kommer regeringarna att taga ställning till frågan, om de ekonomiska utredningarna skall utsträckas även till återstående varuområden.

Bland andra rekommendationer, som den nordiska rapporten innehåller, kan nämnas inrättandet av en internordisk investeringsbank, som skall kunna bidra till finansieringen av gemensamma nordiska projekt. Rekommendationer om handelspolitiskt samarbete och rekommendationer om samarbete på forskningens och utbildningens område ingår också. Frågan om produktions-

samarbete beröres. Denna rapport kommer inom den närmaste tiden att ut-sändas till organisationer och myndigheter för att bereda dem tillfälle att säga sin mening.

Det är, som var och en förstår, knappast möjligt att i dag uttala sig om ut-sikterna eller ens den tänkbara tidpunkten för förverkligandet av dessa planer. De västeuropeiska samarbetsplanerna har ju blivit ett i hög grad komplicerande moment. Innebörden och formerna för detta samarbete kan ju inte anges ännu, såsom jag har framhållit. De experter, som sysslat med de nordiska frågorna, har emellertid redan fått i uppdrag att utarbeta en tilläggsrapport om sambandet mellan en gemensam nordisk marknad och ett västeuropeiskt frihandelsområde. Den bör kunna föreligga, när sikten i Paris har klarnat och frihandelsområdets konturer kan skönjas. Redan i den rapport, som nu föreligger, redogöres för de problemställningar som här anmäler sig. Experterna har på grundval härav redan ansett sig kunna draga den slutsatsen att den gemensamma nordiska marknaden väl bör kunna förenas med planerna på ett europeiskt frihandelsområde. Jag skall här inte upprepa skälen. Jag har redan tagit kammarens tid alltför länge i anspråk. Jag vill endast tillägga att jag delar den uppfattningen, att det kan vara till fördel för alla nordiska länder med en gemensam marknad mellan oss som förberedelse till och senare kanske som en del av ett västeuropeiskt frihandelsområde. Någon konkurrens mellan dessa två projekt finns inte. De är väl förenliga med varandra och de är båda lika angelägna.

Herr EWERLÖF (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag är handelsministern mycket tacksam för den fylliga redogörelse han givit för läget beträffande de olika frågor om gemensamma marknader som är aktuella. Jag tror att det kommer att bli av stort värde att i kammarens protokoll ha tillgång till denna redogörelse.

Redan i regeringsprogrammet står

Ang. regeringens politiska program

att man avser att positivt verka för å ena sidan tillkomsten av ett frihandelsområde och å andra sidan att förstärka det gemensamma samarbetet mellan de nordiska länderna. Det sammanfaller också med den syn på dessa ting som jag för egen del företräder, nämligen att vad som ligger i vårt intresse är att medverka, så långt vi kan, till tillkomsten av ett frihandelsområde och att också sträva efter att inom frihandelsområdet markera den nordiska samhörigheten genom en speciell nordisk marknad. Man får väl lov att erkänna att frågan om den nordiska marknaden numera ter sig sekundär i förhållande till frihandelsområdet. Från början var den ett fristående projekt, då man inte visste något om sexmaktstater och frihandelsområde, men numera, sedan planerna på frihandelsområdet kommit upp, måste man betrakta det som den primära frågan. Frågan om den nordiska marknaden måste väl tills vidare bedömas ur den synpunkten, hur den lämpligen kan passas in i ett frihandelsområde och vilka goda verkningar som man kan få av detta.

Det som förefaller vara den springande punkten för den, som både önskar ett frihandelsområde och en nordisk marknad, är hur det kommer att förhålla sig med jordbruket inom frihandelsområdet, ty Danmark står och väger mellan frihandelsområdet och sexmaktgruppen. Får Danmark inte tillfredsställande garantier i jordbruksfrågan inom frihandelsområdet, verkar det, som om detta land var betänkt på att gå över till sexmaktgruppen, och går det över till sexmaktgruppen, är dess anslutning till en nordisk marknad utesluten. Under sådana förhållanden hotar ju tanken på den nordiska marknaden helt och hållet att falla. Det förefaller därför vara också ett svenskt intresse att man — såsom också handelsministern här har antytt — i möjligaste mån ger Danmark sitt stöd vid de förhandlingar, som nu förts i Paris om tillkomsten av ett frihandelsområde, ty det verkar numera, som om tanken på en nordisk marknad — om en sådan över huvud ta-

get kan komma till stånd — i varje fall faller i och med att ett frihandelsområde inte kan åstadkommas.

Vi har ju nu — såsom jag tidigare påminde — sammanträdde med Nordiska rådets ekonomiska utskott redan vid instundande veckoskifte. Man frågar sig vilka förberedelser det är möjligt att göra i detta läge för ett rådsmöte som är avsett att hållas redan i början av nästa år. Det verkar på mig, som man hade anledning att reflektera på en annan tidtabell, ty jag tror att det måste klarna ytterligare i fråga om frihandelsområdet, innan det är psykologiskt lämpligt att skrida till avgörande av spörsmålet om den nordiska marknaden. Jag ställer detta såsom en fråga.

Herr statsrådet **LANGE:**

Herr talman! Endast några ord till herr Ewerlöf!

Jag vill först och främst säga att frågan om en nordisk marknad ingalunda framstår för mig såsom sekundär i förhållande till den västeuropeiska frågan. Jag försökte i mitt anförande här i kammaren göra klart, att jag anser båda frågorna vara lika angelägna. Det nordiska samarbetet har i vissa hänseenden ett alldeles självständigt värde. Vi möter på detta område, när vi går till ett förverkligande, vissa svårigheter och problem, men problem och svårigheter av annan art än som möter oss på det västeuropeiska planet. De planer, som nu föreligger för det västeuropeiska området, gör emellertid inte, tycker jag, de nordiska planerna på något sätt inaktuella. De kan, såsom jag försökte ange, utgöra både en god förberedelse för ett senare vidgat handelspolitiskt samarbete och vara till gagn i andra hänseenden för de nordiska länderna. Det är bekant för mig, att den uppfattning, som herr Ewerlöf på den punkten synes luta åt, har företrädare kanske i någon mån i Sverige men även i övriga länder.

Beträffande Danmark är läget sådant för närvarande, att jordbruksfrågan som varit det stora tvisteämnet, tills vidare förts ur stridslinjen. Vi kan hysa åtminstone någon förhoppning om att

Ang. regeringens politiska program

denna fråga låter lösa sig. Under alla omständigheter — och därom är både herr Ewerlöf och jag, vilket jag är glad att konstatera, helt överens — kan det knappast vara ett svenskt intresse att Danmarks ekonomiska framtid skall komma att avgöras i Amsterdam eller i Bonn. Det måste vara ett svenskt intresse att bibehålla den nordiska gemenskapen, och på denna punkt förstår jag att herr Ewerlöf och jag är fullt överens.

Slutligen ställde herr Ewerlöf i sitt anförande en fråga. Jag är osäker, om den ställdes till mig — jag kan i varje fall inte svara på den. Den gällde vilka förberedelser som skall göras för det stundande nordiska rådsmötet. Jag skulle vilja instämma i den frågan, och jag har haft flera skäl under den sista tiden att fråga mig själv, om det inte vore lämpligt att något uppskjuta detta sammanträde. Det är emellertid ett avgörande, som det inte ankommer på mig att fatta.

Herr EWERLÖF (h) kort genmäle:

Herr talman! Det föreföll mig, som om handelsministern vid tolkningen av mitt uttryck om den nordiska marknaden såsom sekundär i förhållande till frihandelsområdet gick litet längre än jag velat lägga in i orden. Jag bedömde det hela mera praktiskt och tidtabellsmässigt på det sättet, att man måste ha ökad klarhet, för att inte säga definitiv klarhet i fråga om frihandelsområdet, innan det kan bli fråga om att ta definitiv ställning till frågan om den nordiska marknaden. Det är således med tanke på tiden som jag anser att frågan om den nordiska marknaden är sekundär i förhållande till frågan om tillkomsten av ett frihandelsområde.

Herr ÖHMAN (k):

Herr talman! Jag skall inskränka mig till att med några korta ord beröra tre av de frågor som under den senaste tiden kommit i aktualitetens brännpunkt.

Låt mig för det första knyta några reflexioner till det regeringsskifte som nyss har ägt rum, ett regeringsskifte

som enligt min mening innehåller en hel del intressanta och lärorika drag! Det kom ju som en direkt och också rätt överraskande följd av folkomröstningen. Bondeförbundet eller, som det numera kallas, centerpartiet gjorde, såvitt jag förstår en valtaktisk volt och bröt upp från regeringen i förhoppningen att därigenom kunna bevara så stor del som möjligt av dem, som röstade för linje 2, såsom centerpartiets kommande väljare. Vi fick en regeringskris, utan att den föregåtts av omedelbara och praktisk-politiska meningsskilljaktigheter mellan de två regeringspartierna. En sådan regeringskris är ju ganska ovanlig i vårt land och i andra jämförliga länder. Centerpartiet, som under folkomröstningskampanjen energiskt hävdade att de, som röstade för linje 2, icke skulle vara identiska med partiets väljare, grep plötsligt chansen att identifiera tvåans anhängare med sitt parti. Det är uppenbart att valtaktiska spekulationer låg bakom denna manöver. I vad mån den håller, får vi väl se i ett kommande val. Men just denna brist på saklig politisk motivering för koalitionen sprängning förtjänar att noteras som ett sällsamt drag i det partipolitiska schackspel som försiggår i vårt land.

Det andra och kanske långt mer betydelsefulla särdraget är monarkens och de borgerliga partiernas kombinationsspel. Alla vet ju, att en borgerlig samlingsregering med nuvarande parlamentariska styrkeförhållanden skulle vara en fullkomligt kraftlös regering. Den skulle icke få igenom vare sig lagstiftningsfrågor eller anslagsfrågor som underkändes av arbetarrörelsens representanter. Det enda en sådan regering skulle kunna åstadkomma vore väl att sabotera och uppskjuta angelägna reformkrav och hindra att den folkvilja, som kom till uttryck den 13 oktober, skulle få praktiska resultat genom beslut i riksdagen, och det är väl det som är de stora kapitalägarnas intresse för närvarande. Det var också därför som herr Ohlin och herr Hjalmarson sprang sig svettiga i slottstrapporna och hämtade stimulans. Jag tror inte att vad

Ang. regeringens politiska program

som försiggick under förra veckan bara beror på taburetthunger från höger- och folkpartiledarnas sida. Vad som skedde var väl egentligen ingenting annat än ett ihärdigt försök av kungen, storfinansens och måhända krafter, som inte ens har svensk mantalsskrivningsort, att genomföra en omläggning av den svenska politikens hittillsvarande grundlinjer. Strävandena gick ut på att åstadkomma en A-paktsvänlig och atombombsvänlig ministär utan hållbar parlamentarisk förankring. Vad som avhandlades i majestätets skrivrum och högerns och folkpartiets kanslier och storbankernas allra heligaste under dessa hektiska dagar är väl ännu i sina detaljer förborgat för allmänheten. Men att insatserna i spelet var höga är alldeles klart, och det är inte minst det som är intressant och lärorikt i den regeringskris som vi genomlevde.

Nå, alla dessa planer korsades. Vi fick den regering, som med nuvarande parlamentariska läge är den enda möjliga. Kommunisterna kommer — såsom vi redan har sagt officiellt — att ge denna regering stöd i alla frågor av betydelse för det arbetande folket, ge den stöd emot de borgerliga partierna — en politik som naturligtvis inte utesluter egna initiativ och självständig politik från vårt parti. Vi anser att den regeringsförklaring, som har lästs upp i dag, kan utgöra en god grundval för en framstegsvenlig reformpolitik.

För dagen kan jag inskränka mig till denna kommentar. Men låt mig ändå, eftersom senast genom handelsministern frågan om europamarknaden kommit på tal, sätta ett frågetecken för regeringens utfästelser att verka för Sveriges anslutning till ett västeuropeiskt frihandelsområde. Det är ett steg av stor betydelse, ett steg vars konsekvenser på olika områden, inte minst för landets nationella suveränitet, mycket nog måste övervägas, innan det tas upp.

Naturligtvis är — det har också framgått av denna debatt och ännu mer av pressdebatten — de borgerliga partierna upprörda över att den kommunistiska gruppen kommer att spela en av-

görande roll vid gemensamma voteringar i riksdagen. Jag kan inte lugna de borgerliga på den punkten. Kommunisterna kommer att använda sina utslagsröster till gagn för de arbetande massorna i landet, och att sådana avgöranden kommer att gå högern och folkpartiet emot, kan vi inte hjälpa. Det är självklart med hänsyn till de intressen i det svenska samhället som dessa partier i verkligheten representerar.

Men låt mig i detta sammanhang bara påtala en sak som jag tycker är rätt uppseendeväckande. I ett tidningsuttalande under regeringskrisen förklarade folkpartiets ledare, att »kommunisterna inte borde tillåtas att spela en så avgörande roll vid gemensamma voteringar». Han efterlyste vidare, som han sade, »någon ordning varigenom kommunisternas nyckelposition i nuvarande mandatläge kunde neutraliseras». Jag vill gärna fråga folkpartiets företrädare i denna kammare: Anser ni verkligen att de kommunistiska mandaten i riksdagen inte skall tillmätas samma rätt som andra partiets mandat i detta hus? Det har ju funnits företrädare för liknande tankar i andra länder, men jag tycker inte att resultaten av deras tankemöda och ansträngningar uppmuntrar till efterföljd. Kommunisterna samlade vid senaste val omkring 200 000 röster. Vi representerar alltså en betydande opinion bland folket. Men genom den nuvarande valordningen måste kommunisterna betala omkring 32 000 röster för ett mandat, medan det exempelvis bakom varje folkpartimandat inte står mer än omkring 15 000 röster. Det är dessa 200 000 väljares mening som ledaren för folkpartiet nu vill förstunna. Men vart bär det i väg med demokratin, om man leker med sådana tankar? Jag riktar frågorna till folkpartiets representanter. Vill ni inlåta er på ett sådant spel som er partiledare genom detta uttalande har rekommenderat?

Herr talman! Folkomröstningen den 13 oktober blev en storslagen manifestation av löntagarna för deras bestämda krav på lagstadgad pension på

Ang. regeringens politiska program

företagens bekostnad. Varje försök att förringa eller bortförklara löntagarlinjens seger är dömt att misslyckas. Man har försökt göra det i pressen, och man har också försökt det här i dagens debatt. Det är ett faktum att röstsiffrorna tydligt visar att folkomröstningens inspiratörer och framdrivare, högern och folkpartiet, fick uppleva ett allvarligt nederlag. Trots överlägsenhet i fråga om ekonomiska och propagandistiska resurser och trots riksdagens generositet att ge dessa två partier två miljoner kronor i anslag för propagandan, trots Arbetsgivareföreningens stöd, trots storfinansens generositet och understöd och trots den mest vilda förvrängningskonst lyckades nu högern och folkpartiet inte att samla mer än omkring 35 procent av de röstande. Det är ett resultat som ger ett gott betyg åt det svenska folket och som visar, hur djupt rotfast klassmedvetandet ändå är hos landets löntagare.

För första gången kunde också på mycket länge hela den politiska och fackliga arbetarrörelsen liksom i stort sett tjänstemannarörelsen uppträda enigt. Däri låg kanske den betydelsefullaste kraftkällan. Under kampanjen slöts tusentals förbindelser över partigränserna inom arbetarrörelsen. Det hade betydelse inte bara för folkomröstningen utan också för kommande kraftmätningar på det ekonomiska och politiska fältet.

Kommunistiska partiet, som inte hysar några själviska intressen, gick helhjärtat in för löntagarlinjen, en linje som för övrigt i stort sett motsvarar vad vi tidigare har förfäktat bland annat här i riksdagen. Jag är övertygad om att man över hela landet kan intyga att våra anhängares insatser var av ganska stor betydelse. Därför känner vi oss också djupt medansvariga för resultatet. Därför kommer vi även att sätta in alla de krafter, som står oss till buds, för att pensionsfrågan skall få den lösning som folkomröstningen angav. Det är närmast löjväckande, som man i den borgerliga pressen försöker, att med anlåtande av olika slags sifferkonster

trolla fram en falsk bild av omröstningens resultat. Höger- och folkpartipressen söker i sin fölla räkna in inte bara dem som röstade för linje 2 eller 3, utan också alla som röstade blankt, och så konstaterar man att majoriteten ändå uttalar sig emot den lagfästa pensionen. Med en sådan akrobatik kan ju två gånger två lika gärna bli sex som fyra. Man kan inte räkna in blankrösterna bland treans anhängare. Det är väl alldeles klart att de, som röstade blankt, av olika skäl vände sig mot alla tre förslagen. Varför skall man för resten på det håll, där man nu försöker kamma in blankrösterna, vara så blygsam? Ni kunde gärna mobilisera också de 30 procent som satt hemma, ty de röstade inte heller för något av förslagen. Det är klart att det är alldeles orimligt att söka tolka omröstningen på det sättet. Lika orimligt är det att slå ihop tvåans och treans röstetal, ty under kampanjen kämpade trean med samma ursinne mot tvåan som mot ettan.

Fakta i folkomröstningen är enligt min mening att för en lagfäst pension på företagens bekostnad uttalade sig de flesta eller omkring 46 procent, och för pensionsfrågans ordnande genom kollektivavtal och på löntagarnas bekostnad 35 procent. Det var de två huvudalternativen, och fördelningen på dem av röster måste tillmätas avgörande betydelse, när man skall dra konsekvenserna. Omröstningen gäller främst löntagarna och deras krav på samhället. De utgör majoriteten av folket, och de har med överväldigande majoritet uttalat sig för en lagstadgad pension. Därför måste enligt min mening deras ställning tillmätas avgörande betydelse vid frågans fortsatta behandling.

Det har redan gjorts inviter till kompromisser senast här i dag från herr Ohlons sida. Jag kan mycket väl förstå den ängslan inför framtiden som just nu sprider sig inom folkpartiet. Det är sannoligen inte så lätt att framställa sig som ett socialliberalt och löntagarvänligt parti, när man går i flock och farnöte med Arbetsgivareföreningen och bolagshögern.

Ang. regeringens politiska program

Det är fara värt att den socialliberala masken spricker genom denna manöver och det är därför som man är så ivrig att söka åstadkomma en samförstånds-lösning i pensionsfrågan. Samförstånds-lösningar är naturligtvis alltid eftersträ-vansvärda, men här står nu två princi-per av grundläggande betydelse emot varandra. Det är lagfäst pension på ar-betsgivarnas bekostnad, som majoriteten av löntagarna vill ha, å ena sidan, och å andra sidan är det ingen lagfäst ål-derstrygghet utom folkpensionen för folkmajoriteten, vilket folkpartiet så energiskt under kampanjen propagerat för. Jag har svårt att se någon möjlighet till kompromiss mellan dessa två grund-principer. Den ena måste kapitulera för den andra. När nu folkpartiet genom sitt fasta engagemang på högerens sida har ställt sig som motståndare till detta årtiondes största sociala reform, har det bara två saker att välja på: antingen övergång till löntagarlinjen i stort eller en fortsatt tillvaro som högerens tvilling-bror. Den sistnämnda tillvaron innebär ju också att de inbrytningar i arbetarled-nen, som folkpartiet skrutit över de senaste åren, mycket snabbt kommer att kunna rensas bort.

Den mening jag företräder är således, att det inte kan bli någon kompromiss i kärnfrågorna när det gäller pensionen, men däremot kan förslaget förbättras bland annat så, att småföretagarna, ar-betande bönder och jämställda kan koma med på likartade grunder som arbe-tare och tjänstemän.

Herr talman! Den andra frågan, som jag med några ord tänkte beröra, är försvarsfrågan, som under den senaste tiden tilldragit sig allt större intresse. Det senaste förslaget från ÖB öppnar egentligen kusliga perspektiv såväl i fråga om kostnader som politiska konsekvenser. Den plan, som nu har fram-lagts, utgår som en självklarhet ifrån att Sverige kommer att utsättas för an-grepp från ett bestämt väderstreck. I en enligt min mening helt verklighetsfräm-mande hypotes, som saknar varje sakligt underlag, utgår man från att Sverige kommer att bli angripet österifrån. Ni

har väl alla sett, att i de skisser som publicerats av de olika alternativ, som övervägts av utredningen, har man räk-nat med invasionsförsvar utslutande mot öster. Att våra grannländer i väster och söder ställt sina territorier och sin för-svarsmakt under en stormakts kontroll och att detta utgör ett allvarligt hot mot vårt land i händelse av stormaktskrig bekymrar tydligen inte alls försvarsled-ningen. Att Västtyskland nu snabbt åter-upprustas och att A-pakten med nazis-tiska generaler och amiraler som domi-nerande figurer är i färd med att bygga upp ett särskilt östersjökommando, hål-sas med tillfredsställelse av ÖB-planens strateger.

Lägger man härtill att ÖB-planen för-ordar att vår krigsmakt bör byggas upp så, att den skall kunna ge en maximal kraftutveckling i krigets inledande ske-de, på bekostnad av seghet och uthållig-het, tycker jag att den politiska målsätt-ning, som ligger bakom, är tämligen klar. Den innebär att man formellt skall upprätthålla alliansfriheten, men vår krigsmakt skall byggas ut så, att den utan större besvär kan anpassas till At-lantpaktens behov. Denna strategi strider mot vår officiellt deklarerade utri-kespolitiska kurs. Den strider mot svens-ka folkets vilja att stå utanför stormakts-block, och därför bör den också allvar-ligt påtalas och fördömas. Den strider också klart emot de intentioner, som fanns i utrikesministerns senaste tal, som han höll vid den socialdemokratis-ka ungdomens försvarskonferens.

Så till kostnaderna. De har redan un-der en följd av år varit så höga och så förödande för penningvärdet, att en mycket bred folkopinion kräver väsent-liga reduceringar. Men detta imponerar inte på försvarsledningen. Den bara kräver fler miljoner. Man kräver i den-na plan redan för nästa år en höjning med omkring en halv miljard kronor. Det innebär, att vi redan nästa år, om vi räknar med utgiften för kapitalbudge-ten, skulle komma upp till den fantastis-ka summan av över tre miljarder kro-nor om året till krigsmakten. Det bety-der att genomsnittligt taget varje två-

Ang. regeringens politiska program

barnsfamilj på olika sätt skall brandskattas på omkring 1 600 kronor per år för militära ändamål.

Varje försök till nedskärningar på summorna avvisas på förhand genom en mycket kufisk matematisk argumentation. Det heter i planen, att varje prutning av tio procent på anslagen sänker krigsmaktens värde med tjugo procent. Enligt den matematiken blir således resultatet, att om man sänker utgifterna till hälften — om vi alltså skulle anslå en och en halv miljard kronor — skulle Sverige över huvud taget inte ha något försvar kvar. Det är den logiska slutsatsen av det resonemang, som föres i ÖB:s utredning, och ännu värre blir det, om man följer ett annat resonemang, som finns i samma utredning, där det hävdas, att om kostnaderna sänks med 10 procent, minskas stridsvärdet i en viss situation med inte mindre än 36 procent. En nedskärning av anslaget med 30 procent — d. v. s. om vi skulle kosta på oss ungefär 2 miljarder — innebär enligt denna underbara matematik, att stridsvärdet för vår krigsmakt mer än totalt försvinner.

Det är naturligtvis orimligt att föra ett sådant resonemang, men det föreläggs i en till synes mycket allvarlig utredning från ÖB:s sida.

Lyckligtvis tror jag man kan säga, att vårt folk alltmör börjar förstå, att vi inte längre lever på karolinernas tid. Vår fred garanteras inte av hur många miljoner generalerna önskar förbruka. Det är massor av andra faktorer, som här gör sig gällande. Läget är ju sådant, att man kan säga, att det är två stormakter, som dominerar. Bägge dessa stormakter har väldiga resurser till förfogande. Tekniken har gått oerhört snabbt framåt. Interkontinental robotar är redan ett faktum. Det måste också påverka planeringen av den svenska försvarsmakten. Flyget i gammal mening, som nu ÖB vill offra 40 procent av utgifterna på, spelar inte på långt när samma roll som förut. Att sända upp jaktplan mot en robot är ju bara löjeväckande. Det är, som om någon skulle

komma på idén att ta ned Sputnik med en luftvärnskanon eller ett flygplan.

Jag tycker, att dessa enkla fakta ändå borde vara fullt klara för dem, som har ansvaret för det svenska försvarets uppbyggnad. Vi har kommit därhän, att de små länderna inte längre kan leka stormakter. Sverige måste också sluta därmed. Tanken på atomvapen måste utrensas både av mänskliga hänsyn och av kostnadsskäl. Men det förefaller, som om våra generaler har tappat sinnet både för de mänskliga hänsynen och för de ekonomiska realiteterna. I ÖB-planen sägs det: »Vi skall tillverka atomvapen om några år. De kostar bara 10 miljoner kronor per laddning». — Enligt deras mening en struntsumma. Det är ungefär som när min yngste son ber att få 50 öre till en glasspinne en varm sommardag.

Om vi nu för ett ögonblick bortser från de omänskliga konsekvenserna av ett atomkrig, om vi bortser från att risken för att vi skall dras in i ett sådant krig är större, om vi själva atomrustar, och enbart ser till kostnaderna, finner vi att dessa är av en storlek som överstiger vårt folks ekonomiska förmåga. Varje laddning kostar bara 10 miljoner, säger man, plus anläggningskostnader för fabriker m. m. Men det räcker väl inte med bara *en* atomladdning? Vi måste väl ha åtskilliga, om vi skall kunna hävda oss bland stormakterna, och det är detta, som leker generalerna i hågen. Jag vill bara erinra om att vi för varje sådan laddning skulle kunna bygga 200 lägenheter eller egna hem för 50 000 kronor stycket. Vore det inte bättre användning för folkets pengar att göra det än att lägga ut dem på atomladdningar?

Min slutsats blir således, herr talman, att det inte längre går att bygga försvaret på den nuvarande organisationen och målsättningen. Vår alliansfrihet, som tar sikte på neutralitet, om ett stormaktskrig bryter ut, måste komma till uttryck också i den militära planeringen. Det innebär att vi, såsom jag tidigare har hävdat i kammaren, bör bygga upp ett demokratiskt folkförsvar, byggt på folkets egen levande värnkraft

Ang. regeringens politiska program

och inte på atombomber och robotprojektiler. Vi måste inrätta oss för att avvärja en eventuell ockupation, och i en sådan situation måste vi ha förtroende för folket. Det är så, att varken fjärrbotar eller atombomber kan ockupera landet. Härtill fordras ockupationstrupper, och sådana kan endast det svenska folket självt med tjänliga vapen och i partisankrigets form bekämpa. Vi hävdar nödvändigheten av att vi bygger upp ett sådant folkförsvar. Vi hävdar, att man kan bygga upp det för väsentligt lägre kostnader än det nuvarande och att det därtill blir för sina syften betydligt mer effektivt. Därför menar vi, att vår försvarsfråga måste tas upp till förnyad och grundlig omprövning, då ÖB-planens förutsättningar icke är hållbara i nuvarande läge.

Herr talman! Jag tänkte inte gå in på den ekonomiska politiken i dag, men låt mig i alla fall med anledning av den debatt, som tidigare fördes här mellan finansministern och högern och folkpartiet, göra ett par reflexioner om den aktuella ekonomiska situationen. Man hävdar från konjunkturinstitutets sida att vi nu nått s. k. samhällsekonomisk balans. Det kan ju hända att vi just för ögonblicket befinner oss i ett läge, som enligt ekonomernas mening kan anses som ett visst balansläge, men hur länge befinner vi oss där? Ingen vill göra några utfästelser på den punkten, och ingen kan det heller. Jag vill vidare fråga: På vilkas bekostnad har en sådan balans uppnåtts? Jag lägger därtill följande: industriproduktionen har ökat med 6 procent under första halvåret, företagens bruttovinster ökar, konsumentpriserna har stigit med omkring 5 procent, men löntagarna har endast ökat sina inkomster med 3,5 procent, även om jag däri inräknar den beräknade löneglidningen, sysselsättningen har minskat och arbetslösheten är redan ett allvarligt problem, åtminstone på vissa orter, den senaste hyreshöjningen kostar hyresgästerna 10 procent i ökad boendekostnad, och bönderna belastas med omkring 40 miljoner kronor i nya utgifter. Vidare kan nämnas att småföre-

tagarna får allt svårare att klara sig, statsfinanserna anses som tämligen hårt ansträngda och kommunerna har på löpande band höjt utdebiteringarna. Det väntas att konsumentpriserna kommer att stiga ytterligare under den närmaste framtiden, men lönerna är bundna vid nuvarande avtal också för det kommande året. Stora grupper av löntagare har redan under det här året fått en faktisk sänkning av sina realinkomster, och mer i samma riktning hålls i beredskap för dem. Ja, det är alltså löntagarna och bönderna som fått betala priset för den s. k. ekonomiska balansen.

Jag är därför ganska övertygad om att missnöjet med den ekonomiska politiken, om den får fortsätta som hittills, kommer att växa. Icke minst är jag övertygad om att kraven på en sänkning av räntan kommer att tillta. Vi anser, herr talman, att en av de första åtgärderna, som regeringen bör vidtaga, är att återgå till den räntenivå, som var gällande före de senaste höjningarna.

Herr WAHLUND (cp):

Herr talman! Herr Ohman hade nyss en del spekulationer om bakgrunden till att centerpartistatsråden lämnade regeringen. Jag saknar anledning att kommentera den saken, i all synnerhet som jag vet att herr Eliasson senare kommer att ta upp hithörande frågor. Jag skall, herr talman, i stället utgå från den föreliggande regeringsförklaringen.

Jag ger herr Ewerlöf rätt så till vida, att det i dag den 6 november fortfarande ligger en del dimma över slagfältet. Jag tycker i alla fall att man bör ge regeringen den komplimangen, att vi på väsentliga punkter har fått klara besked, besked som vi accepterar och besked som vi inte accepterar. Till de senare hör ju pensionsfrågan.

Naturligtvis är det tillfredsställande att regeringen har signalerat att den folkpensionshöjning, som vi tidigare kommit överens om, nu skall komma till stånd. När det gäller tilläggs pensionerna är man emellertid missräknad över regeringsförklaringens kategoriska formuleringar. Till de saker, som man häl-

Ang. regeringens politiska program

sar med tillfredsställelse, hör vad regeringsförklaringen till en början säger beträffande författningsfrågorna. Därvidlag konstateras att folkstyrelsens arbetsformer ständigt måste anpassas efter samhällsutvecklingen i en livskraftig demokrati. Det är nödvändigt, säger man, för att förstärka demokratis arbetsduglighet och för att stimulera de enskilda medborgarnas aktiva medverkan i samhällsarbetet. Jag vill instämna däri, särskilt i fråga om nödvändigheten att stimulera de *enskilda* medborgarnas aktiva medverkan i samhällsarbetet.

I detta sammanhang pekar man i regeringsförklaringen på att författningsutredningen kommer att framlägga förslag om valsätt, folkrepresentationens uppbyggnad, regeringens arbetssätt och folkomröstningsinstitutet. Nu kommer inte författningsutredningen att framlägga något förslag, som kan ge anledning till proposition till denna riksdag och inte heller till nästa. Jag skulle vilja fråga representanterna för regeringen: Får man uppfatta detta, att regeringen i förklaringen hänvisar till författningsutredningen, så att regeringen inställer sig på en relativt lång livslängd? Folkomröstningskampanjen har gett oss värdefulla upplysningar, säger regeringsförklaringen. Ja, det är utan tvekan så, att den folkomröstningskampanj, som vi har haft, har varit ett viktigt experiment i svensk demokrati. Vi har fått kunskaper på både gott och ont, om våra partier och deras beteendemönster och om möjligheterna att i vårt land etablera den direkta personliga demokrati, som folkomröstningsinstitutet representerar. Låt mig då först konstatera, att de politiska partierna i vårt land synbarligen inte är mogna för folkomröstningsinstitutets idéer om en personlig demokrati, en demokrati där varje enskild medborgare självständigt och icke i flock ger sin mening till känna i viktiga samhällsfrågor.

Partikåbblet står inte högt i kurs, allra minst efter folkomröstningen, sade herr Ewerlöf nyss. Det är riktigt. Men vilka var det som satte i gång partikåbblet i folkomröstningskampanjen?

Jag skall här redovisa, hur det gick till. Vid folkomröstningskampanjens upptakt deklarerades från alla de tre linjerna, att pensionsdiskussionen borde avpolitiseras. Man framhöll med all rätt att folkomröstningen skulle vara meningslös, om medborgarna efter vanan flockade sig i de vanliga partifällorna. Vad partierna vill kan man lättast ta reda på här i riksdagen, och man behöver inte ställa till med en folkomröstning för att utröna den saken. Vid en folkomröstning som den i pensionsfrågan bör den enskilde medborgaren ge sin personliga mening till känna och därvid frigöra sig från den solidaritetskrets, som tillhörigheten till ett politiskt parti representerar.

Ja, detta borde ju vara självklart, och så där resonerade man också på försommaren. Låt oss inte blanda in partipolitik i folkomröstningsdebatten, sade man. Men hur handlade man? Jo, tvärtom. Ju mer folkomröstningskompanjen fortskred, ju hårdare blev politiseringen.

Redan från början ställde sig de flesta av landets tidningar partivis som advokater för respektive linjer i pensionsfrågan. Detta var särskilt kännbart för linje 2, som fick medhåll av bara 5 procent av tidningspressen. Vårt underläge accentuerades av att vi inom linje 2 bara hade tillgång till de två statsmiljonerna, under det att övriga linjer, och särskilt trean, hade fantastiska ekonomiska resurser. Linje 1 fick i stor utsträckning sina pengar från fackföreningsrörelsen. Varifrån linje 3 fick sina pengar, skall jag inte orda om, som herr Öhman nyss gjorde, men man kan ju ha sina funderingar.

Redan på ett tidigt skede under folkomröstningskampanjen engagerade sig olika partier öppet för respektive linjer. Listiga partitaktiker spekulerade i metoder för att driva fram partimedlemmarna till valurnorna med »rätt» valsedel i handen. Slagord, halvsanningar och förvrängningar av fakta distribuerades i parti och minut. Den objektiva upplysningsverksamhet, den sakliga redovisning av fakta, som utgör folkom-

röstningsinstitutets livsvillkor, såg man inte mycket av.

Herr Ohlon frågade retoriskt: Hur mycket vet allmänheten nu om pensionsfrågan efter folkomröstningen? Jag kan inte hjälpa att jag, när jag hörde herr Ohlon säga detta, fick en okynnig tanke: Hur mycket vet herr Ohlon själv om pensionsfrågan? Jag styrktes i mina misstankar, när jag hörde herr Ohlons resonemang om värdebeständigheten hos pensionerna enligt det förslag, som linje 2 företrädde i folkomröstningen och som centerpartiet företräder här i riksdagen. Herr Ohlon sade att det genom den värdebeständighetsgaranti, som ingår i detta förslag, kommer att bli en kraftig ökning av inkomstskatten. Ja, det påståendet gjorde man från linje 3 i början av folkomröstningskampanjen, men det talet tystnade mycket snabbt. Mot slutet av kampanjen erkände man från ledande håll inom linje 3 att det talet var oriktigt. Nu har påståendet emellertid dykt upp här igen genom herr Ohlon. Då det således kommer att inflyta i kammarens protokoll, kan jag inte låta det stå oemotsagt.

Vi bygger, som man vet, inom linje 2 på folkpensionen. Ovanpå folkpensionen vill vi skapa möjlighet till frivilligpension. Av denna tilläggs pension skall ett belopp upp till 3 000 kronor göras värdebeständigt genom garanti från det allmänna. Denna värdebeständighetsgaranti skulle, påstår man nu, framtvinga skattehöjningar. Herr Ohlon känner då tydligen inte till att vi har samma system praktiskt taget för garanti av värdebeständigheten hos fonderna som det, som ingick i den linje folkpartiet företrädde inom pensionskampanjen.

Vi bör kunna klara värdebeständigheten med samma metoder lika bra som de — vi bör kunna göra det ännu bättre, eftersom fonderna enligt vårt förslag är långt mindre. Vi liksom linje 3 anser att man under normala förhållanden bör kunna klara värdebeständigheten hos pensionerna genom en värdebeständig fondplacering, och då kostar ju värdebeständighetsgarantien inga pengar alls. Men vi är inte alldeles tvärsäkra.

Ang. regeringens politiska program

Vi säger att det vid vissa tillfällen skulle kunna inträffa så kraftiga inflationer att försäkringssystemets fondplacering inte håller för påfrestningen. Vi menar då att de småsparare för pensionsändamål, som det här gäller, inte skall behöva bli lurade på sina pengar. Alla känner ju väl till hur det har blivit under den sista mansåldern för sådana som tecknat pensionsförsäkringar. De har betalat in avgifterna, kanske under stora svårigheter, i goda pengar, och när pensionerna fallit ut har de betalats i sämre pengar. Försäkringstagarna har alltså inte i realvärde fått ut, vad de betalat in. Vi vill inte att detta skall ske framdeles. Här finns en skillnad mellan oss och den inställning som herr Ohlon företräder. Vi vill inte lämna pensionärerna i sticket.

Då sägs det från herr Ohlon: »Ja, men detta kostar pengar, och det måste bli ökade skatter.» Nej, det är just vad det inte blir, ty i en period av hård inflation strömmar ju inflationspengar in till staten, inte minst via skatterna till följd av skattens progressivitet. Vi har räknat ut att om det inträffar en inflation på låt mig säga 10 procent, kommer skatteintäkterna bara av den orsaken att öka med 2 procent. Vi vill att dessa extra inflationsinkomster skall användas för att säkerställa pensionärerna. Det blir för övrigt bara en mycket liten del av dessa inflationsinkomster som behöver tillgripas för den saken. Vi anser det vara en moralisk plikt för samhället att i ett sådant fall träda in. Samhället, som har vård om penningvärdet, bör inte förtjäna på inflationen, samtidigt som kanske dåligt ställda pensionärer skulle förlora sina pengar.

Delta om detta. Låt mig återgå till resonemanget om vad som har skett under folkomröstningskampanjen.

Ett är klart: att man gjorde allt vad man kunde för att förstöra folkomröstningens karaktär av enskild, partifri medborgarmanifestation. Men helt lyckades man inte. Linje 2 lyckades bryta igenom de konventionella partigränserna. Det är obestridligt att åtminstone 40, 50 procent av dem som röstade med

Ang. regeringens politiska program

linje 2 kom från andra partier än centerpartiet-bondeförbundet. Det är sådana resultat som gör att jag trots alla negativa erfarenheter inte helt förlorat min tro på den direkta, den personliga demokrati som folkomröstningsinstitutet representerar.

En detalj i folkomröstningsdiskussionen vill jag här draga fram, eftersom den har direkt samband med de huvudfrågor som vi i dag diskuterar. Från treans sida försökte man inbilla medborgarna att en röst för tvåan skulle innebära ett indirekt stöd åt ettan. Man sade: »Vänta bara tills folkomröstningen är över — då kommer herr Erlander och herr Hedlund att kompromissa. Rösta därför med linje 3!» Nu deklarerade ju herr Hedlund på ett tidigt stadium att om socialdemokraterna lägger fram proposition enligt ettan, så betyder det regeringskris. Och mot kampanjens slut förklarade statsministern att en kompromiss mellan ettan och tvåan var utesluten.

Men det fanns ändå människor som inte riktigt trodde på det där. Jag skulle vilja fråga de människorna vad de tror i dag. Jag ber dessutom att få konstatera att centerpartiet i dag står kvar på exakt samma ståndpunkt som det intog före folkomröstningskampanjen och att centerpartiet om möjligt stärkts i sin ståndpunkt genom det goda resultat som linje 2 erhöll i folkomröstningen; lägg märke till, herr Ohman, att jag här gör distinktionen mellan å ena sidan centerpartiet och å den andra linje 2.

Men var står i dag de övriga partierna? Av socialdemokraterna och senast nu av kommunisterna har vi fått besked. De står kvar på linje 1, även om denna kan tänkas bli modifierad. Jag förmodar att högern står kvar på det förslag, som framlades av högern, folkpartiet och arbetsgivarrepresentanten inom pensionsberedningen. Men var står folkpartiet? Herr Ohman sade nyss att herr Ohlon ville kompromissa med ettan. Ja, det verkar så på mig också, men någon säker uppfattning om vad herr Ohlon och folkpartiet i dag vill i pensionsfrågan har jag inte.

Nu skall det bli partiledaröverläggningar i spörsmålet, och det kan i det sammanhanget vara på sin plats att precisera den inställning som centerpartiet företräder och även tidigare företrätt. För oss framstår folkpensionsförbättringen som det väsentliga i pensionsreformen. Så var det inom linje 2 — det har herr Strand alldeles rätt i — och så är det också inom centerpartiet. Vid en optimistisk bedömning av samhällets ekonomiska resurser föredrar vi att använda dem till en folkpensionsförbättring framför att lagstifta om eller på annat sätt tvångsmässigt genomföra tilläggspensioner, som utgår med olika villkor för höglönegrupper och låglönegrupper, för löntagare och företagare, för unga och gamla, för män och kvinnor. Inom folkpensioneringen är vi särskilt angelägna om att stärka familjeskyddet — efterlevandeskyddet — och invaliditetsskyddet. Vi bejakar folkpensionen, allas pension, därför att den säkerställer grundskyddet på ålderdomen, den skapar bottenrygghet, den är rättvis och den ger på lika villkor en hygglig levnadsstandard på ålderns dagar.

När det gäller tilläggspensionerna skall dessa vara personligt frivilliga. Naturligtvis skall ingen förmenas att liksom nu pensionera sig till det belopp som han själv önskar, men så snart det allmänna engagerar sig i tilläggspensioneringen vill vi att det hela skall vara försäkringsmässigt, så att var och en själv skall betala vad hans försäkring kostar. Vi vill dessutom att ingen skall tvingas till en dyr tilläggsförsäkring, som han kanske inte anser sig ha råd med. Vi vill alltså inte medverka till ett tvångsmässigt pensionssparande, vare sig detta åstadkommes genom lagstiftning eller kollektivavtal. Och så vill jag tillägga, att vi vill att pensionsfrågan skall lösas på så sätt, att det skapas lika möjligheter för varje enskild medborgare, det må sedan vara löntagare eller företagare, man eller kvinna.

Jag sade att vi i centerpartiet motsätter oss ett tvångssparande för pensionsändamål, men vi vill gärna försöka stimulera fram ett frivilligt småsparande

Ang. regeringens politiska program

för ålderdomen. Detta skulle kunna åstadkommas genom affärsmässiga regler för premierna och för fondmedlens placering. Vad som ligger över folkpensionen skall vara personligt, frivilligt, affärsmässigt och med lika möjligheter för alla.

Centerpartiets inställning till frågan om tilläggs pensionerna är återhållsam, säger man. Ja, visst är den det. Vi vill inte delta i högerns, folkpartiets, socialdemokraternas och kommunisternas kapplöpning om att tvinga på löntagarna dyra pensioner upp till 20 000 kronor och mera. Vi är rädda för stora statsfonder, men vi är också rädda för stora centralkdirigerade s. k. privata fonder, vilka också lägger en farlig ekonomisk makt i ett fåtals händer. Vi anser vår återhållsamhet beträffande tilläggs pensionerna befogad. Som linje 1 och linje 3 presenterats i pensionsberedningen medför de skattehöjningar. Naturligtvis kan dessa förslag modifieras så att inget bortfall av skatteunderlag uppkommer, men även om så sker måste ur den enskilde individens synpunkt ett lagstiftningsobligatoriskt eller ett kollektivavtalsobligatoriskt system med tilläggs pensioner ha samma effekt som ökade skatter. Ur den enskilde individens synpunkt är det inte stor skillnad, om vad han obligatoriskt har att betala kallas skatt eller pensionsavgift. Både skattebetalningen och den obligatoriska pensionsavgiften medför att han får behålla mindre del av sin lön till fri disposition, och vad pensionsavgiften beträffar är det i stort sett bara en bokföringsfråga, om arbetsgivaren betalar eller om pensionsavgiften dras av på lönen.

Jag vill, herr talman, sluta med en sammanfattning. Trots den ansträngda statsekonomien har vi inom centerpartiet ingen tvekan om att infria våra löften om folkpensionsökningen. Vi vill tvärtom verka för en förstärkning av folkpensioneringen vad beträffar efterlevande- och invaliditetsskyddet, men då det gäller tilläggs pensioneringen vill vi inte engagera oss för en lösning som ställer press på skatteskraven eller för-

slag som tvångsmässigt binder människors intjänade inkomster. Vi anser att människorna skall fritt få disponera de pengar, som blir över sedan de betalat skatten och de obligatoriska avgifterna till folkpensioneringen. Det är detta vi kallat den personliga frivillighetens princip, tillämpad på tilläggs pensionerna. Det är, herr talman, från denna princip som vi kommer att bedöma de förslag som kommer att framläggas vid de förhandlingar i pensionsfrågan som nu förestår.

Herr JOHANSSON, KNUT, (s):

Herr talman! Den regeringsdeklaration som har lämnats i dag innehåller väl egentligen inte några nyheter, men det finns ändå anledning att erinra om att problem säkerligen kommer att uppstå, då de i deklarationen framförda förslagen skall realiseras. Jag tror också det finns anledning att vid detta tillfälle deklarera, att fackföreningsrörelsen med tillfredsställelse noterar utgången av den regeringskris som inträffat innevarande höst och likaså deklarerar sin tillfredsställelse med den förklaring som regeringen i dag har lämnat. Jag vill till denna deklaration anföra några synpunkter och understrykanden. Det är framför allt i tre avseenden.

Det sägs i deklarationen i fråga om den fulla sysselsättningen, att regeringen betraktar som en huvuduppgift att vidmakthålla och stabilisera den fulla sysselsättningen och även att begränsa lokal och säsongmässig arbetslöshet. Ja, om man tittar på utvecklingen på arbetsmarknaden och gör det beträffande arbetsmarknaden i dess helhet, finns det väl ingen anledning att använda annan benämning än att vi har full sysselsättning. Men utvecklingen ger ändå anledning till ett observandum, framför allt om man utgår från förhållandena inom enskilda industrier och om man ser på sysselsättningsproblemet efter en mera geografisk uppdelning. Antalet ledigamälda platser har minskat innevarande höst, om man jämför med siffran för ett år sedan, enligt konjunkturinstitutets rapport med cirka

Ang. regeringens politiska program

18 procent. Man kan notera att antalet arbetslösa vid samma tidpunkt enligt arbetsmarknadsstyrelsens statistik har ökat med cirka 40 procent. Förekommande permitteringar belyser ytterligare det kärva klimatet. Kreditåstramningen, som tidigare orsakat arbetslöshet inom byggnadsfacken, har nu fått verkningar även på andra områden.

Finansministern har tidigare i dag berört sysselsättningsproblemet, både allmänt och vad det gäller speciellt byggnadsindustrien. Jag vill knyta an till de synpunkter han anförde och säga, att arbetslösheten inom byggnadsindustrien har fortsatt att öka. Antalet sysselsatta inom byggnads- och anläggningsindustrien var i augusti i år ungefär 2 procent lägre än vid motsvarande tid föregående år, och enbart inom den reglerade sektorn understeg antalet sysselsatta fjolårssiffran med i runt tal 7 procent. Man kan emellertid mäta utvecklingens verkningar även på annat sätt. Arbetslöshetsersättningarna har i kronor räknat redan passerat siffran för hela kalenderåret 1956, då Byggnadsarbetareförbundets arbetslöshetskassa utbetalade 31 miljoner kronor. Allt tyder på att vi i år får en utbetalning på mellan 35 och 40 miljoner kronor, troligen närmare 40, detta trots att medlemsantalet är några hundratal mindre än under föregående år.

Det är således ett odiskutabelt faktum, att den nu rådande arbetslösheten ligger på en högre nivå än någonsin tidigare under efterkrigstiden. Arbetsmarknadsstyrelsen, som med uppmärksamhet följer utvecklingen, har även vidtagit en del åtgärder, som vi hoppas skall motverka en ytterligare försämring.

Arbetslösheten inom byggnadsindustrien är ett komplicerat problem. Geografiskt förekommer stora skillnader. Förhållandena är starkt varierande mellan olika yrkesgrupper. Det är klart att olika åtgärder kan diskuteras. Vad som i första hand förefaller vara aktuellt är en annan rekryteringspolitik, en fråga som vi försökt att lösa avtalsvägen parterna emellan men tyvärr utan resultat.

Vi har stött på ett mycket benhårt principiellt motstånd från arbetsgivarnas sida. Man kan nog säga att den rådande arbetslösheten inom denna industri till viss del beror på en eftersläpning i den kommunala planeringen. Även här kan man motivera detta förhållande med svårigheter i vad det gäller krediterna.

Men sysselsättningsproblemet ger även anledning till vidtagande av åtgärder från statsmakternas sida. Jag tror inte att det är uteslutet att inom ramen av den reglerade verksamheten finna sådana positiva lösningar som direkt skulle bidra till en jämnare sysselsättning och då i samma mån minskad arbetslöshet. En översyn av hela problemet i anknytning till de ändringar, som direkt sammanhänger med utvecklingen inom industrien, i syfte att ernå en bättre anpassning av regleringsverksamheten till industriens förhållanden skulle, tror jag, hälsas med tillfredsställelse av de inom denna bransch verkamma. Jag tror dessutom att det ur hela samhällets synpunkt skulle vara en synnerligen klok åtgärd.

Den andra frågan som jag här ville säga några ord om gäller det ekonomiska läget och den ekonomiska politiken kontra pris- och löneutvecklingen. Den redovisning av det ekonomiska läget, som har lämnats såväl i dag som tidigare, ger en föreställning om de avsevärda svårigheter som möter vid ställningstagandet till ofrånkomliga avvägningar. Kraven är säkerligen inte mindre nu än tidigare. Tvärtom förefaller det som om anspråken relativt har ökat. Alla intressegrupper har inte samma utgångsläge, samma möjligheter och förutsättningar att ernå kompensation och ytterligare förbättringar. Jag tror att det här finns anledning att erinra om att löntagarna genom det i år träffade tvåårsavtalet är bundna även under hela 1958. Ja, vissa grupper är avtalsbundna också under en betydande del av 1959. Jordbrukets prissättning kan ju få till följd att levnadskostnaderna ökar mer än man hade anledning att räkna med då avtalet träffades. En ökning av konsumentprisindex upp till,

Ang. regeringens politiska program

eller kanske till och med över talet 150 skulle — efter denna månads utgång; och det är ju naturligt om en sådan ökning sker därefter — för löntagarna medföra okompenserade pristegringar under återstående del av avtalsperioden. Uppgårelsen om ett tvåårigt avtal har allmänt bedömts såsom ett synnerligen värdefullt bidrag till strävandena att ernå samhällsekonomisk balans. Därför bör det väl vara en lika allmän strävan att söka hålla prisutvecklingen inom sådana gränser, att man inte vid halvtid av avtalsperioden måste deklarerat, att förutsättningarna inte höll. En upprepning av tvååriga avtalsperioder måste då betraktas som utesluten.

Kraven på ökade utgifter under kommande budgetår för helt naturligt det statliga inkomstproblemet fram till kategorien av angelägna frågor. I denna diskussion har tid efter annan en allmän omsättningsskatt förts på tal som en tänkbar åtgärd för att tillföra statskassan ytterligare medel. Sett mot bakgrunden av verkningarna på lönefrågan tror jag att det skulle vara synnerligen olyckligt, om man under innevarande avtalsperiod genomförde ytterligare en skattepåлага, och jag måste i detta avseende säga, att det är med tillfredsställelse jag tagit del av regeringsdeklarationen, där det beträffande skattepolitiken sägs dels att skattebördorna skall fördelas efter medborgarnas bärkraft och dels att beskattningen skall vara rättvis och förhindra skattefusk på de lojala skattebetalarnas bekostnad. Jag har tolkat vad som sägs i denna del av regeringsdeklarationen så, att det inte finns planer på ytterligare skattepålagor, som under den återstående delen av avtalsperioden skulle sätta löneuppgörelsens reella värde i fara. Avtalsperiodens längd har utan tvekan en viss betydelse i de samhällsekonomiska sammanhangen, och från den utgångspunkten borde det vara klokt att låta avgörandet i dylika skattefrågor anstå till dess att nuvarande avtalsperiod är tilländalupen.

Av de stora kostnadsfrågorna har även

försvarsutgifterna kommit i rampluset. Det är inte min mening att här gå in på det problemet, inte heller att göra ett försök att diskutera de framlagda utredningsförslagen. Men det finns ändå anledning att kanske mera som en parentes erinra om att även dessa kostnadsproblem väl får ses mot och rymmas inom ramen för de ekonomiska möjligheter som finnes. Jag säger detta närmast med anledning av vad som i går anfördes i Svenska Dagbladet, där man klart slog fast att nu måste försvarskostnaderna och försvaret placeras främst. Det skulle således innebära att en lösning av problemet, försvarskostnaderna, skulle få ske på bekostnad av andra lika angelägna frågor och då inte minst tjänstepensionen. En allmän samling kring lösandet av försvarsfrågorna bör väl vara möjlig, men då borde det väl från samma utgångspunkt och med samma positiva inställning och intresse vara möjligt att finna en samlande lösning även i tjänstepensionsfrågan. Det är det tredje avsnitt som jag i detta inlägg alltså ville beröra.

Det har klart och otvetydigt slagits fast i regeringsdeklarationen, att regeringen i pensionsfrågan eftersträvar en lösning på grundval av den linje som i folkomröstningen erhöill den största andelen av rösterna, nämligen förslaget om lagfäst rätt till tjänstepension. Det är också med tillfredsställelse man läser, att allvarliga ansträngningar kommer att göras i syfte att ernå en samling kring en sådan lösning. Jag tror mig kunna försäkra att bakom denna del av regeringsdeklarationen står hela den fackliga rörelsen. Jag tror också jag kan säga att den ger regeringen sin välsignelse och sitt helhjärtade stöd och med spänning avvaktar utgången och lösningen av denna mycket stora socialpolitiska reform.

Den debatt som har förts här i dag och efter folkomröstningen har ju till viss del gällt frågan om omröstningsresultatets rätta innebörd eller, med andra ord, vilket råd som folket i val har givit. Ja, man kan naturligtvis göra vissa kombinationer med röstsiffrorna för att på så sätt söka redovisa ett bättre resultat

Ang. regeringens politiska program

för det alternativ som vederbörande hade velat skulle segra i omröstningen. Men det torde vara oriktigt att utgå från att de som röstat blankt därmed skulle ha tillkännagivit en bestämd uppfattning för ett förslag och en lika bestämd mening mot ett annat. En sådan kombination torde vara lika oriktig som att slå samman rösterna för linje 2 och 3 och därefter säga att man fått majoritet i omröstningen mot löntagarlinjen. Linje 3 förklarade ju sig vara positiv till en tilläggspension men ville ha lösningen via kollektivavtal och linje 1 förordade en lagstiftning. Linje 2 däremot reagerade lika kraftigt mot avtal som mot lagfäst tjänstepension. Det är därför orimligt att kombinera en majoritet av tvåan och trean. Det är kanske riktigare, alldenstund både ettan och trean var positiva till en lösning av frågan, att man lägger samman deras röster och säger, att den av dessa linjer som fick flertalet av de sammanlagda rösterna är den som man bör söka få en definitiv lösning efter. Vill man sedan söka stärka betydelsen av röstresultaten för vart och ett av de tre förslagen, finns det enligt min mening fullgod anledning till detta även för linje 1. Man får väl utgå från att även anhängarna av linje 3 menade allvar med en lösning av de pensionslösa löntagarnas tjänstepension, men man ville först ge löntagarna möjlighet att tala om, för det första huruvida de över huvud taget ville ha tilläggspension, och för det andra vilken form de helst föredrog — lag eller avtal. Från den utgångspunkten torde folkomröstningen ha givit ett mycket klart besked om löntagarnas uppfattning. Om man tar röstsiffrorna från flertalet orter, där löntagarna varit i majoritet, t. ex. vissa industriorter, visar det sig att linje 1 erhållit inte bara majoritet utan också på många orter en betydande majoritet. Svaret måste alltså bli ja till pension och ja till att pensionsrätten skall fastställas i lag. Det är väl också naturligt, att företagare och alla, som inte haft något personligt intresse att bevaka i tjänstepensionsfrågan, kanske i stor utsträckning röstat på annat förslag än

förslagen nr 1 och nr 3. Det är kanske på det sättet, att en del företagare röstat på linje 2 för att därmed säkert komma ifrån både lagfäst och avtalsreglerad tjänstepension åt de anställda.

Det talas nu ganska mycket och även varmt och vackert om nödvändigheten av samförståndslösningar och kompromisser i pensionsfrågan o. s. v. Ja, ingen motsätter sig väl en samförståndslösning. Tvärtom borde det väl för övrigt vara en rimlig begäran från löntagarnas sida, att de partier som nu står bakom linjerna 1 och 3 i samförstånd söker lösa frågan om tjänstepensionen. Då lagstiftningsalternativet fått flertalet av dessa två förslags röster, är det väl naturligt, att pensionsrätten skall fastställas i lag. Jag vill också säga — vilket klart deklarerades och också motiverades i den debatt, som föregick omröstningen — att avtalslinjen inte är någon framkomlig väg, därest man vill medverka till att alla, som nu saknar tjänstepension, skall tillförsäkras en dylik förmån. För fackföreningsrörelsen är det helt enkelt otänkbart att stödja någon annan linje än lagstiftningsalternativet. Däremot bör det finnas förutsättningar för vissa ändringar, tillägg och justeringar av linje 1 i dess nuvarande form. Även detta har klart antytts både i debatten och senare.

Fondfrågan och därmed sammanhängande problem bör kunna lösas efter närmare överläggningar berörda intressegrupper emellan. Skulle detta vara omöjligt, är det bara att konstatera, att förutsättningar tyvärr saknas för en samförståndslösning. Men det bör lika klart konstateras, att man inte löser frågan om löntagarnas tjänstepension genom att remittera ärendet från den lagstiftande församlingen här på Helgeandsholmen till Svenska arbetsgivareföreningens högkvarter på Blasieholmen. Det innebär i stället att denna så betydelsefulla fråga — och detta tycks man i stort sett vara ense om — skjutes på en lång och oviss framtid. För det stora flertalet löntagare förblir frågan olöst, intill dess lagstiftning är ett faktum. Landets löntagare väntar nu på en lösning. Det betrak-

tas som en logisk följd av folkomröstningen. Utgången av riksdagsbehandlingen av den proposition, som jag utgår ifrån kommer att framläggas, blir beroende av huruvida man trots allt kan ernå majoritet om lagfäst tjänstepension. Jag vill, herr talman, sluta detta inlägg med att säga, att skulle detta inte vara möjligt, återstår väl inte något annat alternativ än att vi på nytt får genomleva en strid i en av vår tids säkerligen allra största socialpolitiska frågor. Jag tycker att det mot bakgrunden av detta borde finnas förutsättningar och möjligheter till en samförstånds lösning på samma sätt som man ju ändock trots motsättningar har lyckats att lösa andra stora socialpolitiska reformer.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet's fortsättande kl. 19.30.

Herr ELOFSSON, GUSTAF, (cp):

Herr talman! Den remissdebatt som nu pågår präglas ju av detsamma som brukar prägla en remissdebatt: svårigheter med det finansiella läget och svårigheter på vissa andra områden där ett och annat har inträffat sedan riksdagen sist var samlad. Det har ju skett stora förändringar inom regeringen sedan vi sist möttes. Vi har fått en rent socialdemokratisk regering. Det har i dag diskuterats en hel del från oppositionens sida om man inte borde ha en annan regering än den nu sittande. Jag skall inte gå in på detta, men jag kan inte underlåta att säga några ord därom i anledning av herr förste vice talmannens anförande. Han underströk att orsaken till att centerpartiet lämnat regeringen var att det rådde inre svårigheter inom partiet. Jag skulle kunna lugna herr förste vice talmannen med att säga att hade socialdemokraterna hållit givna löften och det avtal, som gjordes upp mellan centerpartiet och det socialdemokratiska partiet när vi bildade koalitionsregeringen, så kan det hända att man inte i dag hade stått i det läge som man nu står i. Jag skall inte här dra fram alla de punkter där

Ang. regeringens politiska program

socialdemokraterna har svikit, men jag hoppas herr förste vice talmannen förlåter om jag säger att det var på de väsentliga punkterna som socialdemokraterna svek givet löfte. Jag anser för min del att man inte har någon vidare grund att bygga på för ett koalitionsregerande när det går på det sättet.

Jag kan inte underlåta att säga några ord när man här talar om svårigheterna att få budgeten balanserad. Finansministern har ju vid flera tillfällen varit inne på det. Han har också talat om svårigheterna att skaffa fram det kapital som behövs. Regeringen har i sin deklaration framhållit en hel del saker. Jag vill inte säga att det är något särskilt väsentligt. Den är hållen i mycket nätta ordalag, tycker jag, jämfört med vad det brukar vara, men det kan kanske bero därpå att man räknar med att det bara är en liten vinterregering som sitter, och sedan skall det väl komma något annat. Men man märkte inte i denna regeringsförklaring någonting som tyder på att regeringen skall spara. Den bara talar om att utgifterna skall öka, och finansministern säger att bostadsbyggandet var större i år än vanligt och att det skall fortsätta.

Ja, herr talman, jag har ingenting emot att så sker, men jag undrar i alla fall om inte tiden är inne att låta dem som skall ha bostäder själva betala kostnaderna i större utsträckning än hittills. Man låter räntan stiga — jag skall komma till det senare, men jag kan inte underlåta att dra fram det även i detta sammanhang — och räntehöjningen får slå igenom i alla andra läger, men när det gäller bostadsbyggandet får den inte slå igenom. Jag är nu inte alls för detta höjda ränteläge, det får jag säga, men om vi är tvingade att dras med det skulle det väl vara klokt om man från regeringens sida tog steget fullt ut och inte gjorde ett sådant lapptäcke som man har gjort under en lång följd av år. Man säger nu utan vidare bara: Räntan får slå igenom över hela linjen, men när det gäller bostadsbyggandet får den inte slå igenom. Jag tycker inte att det är det riktiga sättet. Man borde väl

Ang. regeringens politiska program

åtminstone i någon mån försöka att göra vissa besparingar här. Jag tror att alla grupper utom möjligen de barnrika familjerna nu har en inkomststandard som skulle kunna medgiva dem att betala kostnaden för de lägenheter som de bebor. Jag tror att det skulle vara lyckligt om regeringen kunde slå in på den vägen. Subventioner kan nog vara bra men skall ju endast ges i nödfall. Man skall tillgripa dem, om man inte vill låta den allmänna prisnivån höjas alltför mycket, och man skall tillgripa dem i sådana lägen då man kan säga att det är ofrånkomligt. Men att i längden fortsätta på detta vis tror jag inte är lyckligt. Vi hörde i dag hur många miljoner kronor som skall avskrivnas i fordringar på egnahemsbyggena. Var kommer dessa hundratals miljoner från? Jo, de måste komma från skattedragarna, som ju är tvungna att betala dessa pengar för att avskrivningarna skall kunna göras.

Jag kan inte heller nu underlåta att påtala den räntekupp som riksbanken företog sig i somras. Det är ganska egendomligt, tycker jag, när en så högt uppsatt person som riksbankschefen tillkallar tre av dem som han tänker fånga för att få majoritet, och så gör de upp en plan. När sedan riksbanksfullmäktige sammanträder har han majoritet för sitt förslag, och så genomför han det utan hänsyn till näringslivet.

Det är ju klart att man kan tvivla på att regeringen verkligen stod alldeles ovetande. Om jag skall tro finansministern i dag, hade regeringen inte någon vetskap om denna plan. Jag skulle i alla fall tycka att det vore angeläget, att hans excellens herr statsministern inför kammaren lämnade en fullständig redogörelse för vad som förevarit dels innan räntehöjningen genomtrufades och dels när han avpollettede ordföranden i riksbanksfullmäktige. Jag kanske är hård när jag säger det, men jag tycker att alla de som ordnade denna kupp borde ha följts åt — åtminstone borde riksbankschefen ha följt ordföranden.

Riksbankschefen sade att riksbanken är en självständig institution och att re-

geringen inte skall blanda sig i vad den gör. Då skulle jag vilja fråga: Är riksbanken en så självständig institution, hur kunde då statsministern förmå ordföranden att gå? Jag tror nog att regeringen har möjligheter att påverka riksbanken. Jag skulle därför som sagt vilja rikta en direkt uppmaning till statsministern att lämna en fullständig redogörelse för vad som förevarit, allra helst som en del tidningar har velat göra gällande att statsministern inte var ovetande om vad som skulle ske. Jag vill dock inte påstå att detta är riktigt.

Jag skall inte spinna vidare på detta tema, men det är väl ändå orimligt att man skall hålla full sysselsättning — det säger man i regeringsprogrammet i dag — och samtidigt föra en högräntepolitik. Det senare står visserligen inte i programmet, men så är ju förhållandet. Man har hänvisat till 1947 års överenskommelse om den fulla sysselsättningen — jag tror det var förste vice talmanen som gjorde det — men man har glömt att tala om att det i den överenskommelsen också stod att man skulle föra en lågräntepolitik. Jag tror att det är mycket viktigt att ränteläget snarast återföres till ett för landet mera normalt. Vi kan inte fortsätta med högräntepolitiken, som ger våra kreditinstitutioner möjlighet att hålla snart sagt vilka marginaler som helst. Ni kommer väl ihåg när vi i denna kammare skulle anta den beryktade räntelagen. Man frågade då, vad lagen skulle tjäna till. Därvid förklarade finansministern, att regeringen måste ha lagen som ett vapen i handen för att kunna hålla räntan på rimlig nivå. Nu skulle jag vilja fråga: Var har regeringen denna lag? Har regeringen lagt den någonstans i ett skåp, så att regeringen inte hittar den? Eller varför tar man inte till den, så att man kan återföra räntan till en skälig nivå?

Jag tror inte att det finns anledning för bankerna att tillämpa så stor räntemarginal. Under den tid då det var gott om pengar fick bankerna nöja sig med knappt 1 procent för sina omkostnader. Nu är väl marginalen uppe i 2 procent och däröver. Man kan ju fråga sig: Har

Ang. regeringens politiska program

kostnaderna verkligen stigit med 100 procent? Man har svårt att tro det. Bankerna medger, om man talar med dem, att inkomsterna för närvarande är mycket goda. Givetvis skall en bank liksom alla andra företag ha rätt till en marginal som täcker utgifterna och ger en skälig vinst. Men man bör se till att inte detta i ett läge som det nuvarande utnyttjas så att bankerna tillämpar en oskälig räntemarginal och därmed belastar det redan förut hårt trängda näringslivet. Regeringen hade enligt min mening bort ingripa kraftigare än som skett. Men man vill helst släta över och inte på något sätt diskutera räntehöjningen.

Om vi sedan ser på jordbrukets problem, finner vi att jordbruket har kommit i en mycket svår situation på grund av det olidliga regnandet under hela sommaren. Det finns tusen och åter tusen jordbrukare som i denna stund har mycket stora svårigheter: det är ont om kredit, det är höga räntor och de har ingenting att sälja på grund av att skörden blivit förstörd. Inom statsförvaltningen har man vetat detta i flera månader, men ännu har det inte kommit något förslag om hjälp. Jag skulle bara vilja fråga: När ämnar regeringen lägga fram något förslag om stöd åt de människor som har drabbats av regnvädret och fått skörden förstörd? Skall det ske först när de dukat under, när man kanske har satt utmätningsslappar på vad de äger? Eller ämnar regeringen lägga fram förslaget så snart att det kan bli till gagn ännu medan de besitter sin gård, alltså innan den kanske säljs på exekutiv auktion eller på annat sätt. Jag tror, att det skulle vara angeläget att få veta, hur snart ett sådant förslag kan framläggas. Jag tror, att det vore av mycket stor vikt, att man gör det kvickt. Jag måste säga, att jag blev verkligen glad, när jag hörde herr Ohlson säga i dag, att han har hela partiet bakom sig när det gäller stöd åt jordbruket. Jag vill särskilt tacka herr Ohlson för detta yttrande, och jag tror att ingen här i kammaren, efter vad jag kunnat höra, har någon annan inställning, och

därför hoppas jag, att frågan skall kunna lösas så kvickt, att man kan hjälpa de mest nödlidande, innan de får gå ifrån gård och grund.

Det är självklart, att det skulle ha varit mycket tacknämligt och angenämt, om den skördeskadeförsäkring, som man har diskuterat, fortast möjligt kunde förverkligas, så att man inte, när sådana skador sker, omedelbart behöver gå till regeringen för att begära hjälp. Jag tror, att det skulle vara mycket angenämt, om man kunde påskynda detta förslag, och att jordbrukarna skall anslutas kollektivt för att stödja varandra. Jag tror att det är en sak som de alla känner ett behov av, och jag tror att man skulle slippa att göra sådana här ingripanden många gånger, som nu får ske på grund av de skador som uppstår vid katastrofer sådana som den i år.

Men jag vågar säga, att jag inte blev riktigt glad när handelsministern lade fram sitt förslag dels om en nordisk tullunion och dels om ett större frihandelsområde. Jag undrar hur det skall te sig för det svenska jordbruket. Han berörde det visserligen något litet. Om man studerar förhållandena i andra länder, Danmark t. ex., som är ett nära grannland, finner man att jordbruket inte alls har sådana omkostnader som det har hos oss. Danmark är ju ett mycket gott jordbruksland, och det skulle naturligtvis uppstå väldiga svårigheter om man skulle låta gränserna stå öppna. Vi vet ju själva vad det innebär. Vi vet vilka svårigheter man har att brottas med på grund av att man fastlåsts vid jordbruksavtalet. Vi har fått förkortad arbetstid — det får vi ingen kompensation för. Skall vi nu genomföra en allmän pensionering av våra anställda? Den kanske inte hinner träda i kraft innan treårsperioden har gått ut.

Herr Knut Johansson sade nyss, att man genom avtal hade låst fast vissa arbetargrupper under ett år framåt. Men jordbrukets grupper är fastlåsta tre år framåt. Ett år har gått, men det är ännu två år kvar, och några förutsättningar att få till stånd några större ändring-

Ang. regeringens politiska program

ar föreligger väl inte under denna period. Men alla utgifterna får de bära. De får bära alla de lagstiftningar, som kommer till stånd. De kan inte kompenseras för ökade omkostnader.

Det visar sig särskilt i år, att en hel del av våra viktigaste förnödenheter ligger vid den undre prisgränsen. Man vidtar visserligen åtgärder från jordbruksnämndens sida för att lyfta priserna, men då inträffar det egendomliga, att man från importörernas sida liksom många gånger förr tycks ha på känn, när det skall ske några förändringar, och då har de mycket stora lager inne, varför det dröjer ganska länge innan åtgärderna börjar verka.

Jag tror, att det blir svårigheter i fortsättningen att få jordbrukarna att låsa fast sig vid så långa avtal, för den händelse man inte från de andra gruppernas sida vill låsa sig för samma tid. Det är orimligt att begära, att en grupp människor skall låsas fast vid prisutvecklingen, under det att andra skall få röra sig fritt. Jag tror inte, att detta är lyckligt, och jag tror inte heller att det är lyckligt för vårt land att — om jag förstod handelsministern rätt — helt ansluta sig till ett sådant frihandelsområde, som han talade om här. Man måste vidta åtgärder när det gäller skyddet för det svenska jordbruket, om det skall kunna hävda sig i fortsättningen. Vi bör komma ihåg att lönerna i både Norge och Danmark, som är våra närmaste grannländer, ligger vida under lönerna i Sverige. Detta kommer självklart att ha en oerhört stor betydelse för vårt lands jordbruk även i framtiden.

Det skulle varit mycket att tillägga både om regeringsombildningen och om den folkomröstning, som vi hade i pensionsfrågan, men det har ju professor Wahlund redogjort för, och jag tror att herr Eliasson kommer att lämna en redogörelse för det erbjudande, som gick till centerpartiet om en koalition mellan högern, folkpartiet och centerpartiet, och varför den inte kom till stånd. Jag skall därför inte uppehålla mig därvid.

Jag skulle bara vilja sluta med att uttala förhoppningen, att de åtgärder, som

man ämnar vidta beträffande frihandelsområdet, tar vederbörlig hänsyn till det svenska jordbruket.

Herr AASTRUP (fp):

Herr talman! Finansministern framhöll häromdagen, att vi löser inga problem genom att försöka överflytta våra resurser från den offentliga sektorn till den privata. Man kan betrakta detta uttalande av finansministern som en replik till det uttalande, som från annat håll vid ett annat tillfälle gjorts om behovet av en »privatisering» av vissa delar av den offentliga verksamheten.

Det man saknar i finansministerns intressanta utläggning är den frågeställningen, som varit föremål för den livligaste diskussionen, om man löser problemen genom en överflyttning av resurserna från den privata till den offentliga sektorn.

Finansministern sade vid samma tillfälle, och han snuddade vid saken även här i dag, att vi för att möta alla anspråk måste inrikta oss på att öka det totala sparandet.

Han säger vidare, att den praktiskt politiska lösningen ligger i att sträva efter att av en framtida produktionsökning ge investeringarna en förhållandevis större del av de ökade resurserna. Detta är väl sanningar, som kan accepteras av alla. Men förhåller det sig inte i själva verket på det sättet, att uppfattningarna sårar sig i fråga om fördelningen av dessa framtida produktionsökningar? Att man på många håll hyser stora farhågor rörande konsekvenserna av att relativt sett en allt större del av våra ekonomiska resurser antingen slussas in i den offentliga sektorn direkt eller centralt dirigeras av regering och statliga eller halvstatliga organ. I denna fråga har en annan finanspolitisk expert, statssekreterare Erik Westerlind, tagit till orda. I en artikel i senaste numret av Svensk Sparbanks-Tidskrift lägger herr Westerlind skulden på strukturen av den långa kapitalmarknaden, när det gäller de snedvridningar och eftersläpningar, som förekommer i den svenska samhällsekonomien. Han erkänner halvt om halvt att

svårigheterna beträffande den långfristiga kapitalanskaffningen kan bero på att det totala sparandet är otillräckligt. Men botemedlet vill han i högre grad finna i en förskjutning av den totala kreditgivningskapaciteten i riktning mot den långa marknaden. Om jag inte missförstod finansministern här i dag, är han i denna fråga inte riktigt överens med herr Westerlind.

Retoriskt frågar nu herr Westerlind i denna artikel om det inte skulle vara befogat, att affärsbankernas verksamhet i ökad grad dirigerades mot den långa marknaden. Men detta dirigerande måste i realiteten betyda, att kreditinstitutens redan nu knappa utrymme att tillgodose behovet hos lånsökande från näringslivet och andra håll måste minska. Kan detta vara rimligt? Kan detta vara vetligt? Det råder i dag penninghunger i det svenska samhället. Jordbrukare, småföretagare, industriföretag, kommuner och stat — alla ropar på mera och större krediter. Man antichambrerar hos riksbankschefen, hos försäkringsbolag, hos affärsbanker och sparkassor. Men inte kan den enskilde företagaren — vare sig han är jordbrukare, handlande, hantverkare eller industriidkare — få några pengar i riksbanken. Där vinkar man i dag, som finansministern uttryckt saken, med kalla handen. Inte ens kommunerna får i dag några nämnvärda emissionstillstånd.

Nej, dessa kategorier av lånsökande är i huvudsak hänvisade till den korta marknaden. Även där råder knapphet på grund av kreditrestriktionerna. Hur skall det då bli, om herr Westerlinds intentioner skulle bli verklighet?

När finansministern i dag försökte finna ut orsaken till det minskade skatteunderlaget hos bolagen, alltså hos de juridiska personerna, nämnde han bland annat, att bolagen troligen i ökad utsträckning grävt ner en del av bruttovinsterna inom företagen. Han pekade också på tendensen att vänta med skatteinbetalningarna och i stället belata straffränta. Men är inte dessa förhållanden — om nu finansministern har rätt i sina bedömanden — en följd av den ka-

Ang. regeringens politiska program
pitalbrist, som råder inom näringslivet, en kapitalbrist som inte kan tillfredsställas på vanliga vägar.

Finansministern berörde också sommarens räntehöjningsbeslut i riksbanken. Det ligger, såvitt jag kan förstå, mycken sanning förborgad i hans uppfattning, att ett samråd i så vitala ekonomiska frågor bör ske mellan regeringen och riksbanksledningen.

En koordination av de penning- och finanspolitiska medlen ter sig önskvärd, om man vill nå ett gott resultat. Men finansministern lämnade aldrig herr Ohlson något svar på frågan vilken ställning han själv intog i saksfrågan. Vilka andra åtgärder hade finansministern velat vidtaga för att möta det läge, som faktiskt förelåg i somras på kreditmarknaden? Ty man får inte glömma att riksbanken hade varit tvungen att under veckorna före räntehöjningen göra stödköp på marknaden för att hålla obligationskurserna. Låg det inom ramen för de direktiv fullmäktige fått att arbeta efter att späda på likviditeten på marknaden? Det är denna fråga man måste ställa.

Herr talman! I anslutning till dessa allmänekonomiska observationer skulle jag vilja göra några mycket korta reflektioner i pensionsfrågan.

Den av allmänna pensionsberedningen föreslagna folkpensionsreformen skulle, enligt beredningens uppfattning, kunna genomföras vid en någorlunda gynnsam ekonomisk utveckling under det kommande decenniet. Det betyder med andra ord att den allmänna standarden för vårt samhälle skulle öka. De samhällsekonomiska resurserna förutsättes komma att stegas på ungefär samma takt som under det senaste decenniet. Beredningen fann rätt troligt att produktionsökningen och tillväxten av nationalinkomsten under den närmaste tioårsperioden skulle komma att snarare överstiga än understiga 25 procent.

Det förhållandet att beredningens tabell över kostnadsfördelningen uträknats med utgångspunkt från konstant inkomstnivå har verkat förvillande i

Ang. regeringens politiska program

den förda debatten men får naturligtvis inte feltolkas på sådant sätt, att förutsättningen för beredningens ståndpunktstagande, nämligen en höjd inkomstnivå, glöms bort. Om inkomstunderlaget för närvarande är 35 miljarder kronor, kan det år 1968 komma att ligga på omkring 45 miljarder kronor, och då ter sig inte stegringen i folkpensionskostnaderna så i och för sig avskräckande hög. Det har här funnits ansatser till att misskreditera folkpensionsreformen som alltför dyr, och det förefaller därför angeläget att den saken läggs till rätta genom mera realistiskt uträknade kostnadstabeller än dem som beredningen i brådskan presterade.

Beredningen fick lämna ifrån sig halvgjort arbete även på andra punkter. Jag tillåter mig härvidlag att än en gång erinra kammarens ledamöter om invalidpensioneringen, där beredningen rekommenderade en allmän och omedelbart igångsatt översyn. Det är stora grupper medborgares intressen som här berörs. Jag pekar bland annat på den vikt, som såväl jordbrukets organisationer som andra remissinstanser lagt vid en rationellare och modernare utformning av invalidpensioneringen än den nuvarande. Denna utredning kan inte gärna ske inom socialdepartementet. Det måste väl rimligen bli en allmän utredning med representanter från alla demokratiska partier. Min fråga till socialministern i våras kvarstår följaktligen: När tillsättes utredningen om invalidpensioneringen inom folkpensioneringen?

Den tillväxt av produktionen och nationalinkomsten, som pensionsberedningen förutsatt skulle vara grundvalen för folkpensionsreformen, fordrar ett ökat investeringsutrymme. Vi är då tillbaka till finansministerns resonemang om en ökning av det totala sparandet. Det råder väl ingen tvekan om att försäkringssparandet spelat och även i fortsättningen måste komma att spela en mycket stor roll för vårt lands kapitalförsörjning. För att trygga folkpensionsreformen bör man därför främja även

det sparande, som sker i form av försäkringspremier.

Det är en felsyn enligt mitt sätt att se saken, om man konstruerar en motsättning mellan folkpensioneringen och ett utökat kompletterande åldersskydd. Fondbildningen inom tilläggs pensions-systemet har en stor betydelse även för folkpensioneringen. Men finansministern har rätt i sitt uttalande att man måste sträva efter en lugn sparandeökning för att undvika en press mot prismuren.

Utifrån denna synvinkel uppvisade det framlagda förslaget till obligatorisk löntagarförsäkring stora brister. Man bygger detta system på fördelningsprincipen och har fondbildningen som ett löst bihang. Det är en väsentlig skillnad mellan karaktären hos denna fond och den fondbildning, som äger rum i de frivilliga försäkringarnas premiereserv. Här är fonden ryggraden i systemet. Vill man motverka eu minskning av försäkringssparandet och främja ett ökat sådant sparande bör tilläggs pensionssystemen byggas upp på premiereservprincipen.

Men det framstår som lika viktigt, att kanaliseringen av de uppsamlade premiemedlen till produktivt ändamål sker på ett så smidigt sätt som möjligt. Om företagen — det gäller både stora och små — skulle få behålla en del av premiemedlen i sin rörelse, skulle ett genomförande av tilläggs pensionen kunna underlättas. Likviditetsproblemets betydelse skall inte underskattas. Inte minst för småföretag skulle det bli en väsentlig lättnad om premierna kunde reinvesteras i deras rörelse.

En annan fråga som är av största vikt då man går att utforma ett kompletterande åldersskydd utöver folkpensionen är samordningsproblemen. Även här måste beredningen lämna ifrån sig ett halvgjort arbete. Man kan inte blunda för de stora svårigheter, som uppstår i detta avseende, om ett obligatoriskt system skulle genomföras. Ekonomiskt gäller det mycket stora belopp. Det råder väl ingen tvekan om att anpassningen blir väsentligt lättare om man väljer den frivilliga linjen.

Ang. regeringens politiska program

Herr Strand ställde sig i dag i sitt anförande tveksam till värdet av den företagna folkomröstningen. På dess kreditsida har man dock, anser jag, rätt att sätta det förhållandet att genom denna omröstning på ett helt annat sätt än eljest varit möjligt pensionsfrågan gjorts levande för svenska folket. Under mina föredragsresor under sommaren och hösten har jag kunnat överallt notera ett starkt intresse för saken och en förvåningsvärd god insikt i de olika frågeställningarna.

Herr Strand gjorde en intressant analys av de skäl som föranlett att de röstande ställt sig bakom de olika alternativen. Jag tror dock att herr Strand i en punkt räknat fel. De försök som från 3:ans sida gjordes för att undvika partipolitiska engagemang innebar att folkpartiets och högerns partiapparater inte sattes in i kampanjen som under en valrörelse. Det betydde, såvitt jag kan förstå, att det antal röstande som eljest av lojalitetsskäl skulle ha röstat med linje 3 minskades. Linje 1 däremot kunde dra favör av det fulla pådrag av socialdemokratiska partiets och LO:s hela apparat som man sannerligen hade kännning av när man var ute på fältet.

Flera talare här i dag har diskuterat folkomröstningens resultat. Senast var herr Johansson inte på den saken. Jag skall inte fördjupa mig i den frågan, men vill göra den observationen att resultatet av folkomröstningen otvivelaktigt tyder på att den övervägande delen av de röstande vill ha en ordnad tilläggspensionering. Det finns därför anledning för alla dem som är intresserade av en positiv lösning av pensionsfrågan att undersöka, hur man kan nå den mest praktiska och ändamålsenliga lösningen. Detta måste ju också vara syftemålet med de förhandlingar som nu skall föras mellan de demokratiska partierna. Men jag har, herr talman, lika litet som herr Strand anledning att närmare ingå på den saken innan förhandlingarna påbörjats.

Herr Wahlund riktade en direkt fråga till folkpartiet. Jag vill som svar säga, att det är klart att vi går in i dessa för-

handlingar i avsikt att ge och ta skäl, om de är förnuftiga. Jag räknar med att herr Wahlund, som den kloke karl han är, också är inne på samma linje.

Herr ASPLING (s):

Herr talman! Dagens debatt har i väsentliga stycken kommit att röra sig om folkomröstningen i pensionsfrågan. Jag skall därför också något kommentera omröstningen och dess resultat.

Folkomröstningen i pensionsfrågan kom ju i hög grad att prägla värriksdagen. Så överraskande var väl inte heller detta. Särskilt från folkpartihåll hade man länge propagerat för att pensionsfrågan skulle bli föremål för folkomröstning.

Denna riksdag hann knappast sammanträda i januari förrän herr Wedén i andra kammaren väckte en motion i frågan. I den allmänna propagandan i såväl folkparti- som högerpress upprepades och varierades påståendet att socialdemokratien inte vågade låta folket i en omröstning ta ställning till pensionsfrågan. Från vårt håll framhölls då, att det självfallet går att ordna folkomröstning om pensionsfrågan liksom om många andra frågor, men att pensionsfrågan inte särskilt väl lämpade sig för folkomröstning. Personligen ansåg jag denna invändning i hög grad befogad, ty meningen har ju alltid varit, att folkomröstningar främst skulle förbehållas frågor av inte direkt politisk kontroversiell karaktär, frågor som med andra ord står ovanför partierna och som dessutom är enkla och klara.

När pensionsberedningen förelåg klar några veckor efter det att motionen från folkpartihåll hade väckts, hade tre förslag utkristalliserats. Ingen torde kunna påstå att dessa förslag var särskilt enkla och okomplicerade. De var tvärtom i hög grad komplicerade och innefattade en rad viktiga detaljer av ekonomisk och försäkringsteknisk karaktär. Det var förslag utformade av pensionsexperten och som det sannerligen inte var lätt att förvandla till enkla och väl genomlysta folkomröstningsfrågor. Låt mig tillägga

Ang. regeringens politiska program

att genom frågornas slutliga utformning kom dock folkomröstningen att röra sig om förslagets huvudprinciper.

Jag anser att de invändningar som från socialdemokratiskt håll då restes mot folkomröstningen i pensionsfrågan var fullt berättigade och att det inte heller finns någon anledning att ändra denna uppfattning, sedan folkomröstningen i pensionsfrågan nu är genomförd. Borde man inte, herr talman, kunna räkna med ett tillnyktrande på det håll från vilket folkomröstningen drevs fram? Borde man inte kunna erkänna att det bakom kravet på en folkomröstning i pensionsfrågan låg en klar politisk och låt mig också säga taktisk spekulation? Man räknade av allt att döma med att själva frågan som sådan skulle ge oppositionen trumf på hand. Tydligt var uträkningen den, att eftersom relativt stora grupper redan har sin pensionsfråga mer eller mindre hyggligt ordnad och folkpensionärerna inte direkt berörs av tilläggs pensionen, skulle socialdemokratien få svårt att vinna gehör för en lagfäst tilläggs pension. I fortsättningen borde det mot bakgrunden av folkomröstningen i pensionsfrågan och dess resultat kunna gå att få till stånd en sakligare prövning av hur på bästa sätt folkomröstningsinstitutet bör inpassas i vårt parlamentariska styrelseskick.

Om socialdemokratiens ställningstagande till folkomröstningsfrågan i mars kom som en överraskning för oppositionen, som tydligt räknat med som någonting självklart att vårt parti skulle gå emot kravet på en folkomröstning i pensionsfrågan, så torde den andra överraskningen ha kommit vid röstsammanräkningen den 13 oktober på kvällen. Folkomröstningen blev en obestridlig framgång för linje 1, och resultatet innebär att en överväldigande majoritet av löntagarna slutit upp bakom kravet på en lagfäst tilläggs pension. Detta måste självfallet också tillmätas en avgörande betydelse vid tolkningen av själva omröstningsresultatet. Låt mig också tillägga att inte minst glädjande i detta sammanhang var att de tjänste-

män, som redan har sin pensionsfråga ordnad, i så stor utsträckning stödde linje 1. Jag kan inte finna annat än att den solidaritet som på detta sätt visades från dessa löntagares sida också tillhör folkomröstningens betydelsefullaste inslag.

Utgången av omröstningen visade alltså, att oppositionens spekulation i folkomröstningen slog fel. Löntagarna — och det var dessa det främst gällde — har med en överväldigande majoritet slutit upp bakom förslaget om en lagfäst pension. Man behöver inte studera omröstningsresultatet särskilt ingående för att finna belägg för detta. Det finns typiska löntagarorter, t. ex. brukssambhällen, där mellan 80 och 90 procent av de röstande valt linje 1. Och även om detta är extrema toppsiffror, så är tendensen i stort sett överallt densamma: ett starkt löntagarinslag har gett ett kraftigt utslag för linje 1. Det är rimligt att betrakta omröstningsresultatet i huvudstaden som ett utslag av samma tendens. Löntagarstaden Stockholm blev kanske den allra största överraskningen. Procenttalet av rösterna blev här för linje 1 45,5 procent, d. v. s. praktiskt taget densamma som för landet i sin helhet. Även Stockholms län, som innefattar de stora löntagarbetonade förorterna till Stockholm, visar samma klara tendens till förmån för linje 1.

Det skall emellertid erkännas att när man jämför resultatet i de olika landsdelarna, blir bilden mera växlande. Att finna en genomgående förklaring till den oenhetliga bild, som en del län visar upp, är självfallet inte lätt. I de 25 valkretsarna har linje 1 i 8 kretsar samlat över 50 procent av rösterna, i 11 över 40 procent av rösterna och i endast 6 kretsar under 40 procent av rösterna. Det har inte dolts från vår sida att i län med utbredd småföretagsamhet och ett starkt inslag av jordbrukare blev resultatet för linje 1 inte lika gynnsamt som i löntagarbetonade områden. Så överraskande är inte detta. Jag har under pensionskampanjen kommit i beröring med många småföretagare och

Ang. regeringens politiska program

jordbrukare, som ansett sig vara dåligt behandlade vad lösningen av deras pensionsfråga beträffar. Det har under kampanjen också blivit uppenbart att stora delar av dessa yrkesgrupper inte delar sina organisationsledningars uppfattning i personsfrågan. Linjerna 2 och 3 hade sannerligen inte heller mycket att bjuda dem. För stora grupper av dessa yrkesutövare är situationen i långa stycken densamma som för löntagarna; garantier för en hygglig försörjning på ålderdomen saknas. Jag är livligt övertygad om att en lösning av pensionsfrågan enligt linje 1 mycket snart skulle medföra att dessa grupper med fullgoda skäl kommer att kräva samma trygghet på ålderdomen som en lagfäst pension ger löntagarna. Jag anser det därför, herr talman, vara naturligt att denna fråga blir föremål för prövning redan nu.

Folkomröstningen resulterade i att linje 1 samlade 45,8 procent av rösterna, linje 2 15,0 procent och linje 3 35,3 procent. Slutligen blev procenten av blankröster överraskande hög 3,9 procent. Hur blankröstningen bör tolkas är alltså en öppen fråga. Det måste emellertid vara djupt missvisande att som linje 3 sökt göra så att säga a priori sammanräkna dessa röster med sin linje. Tills vidare får man väl betrakta blankröstningen som ett uttryck för en aktivitet i folkomröstningen, möjligen också som ett positivt intresse för pensionsfrågans lösning, men som ett underkännande av alla tre alternativen. Det bör dock observeras, att den enda grupp som helt har motiverat blankröstningen är SACO, som dock gett till känna att man principiellt är anhängare av en obligatorisk lösning.

Jag anser, herr talman, att om man skall utläsa något ur folkomröstningens siffror, så är det detta, att en överväldigande majoritet av väljarna uttalat sig för en snar och positiv lösning av pensionsfrågan. Att söka konstruera fram siffersammanställningar, som skulle visa att över 50 procent uttalat sig mot en s. k. tvångslösning av pensionsfrågan, borde nu tillhöra det slag av propaganda som snabbt bör arkiveras, möjligen

tillgänglig för framtida historieforskare att begrunda men utan verklighetsunderlag när det nu gäller en realistisk tolkning av valresultatet.

Jag nämnde ordet propaganda, herr talman! Det har efter folkomröstningen uppstått en diskussion om propagandan och de olika slag av propagandamedia som respektive linjer använde sig av. Det har också i olika sammanhang sagts, att denna propaganda var sällsynt simpel, för att inte säga smutsig och förljugen. Varje linje får svara för sig i detta sammanhang, och jag skall inte — som kanske för mycket part i målet — ge mig in på en analys. Jag vill endast inbjuda dem som anser att vi inom huvudkommittén för linje 1 skulle ha excellerat i s. k. lågklassig propaganda att studera det material vi centralt gav ut under kampanjen. Vi som hade med detta materials färdigställande att göra avvaktar lugnt domen, det försäkrar jag. Så långt det var oss möjligt sökte vi sprida fakta, information och insikter i en fråga som — det skall villigt erkännas — i många avseenden var komplicerad. Det skall inte döljas, att vi sedan linje 3 kastade sig ut i en mildt sagt aggressiv och hämningslös annonskampanj, som till stor del bar skrämselfpropagandans prägel och som dessutom praktiskt taget helt var inriktad på att misstänkliggöra linje 1, tvingades till bemötanden och tillrättalaggenheten, men även dessa våra motargument, vågar jag påstå, bör kunna finna nåd inför även stränga domare.

Låt mig, herr talman, göra ytterligare ett tillägg vad propagandan beträffar. Till de tre linjernas förfogande för upplysningsverksamheten stod bl. a. de anslag riksdagen i våras anvisade. En någorlunda jämvikt i propagandakriget parterna emellan bör ur rent objektiva synpunkter vara eftersträfvansvärd. Nu förfogade linje 3 uppenbart över väsentligt större resurser än de båda andra linjerna. Skillnaden mellan de tre linjernas ekonomiska resurser skulle emellertid ha blivit än större utan de statsmedel vi nu hade att röra oss med. Även i detta hänseende har årets folk-

Interpellation ang. pensionsstyrelsens befattning med reumatikervården m. m.

omröstning givit nog så nyttiga och värdefulla erfarenheter.

Slutligen: Årets folkomröstning har visat, att de fick rätt som i debatten om folkomröstningsinstitutet som sådant anförde starka betänkligheter mot folkomröstningar i politiskt kontroversiella frågor. Årets folkomröstning kom att i hög grad bli en politiskt färgad folkomröstning. Ingen linje kan i det avseendet svära sig fri från skuld, inte heller linje 2 — herr Wahlund! Så kommer det att bli också i fortsättningen, om nya folkomröstningar skall ordnas i frågor av mer eller mindre brännbar partipolitisk natur. Detta måste oundvikligen leda till att folkomröstningar blir ett vapen i riksdagspartiernas spel och inte ett instrument för en opinion utanför riksdagen. Sådana fortlöpande folkomröstningar kan inte heller — som det så vackert brukar framhållas — bidra till en lugnare politisk utveckling utan snarare tvärtom. Även i det avseendet tycker jag att årets folkomröstning lärt oss något. Det finns därför all anledning att pröva och även ompröva folkomröstningsinstitutet i hela dess vidd.

Men visst finns det många plusvärden att ta vara på i årets folkomröstning. Jag kan hålla med herr Aastrup om att kampanjen sannolikt gjort pensionsfrågan levande för stora delar av det svenska folket. Det viktigaste är emellertid enligt min mening, herr talman, att en majoritet av Sveriges löntagare så klart uttalat sig för en lagfäst tilläggs-pension. Detta faktum kommer man inte undan, och det är därför angeläget att vi till nästa års riksdag får tillfälle att ta ställning till en proposition i pensionsfrågan, byggd på den lagfästa pensionens principer.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Interpellation ang. pensionsstyrelsens befattning med reumatikervården m. m.

Ordet lämnades på begäran till herr EDSTRÖM (fp), som anförde:

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kungl. socialdepartementet få framställa följande interpellation.

Spörsmålet om pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet behandlades av riksdagens revisorer i berättelse över den år 1956 av dem verkställda granskningen av statsverket (§ 16). Revisorerna uttalade därvid, att allmän enighet syntes råda om att pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet i princip borde upphöra. Den lämpliga tidpunkten för denna avveckling hade tidigare varit svårbedömd. Revisorerna hade efter att ha närmare penetrerat ärendet kommit till uppfattningen att denna tidpunkt nu vore inne. Den centrala handläggningen av intagningsärenden ansåg revisorerna dessutom borde upphöra omedelbart.

Vid anmälan i årets statsverksproposition av frågan om fortsatt anslag till pensionsstyrelsens invaliditetsförebyggande verksamhet anförde herr statsrådets företrädare (5:e huvudtiteln s. 329), att det genom förhandlingar med lasarettssavdelningarnas huvudmän borde utrönas, om det vore möjligt att nu avveckla pensionsstyrelsens befattning med ifrågavarande avdelningar utan att de reumatiskt sjukas vårdmöjligheter äventyrades.

I utlåtande nr 5 till årets riksdag (s. 92—93) uttalade statsutskottet, att frågan om en allmän avveckling av pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet borde aktualiseras. Enligt utskottets mening borde en sådan avveckling i första hand gälla styrelsens lasarettssavdelningar och ske successivt under hänsynstagande till vårdmöjligheterna inom andra grenar av sjukvården. Utskottet förordade därför liksom departementschefen, att det genom förhandlingar med lasarettssavdelningarnas huvudmän utröntes, i vad mån en sådan avveckling kunde göras utan att vårdmöjligheterna för de sjuka äventyrades. Förhandlingarna, vilka även borde omfatta övriga med en avveckling sammanhängande spörsmål, syntes utskottet lämpligen böra anförtros åt en särskild delegation. Utskottet ansåg även,

Interpellation ang. pensionsstyrelsens befattning med reumatikervården m. m.

att det borde hänskjutas till delegationen att bedöma, i vad mån den av revisorerna berörda centrala handläggningen av intagningsärenden borde upphöra, redan innan en avveckling kommit till stånd. Beträffande frågan om pensionsstyrelsens egna sjukhus förklarade sig utskottet icke vara berett att nu göra något uttalande i bestämd riktning.

Statsutskottets utlåtande godkändes i ifrågavarande del av riksdagen.

Den 5 april 1957 beslutade Kungl. Maj:t efter föredragning av herr statsrådet att bemyndiga eder att tillkalla högst 3 utredningsmän för dessa frågor. Herr statsrådet anförde därvid bl. a., att dessa i första hand borde genom förhandlingar med vederbörande sjukvårdshuvudmän utröna förutsättningarna för att överföra ovannämnda lasarettssavdelningar till ifrågavarande huvudmän. Därvid borde tillses, dels att tillfredsställande vårdmöjligheter för de sjuka alltjämt kunde beredas, dels att invalidpensioneringens intressen beaktades. Utredningsmännen borde vidare bedöma, i vad mån den centrala handläggningen av intagningsärenden kunde upphöra redan innan sådan avveckling kommit till stånd. I fråga om intagningsförfarandet borde förslag avges, så snart utredningsmännen tagit ställning till detta spørsmål. I övrigt borde utredningsarbetet bedrivas så, att förslag i ärendet kunde föreläggas 1958 års riksdag.

På grund av detta beslut tillsattes omedelbart tre utredningsmän: kanslirådet O. Larnstedt i socialdepartementet, byråchef M. Parenius i pensionsstyrelsen samt t. f. byrådirektör Maria Sivert i medicinalstyrelsen. Som sekreterare till dessa utsågs byråsekreteraren i pensionsstyrelsen Herngård.

Trots det att nu mer än ett halvt år förflutit, sedan dessa utredningsmän tillsattes, har de angivna förhandlingarna med vederbörande sjukvårdshuvudmän ännu icke kommit till stånd. Redan nu torde man därför kunna säga, att det är omöjligt att utredningsarbetet skall kunna bedrivas så snabbt, att förslag i ärendet kan föreläggas 1958 års riksdag. Huruvida inom utredningsmännens krets

frågan om upphörande av den centrala handläggningen av intagningsärendena upptagits, är obekant. Någon överläggning med de chefsläkare, som i så fall skulle övertaga intagningskontrollen, har i varje fall icke gjorts.

Däremot har utredningsmännen besökt ett flertal sjukhus, även sådana, vilka ej har någon anknytning till pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet, såsom Spenshults reumatikersjukhus, och i dagarna har till en stor del av landets sjukhus och sjukhusöverläkare från utredningsmännen utgått en skrivelse med anhållan om en mycket omfattande utredning beträffande de patienter, som under år 1955 inskrivits å vederbörande sjukhus eller sjukhusavdelningar för vård av ett flertal reumatiska sjukdomar. Utredningsmännen presenterar sig i denna skrivelse som av chefen för socialdepartementet »tillkallade särskilda sakkunniga för att utreda vissa frågor rörande pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet». Det säges ingenting om en eventuell avveckling av densamma. De säger vidare: »För utredningens arbete har det visat sig nödvändigt att få kännedom om hur vården av de reumatiskt sjuka fördelas å landstingssjukhusen och motsvarande sjukvårdsinrättningar, å ena, och pensionsstyrelsens sjukvårdsavdelningar, å andra sidan. Några direkta uppgifter finnas icke i tillgänglig statistik och för att kunna göra nödvändiga beräkningar erfordras uppgifter om bl. a. hur många personer som under ett år å sjukvårdsanstalt beretts vård för reumatiska sjukdomar samt medelvårdtiden för sådana patienter.» Det begäres uppgifter om kön, födelseår, diagnos, inskrivningsdatum och utskrivningsdatum för samtliga ifrågavarande patienter.

Såsom utredningsmän för ovan berörda avvecklingsfråga rörande pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet syntes mig den sammansättning, kommittén erhållit, lämplig med erfarna juridiska representanter för staten i förhandlingarna med vederbörande landsting och stad utanför landsting. Då emellertid utredningsmännen tydligen nu i

Interpellation ang. pensionsstyrelsens befattning med reumatikervården m. m.

stället ämnar igångsätta en omfattande utredning som sakkunnigkommitté, synes mig sammansättningen av kommittén mindre rationell och mindre vanlig. Den myndighet, vars verksamhet skall avvecklas och som motsatt sig detta i sitt remissvar, är representerad med såväl ledamot som sekreterare. De myndigheter, som skall överta vården, är ej representerade. Någon parlamentarisk representation finns ej. Någon läkarrepresentant finns ej heller i kommittén, om ock under sista veckor en rådgivande expert tillkallats, dock ingen, som tidigare sysslats med pensionsstyrelsens sjukvård.

Beträffande den nu påbörjade utredningen vill jag anföra, att 1941 års reumatikervårdssakkunniga, vilka som ordförande hade dåvarande generaldirektören för medicinalstyrelsen och som ledamöter representerar för riksdag, landsting och läkarexperters men ingen representant för pensionsstyrelsen, i sitt sakkunnigutlåtande del III (SOU 1945: 41) redan gjort en genomgående analys av hur vården av de reumatiskt sjuka fördelades å olika sjukhus och sjukvårdsinrättningar i landet under år 1943.

Enligt denna utredning vårdades under år 1943 22 772 reumatiskt sjuka å sjukvårdsanstalt. Uppgifter från ett par sjukhus saknades. Det framkom dessutom att ytterligare 6 988 reumatiskt sjuka hade varit i behov av intagning å sjukvårdsanstalt utan att ha intagits samt att vårdtiden i allmänhet hade varit alldeles för kort för att erhålla resultat i fråga om förbättring av de sjukas tillstånd. Pensionsstyrelsens sjukvårdsandel var i detalj analyserad. Medelvårdtiden för olika sjukdomskategorier och olika sjukvårdsanstalter likaså.

Denna utredning, som förorsakade betydande kostnader och arbete för såväl kommitté som läkare och sjukvårdsinrättningar, är visserligen nu något över 10 år gammal. Någon så stor förskjutning beträffande dessa vårdförhållanden kan dock näppeligen ha inträtt under dessa år, åtminstone så stor, att den skulle berättiga till principiellt olikartad in-

ställning till grundproblemen. De kvantitativa förhållandena beträffande sjukvårdsfrågor av denna art är ej konstanta utan växlar i viss utsträckning från år till år. De slutsatser, som man kan draga av ett år, är därför behäftade med stor osäkerhetsmarginal. De förändringar av vårdförhållandena, som eventuellt kan komma att konstateras mellan 1943 och 1955, kommer med största säkerhet att ligga inom denna marginal. Under sådana förhållanden synes mig diskutabelt, om det är berättigat att åter igångsätta en kostbar och för våra sjukvårdsinrättningar och läkare tidsödande utredning, som därtill enligt den nu upplagda planen blott delvis belyser problemet. Det synes mig även näppeligen stå i samklang med de direktiv, som dessa utredningsmän erhållit av herr statsrådet.

I anledning därav tillåter jag mig till herr statsrådet ställa följande fråga:

Utgör här ifrågavarande utredningsmän en kommitté för att utreda avvecklingsfrågorna rörande pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet och med uppgift att i första hand genom förhandlingar med vederbörande sjukvårdshuvudmän ordna frågan att överföra de s. k. lasarettssavdelningarna på vederbörande sjukvårdshuvudmän, eller

är utredningsmännens uppgift att som sakkunnigkommitté åter utreda grundproblemen, hur reumatikervården inom landet i framtiden i sin helhet bör organiseras?

I senare fallet synes det mig nämligen kunna diskuteras, huruvida icke kommittén borde erhålla en mer allsidig sammansättning och om pensionsstyrelsen där borde vara representerad.

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spørsmål finge framställas.

Kammaren åtskildes kl. 16.54.

In fidem
G. H. Berggren

Onsdagen den 6 november eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30.

Ang. regeringens politiska program (Forts.)

Fortsattes överläggningen i anledning av det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 187 avsedda meddelandet.

Herr MANNERSKANTZ (h):

Herr talman! I en sådan här debatt, som inte är knuten till någon egentlig proposition, borde man ju egentligen avhandla de olika punkterna i den i dag upplästa regeringsförklaringen eller åtminstone syssla med ett eftermäle över den nyss avgångna regeringen eller folkomröstningen — och dessa ting har ju också diskuterats ganska mycket. Det är några uttalanden, som är gjorda i dessa sammanhang, som jag fäst mig vid. Nu har ju inte så många av kammarens ledamöter hunnit hit efter sin lekamliga utspisning, och därför är några av dem, som jag velat replikera, inte närvarande, men mina ord kan kanske ändå nå fram på något sätt.

Herr Werner och herr förste vice talmannen uttalade sig om försöken att bilda en borgerlig samlingsregering och anförde, att det naturligtvis inte gick för sig för herr Hedlund att genast hoppa över till en ny regering, som skulle motarbeta den han tidigare varit lierad med. Jag har, herr talman, full förståelse för detta, och jag tror också för min del att det kan behövas en karantänstid för centerpartiet bondeförbundet, som levt under mycket stark påverkan av socialistisk smitta under sex års tid. Däremot förstår jag inte, varför det inte hade gått för sig för detta parti att utan regerings-samverkan visa för sina borgerliga väljare, att det är ett borgerligt parti och att avge en försäkran om mesta möjliga

stöd åt en borgerlig regering. Jag tycker att detta ligger på ett annat plan, och det hade kanske varit det bästa sättet att tillbringa karantänstiden på.

Annars förhåller det väl sig beträffande det som herr Werner anförde som motiv för att man inte gärna ville ha en borgerlig regering nu att alla lagförslag skulle stranda på förstakammarmajoriteten och alla anslagsfrågor skulle falla i den gemensamma voteringen, att det inte är så alldeles säkert att man behövt räkna med ett systematiskt saboterande från en förstakammarmajoritet. Den sitter nämligen på en stark och orätfärdig grund. Vi får väl inte heller tro det sämsta om ett parti, som tidigare samarbetat mycket här i riksdagen, och därför hade vi bort försöka det alternativet.

Om man skall avge något slags historik över den avgångna koalitionsregeringen, gäller det väl egentligen närmast att ge en historik över den regering, som år 1945 efterträdde den borgerliga samlingsregeringen under krigstiden. Med hänsyn till vad som skett under den långa tiden av tolv år har jag, herr talman, kommit till den slutsatsen, att samlingsregeringen upphörde onödigt tidigt. Måhända hade kanske läget i annat fall blivit riktigare bedömt — man trodde att det skulle bli en deflationstid och man handlade därefter. Det är först på senare år som man i verklig mening har gått in för en sådan politik, som motverkar inflation. Hade man bedrivit en sådan politik på den tiden, då även smärre åtgärder hade haft effekt både på penningpolitikens och finanspolitikens områden, hade vi väl inte haft samma problem att diskutera i dag, utan varit över det värsta. Nu börjar det bli på det sättet — och det är detta som jag egentligen vill föra fram — att man får se till, att man inte alltför länge håller på med en rent

Ang. regeringens politiska program

inflationbekämpande politik. Nu tyder rätt mycket på att det på olika håll uppkommer sysselsättningssvårigheter. Då får man väl lov att anpassa åtgärderna efter det faktiska läget och inte på grundval av nationalekonomiska beräkningar. Man bör givetvis inte bortse från de nationalekonomiska beräkningarna, men vi har nästan råkat in i en arbetslöshetsperiod och samtidigt i inflationsfara. Det är ganska skickligt att kunna manövrera vårt land in i ett sådant stadium — detta ansågs tidigare knappast möjligt att åstadkomma.

Slutresultatet av denna historik över de gångna åren är, att vårt kostnadsläge under alla dessa ur penningvärdesynpunkt förspilda åren kommit upp i en sådan nivå, att det föreligger fara för oss, inte minst vid den europeiska marknadens födelse. Om det blir svårt för vårt näringsliv att bereda ordentlig sysselsättning på naturliga vägar utan alltför mycket konstlade anordningar från statens och kommunernas sida, så tror jag att det bottnar i att näringslivet saknat möjligheter att i tillräcklig mån modernisera produktionsapparaten och kommit upp i ett så högt kostnadsläge att det kommer att ligga som en black om foten i många år framöver i konkurrensen med utlandet. Det är något som är svårt att bota. Jag tycker att man måste visa fram detta, ty vad som kommer att följa blir möjligt att klara, endast om man vidtager sådana åtgärder som man borde ha vidtagit tidigare men försummat. Man kan ju säga att i så måtto har den avgångna regeringen handlat som man gjorde före franska revolutionen. Den har agerat så, att den har klarat sig själv men resonerat som så: »Après nous le déluge.» När verkningarna börjar visa sig, så kanske man avgår, och sedan får andra klara upp förhållandena.

Under sådana förhållanden tror jag att det är ganska viktigt, att vårt näringsliv under nu rådande nödvändiga investeringsbegränsningar inte förmenas möjlighet att få största delen av vad vi verkligen kan avsätta till investeringsverksamheten. Nu finns det en del saker in-

om det allmänna som också är ägnade att främja näringslivets utveckling. Vidare finns det en del saker inom den allmänna sektorn, som man måste göra, nästan vare sig man kan eller inte. När man nu bör avdela så litet som möjligt till den allmänna sektorn, är det viktigt att välja de rätta områdena, så att man inte inom det allmännas ram vidtager åtgärder, som i sig själva kan vara önskvärda men inte främjar produktionsutvecklingen, och därigenom berövar oss de erforderliga medlen för att vi skall kunna klara oss i konkurrensen. Det innebär att man ovillkorligen måste upphöra med eller minska ned sådana insatser från det allmänna sida som inte är i främsta rummet produktionsfrämjande. Om vi nu inte — och det säger jag i anledning av vissa uttalanden i regeringsdeklarationen — är mäktiga att göra detta urval på ett riktigt sätt utan applicerar våra tillgångar på ett sätt som just nu är felaktigt, så kommer det surt efter och kan förvärpa situationen ytterligare, så att vårt näringsliv rationaliseras i för liten utsträckning. Men, som jag nyss sade, det finns vissa ting inom den allmänna sektorn — ett ord som man förälskat sig i i våra dagar — som verkligen främjar produktionen. Ett typiskt exempel på det är vägväsendet, och man får väl också dit räkna en stor del av sjukvården, möjligheterna att återställa människor till arbetsfört skick — bortsett från rent humanitära synpunkter.

Vidare måste rättsväsendet och ordningen i landet upprätthållas såsom varande en av statens primära uppgifter, en uppgift som över huvud taget föranlett tillkomsten av statsbildningarna. Även olika former av utbildningen hör hit, särskilt den högre utbildningen, där vi kanske kommer att halka mest efter i förhållande till utlandet. Däremot måste alla subventioner, utdelningar av pengar direkt till människorna, uppförande av ämbetsbyggnader och ökning av administrationer m. m. stå tillbaka, om vi inte skall få ont härav i framtiden. Huruvida tilläggs pensionerna är den viktigaste frågan i dag eller under de närmaste åren, måste en-

Ang. regeringens politiska program

ligt min uppfattning bero på hur man bedömer kostnadsläget här i landet i förhållande till utlandet. Bedömer man det så, att vi kommer att få svårt att hävda oss, måste det vara fel att ytterligare belasta produktionen — vare sig det sker via löntagarna eller arbetsgivarna, är det dock en belastning. Man får nog inte se denna fråga enbart med varma känslor, utan den måste passas in i den ekonomiska verkligheten, så att vi inte gör oss skada. Det finns en hel del uttalanden som gjorts under detta år från socialdemokratiskt håll som gör, att det i varje fall inte kan förefalla oförskämt att förmoda att den åtminstone för den ideologiskt inriktade socialdemokratien viktigaste synpunkter på denna tjänstepension är, att man kan komma åt de miljarder, som fonden skulle rymma, för att befria regeringen och särskilt finansministern från finansieringssvårigheter eller i varje fall likviditetsbekymmer. Det har gjorts uttalanden härom ganska sent, bara för några dagar sedan, varvid man just framhållit att de stora kapitaltillgångar, som staten kan få att manövrera, ger den bästa möjligheten att behärska kapitalmarknaden och därigenom näringslivets inriktning. Jag tror att de, som har sagt sådant, har på det riktigaste sättet karakteriserat huvudmotivet till att man med sådan frenesi går in för denna sak och skapar denna stora fond som annars inte är behövlig, därför att det hela är byggt som ett fördelningssystem.

Man kan faktiskt hålla med herrar Werner och Gustaf Elofsson som klagat över olägenheterna av den räntenivå som vi nu har. Frånsett att vi säkerligen hade varit i en helt annan situation nu, om penningpolitiken och även finanspolitiken för låt oss säga tio år sedan hade lagts upp på ett annat sätt, medan det ännu var lättare att åstadkomma resultat med smärre ingripanden, så gäller det nu inte bara att klaga utan att tala om vad man vill göra. Det är inte endast till herrar Elofsson och Werner som man har anledning att ställa den frågan, utan jag tycker det är anledning att också tänka

på vad finansministern sade i dag i senare delen av sitt anförande, där han redogjorde för hur han själv betraktade riksbankens räntepolitik i somras. Att bara ålägga riksbanken att sänka räntan igen — om den nu brydde sig om att åtlyda en sådan order — vore det väl inte så mycket att vinna på som man vid första påseendet kanske tror, ty följden bleve väl bara den att de, som bäst behöver låna, då inte kunde få låna alls, och det är inte heller bra.

Det som jag närmast tänkte framföra i denna del är, att jag knappast tycker att det är riktigt, när finansministern nästan förnekar sambandet mellan å ena sidan de höga statsutgifterna och statens i följd därav höga lånebehov och budgetunderskotten samt å andra sidan räntenivån. Dessa två saker äger ett samband. Jag tycker inte att det är möjligt att alltför lätt komma undan det problemet. Jag vill särskilt erinra om vad jag sade, innan finansministern kom in här i kammaren, nämligen att en hel del av de ändamål, till vilka staten tar in pengar, inte är lika nödvändiga för produktionsutvecklingen i framtiden här i landet som det, som näringslivet sätter in pengar i, eller det, som staten kan göra för att påverka produktionsutvecklingen, t. ex. med vägarbeten och sådant.

Alltså menar jag att de, som klagat över räntenivån, bör vara lika logiska som herr Gustaf Elofsson har varit i dag, när han samtidigt med klagomålen över räntan har sagt att han efterlyste en sak i regeringsförklaringen, nämligen sparsamheten. Därutinnan vill jag instämma med honom på det livligaste, ty dessa saker hänger ihop. Man är logisk, om man samtidigt med klagomål över räntan även vill nedbringa statsutgifterna både på driftbudgeten och på kapitalbudgeten, annars icke.

Nu är det emellertid inte bara fråga om att anslå medel till de rätta ändamålen och till sådant som man kan tro vara produktionsfrämjande under den närmaste tiden. Jag tänkte även säga några ord om hur viktigt det är att de medel, som anslås, också används på

Ang. regeringens politiska program

ett ekonomiskt sätt, så att man får ut största möjliga effekt per satsad krona. Man kan inte säga att detta sker i samma utsträckning vid verksamhet i det allmännas regi som hos den enskilde — i varje fall inte hos smålänningar — eller i det enskilda näringslivet över huvud taget. Jag har mycket funderat över vad detta beror på. Den, som själv skall betala och inte bara har andras pengar att ge ut, ser på tingen med andra ögon och på annat sätt och nöjer sig ofta med enklare anordningar, enklare modeller, och handlar mera efter råd och läglighet. Dessutom tror jag att mycket beror på att i det allmänna är så många människor inkopplade varje gång någonting skall göras, och då har alla dessa olika önskemål om förbättringar här och förbättringar där, och så blir det ofta inte ett reducerande av kostnaderna utan i stället ett adderande. Jag har lagt märke till detta i olika sammanhang, där flera människor skall rådgöra om vad de skall göra med ett bygge, en investering eller någonting sådant.

I fråga om vägpengarna är det också typiskt att det är så många, som skall bestämma om hur de skall användas. Om vägförvaltningarna finge var sin summa att använda efter eget bedömande, så tror jag nästan att pengarna skulle användas bättre. När från Stockholms horisont även relativt svårbedömliga saker skall godkännas centralt, blir det ofta ett felaktigt användande av pengarna. Jag har sett i mitt hemlän, att när man har gjort den grundläggande beläggnings på en väg, och särskilt om man haft en bra entreprenadfirma, så att det har blivit en bra beläggning, skulle den kunna ligga i många år, innan man behövde lägga på det slutliga lagret. Men nu har jag sett att man lägger på ytterligare ett eller två eller till och med tre lager, innan det behövs, samtidigt som vi har tusentals kilometer vägar som är helt obelagda, men fullt färdiga att beläggas. Då har man åsamkat sig lika stora kostnader, som om man hade fått många flera vägkilometer belagda, och ändå har man kvar det dyra underhållet av grusvägarna —

kostnader som blir bortkastade. Detta anför jag som ett exempel på att det allmänna inte använder pengarna så, som en enskild skulle göra, om han själv skulle betala kostnaderna.

Byggnadsregleringen är också orsak till fördyringar — förutom att den är till förtret. Om man omedelbart avskafade den, skulle en mängd ting räta till sig på ett sätt som endast de kan tvivla på, som vill ha regleringar och som tror mera på dem än på frihet. Det borde göras en sammanställning av kostnaderna under de gången åren på grund av att man tilldelat byggnadskvoter i etapper, som ofta kommer olämpligt i förhållande till varandra. Det borde också klargöras hur tidpunkterna för igångsättande verkat ogynnsamt i en mängd avseenden.

Därvidlag är det en sak som jag gärna skulle vilja fråga socialministern om: Vilken skillnad är det mellan å ena sidan de pengar som betalas ut via arbetslöshetskassorna eller via kommunerna till arbetslösa och å andra sidan de pengar som läggs ut på ordinarie arbeten, som anordnas på vanligt sätt? Det har nämligen under de sista åren förekommit alltmera, att ganska många byggnadsarbetare — även arbetare som är över 50-årsaldern — får sin försörjning med 18, 20 eller 25 kronor om dagen via arbetslöshetsanordningarna, samtidigt som det i trakten finns arbeten som är fullt färdiga att sättas i gång men som får vila på grund av bristande tilldelning av kvot. Jag tror att man därvid förfarit oriktigt — jag är beredd att exemplifiera det, om så skulle erfordras — och att detta skett i relativt stor skala, åtminstone i de fall som jag syftar på. Jag anser att det ur nationalekonomisk synpunkt är oriktigt att säga, att vi inte har råd att låta det och det landstinget bygga det och det sjukhuset, om nästan alla pengarna ändå går åt för att bekämpa arbetslösheten bland byggnadsarbetare. Därför frågar jag vad det är för skillnad mellan dessa två slag av pengar. De pengar, som används för ordinarie arbeten, är väl inte märkta, utan när de kommer ut

i konsumtionen är det väl ändå samma slags pengar.

Om man i arbetslöshetsutjämnande syfte vill ordna ett bra vinterarbete, bör byggen, som är något så när stora, inte sättas i gång på hösten, utan tidigt på våren. Då kan hela inredningsarbetet, som ofta är den drygaste delen av ett bygge, ske under den därpå följande vintern. Man bör inte göra så, som nu har skett i så många fall, att man sätter i gång på hösten och får göra inredningsarbetet under den vackra sommartiden, då arbetarna inte alls behöver ha tak över huvudet. Det har tagit mycket lång tid för arbetsmarknadsmyndigheterna att upptäcka, hur dåligt detta har slagit ut i praktiken.

I egenskap av ledamot i fångvårdsbyggnadskommittén har jag kommit i kontakt med brottsligheten här i landet. Detta skedde också för fyra eller fem år sedan, då jag var med i en stor utredning om polisorganisationen. Under de där perioderna har jag haft möjlighet att komma i kontakt med högtstående människor inom både fångvården och polisväsendet. Jag har då fått ett starkt intryck av att vi utför något slags sisyfosarbete när det gäller brottslighetens bekämpande.

Låt mig först tala om ungdomsbrottsligheten — den tycker jag att man skall diskutera för sig. Man kan nog konstatera att ungdomsbrottslingarna i ett stort antal fall har blivit åtminstone relativt goda medborgare. Den redan nu inte alltför dåliga procentsiffran kan höjas, om man kombinerar de hittillsvarande metoderna — som ju delvis har inneburit ett experimenterande — med större fasthet och med omsorg, vänlighet och lålamod. Men det får inte ske så, att man resonerar på det sättet: »Vi låter honom ta två bilar till.» Det är ett för cyniskt sätt att resonera gentemot alla dessa, som lyckligtvis är i majoritet här i landet — skötsamma, hyggliga, ordentliga människor. Det bör ju inte vara så, att enbart brottslingarna skall skyddas, utan det skall primärt vara de andra människorna. När allt kommer omkring, är det

Ang. regeringens politiska program

som bäst behövs bättre föräldrar och kristendomens renässans hos hela vårt folk och i våra skolor. Men det är inte lätt att fatta politiska beslut om de sakerna, annat än beträffande skolorna.

Vår kär av alldeles ohjälpliga vaneförbrytare är den stora källan till otrygghet och kostnader. Det är inte okänt vilka de är. Jag erinrar mig med största bestämdhet, att jag hört en högt uppsatt polisman här i Stockholm säga: »Om vi finge ta hand om ett par tusen människor i den här staden — vi vet ungefär vad det är för några — så skulle vi kunna förenkla allt polisarbete i framtiden till att nästan endast omfatta sådan ordningshållning som trafikpolisens sköter.»

Det har framkommit inom fångvårdsbyggnadsverksamheten, som jag har sysslat med, att man vid fängelserna i storstäderna resonerar på det sättet, att det är rena slumpen, om ena halvan av klientelet är ute vid ett tillfälle och inne vid ett annat. Detta klientel går ut och in från cellerna vid Härlanda till Järntorget i Göteborg — en tredjedel är inne, en tredjedel ute och en tredjedel på rannsaking. Det borde hittas på något förnuftigare sätt att klara av detta klientel. Jag vill inte stå här och plädera för införande av koncentrationsläger i Sverige, men jag har faktiskt sett i en bok av numera avlidne chefen för kriminaltekniska anstalten Harry Söderman, att han på fullt allvar skisserar ett sätt att klara av det, och jag skulle faktiskt vilja väcka tanken, att vi får bli litet rationellare härvidlag. Jag tror, att man gjorde dessa stackars människor — dessa konstaterbart ohjälpliga vaneförbrytare — den största tjänsten, om man beredde dem en något lugnare tillvaro. Jag vill här väcka den tanken, och jag tycker, att man alltid reagerar mot sådant, som inte är praktiskt och rationellt, och jag tror inte, att det skulle behöva vara inhumant heller. Det vore i så fall, tror jag, en bättre skyddslag än den skyddslag som en utredning nu har kommit fram med. Det vore ett skyddande av de människor som bör skyddas mest av alla. Man kan ibland, tycker jag, reagera

Ang. regeringens politiska program

mot den energi och det arbete, som läggs ned på åtal och dom över vanliga sköt-samma människor för rena struntsaker eller sådant som bara är rena förbiscendet, då det kunde ha gett samma resultat med bara ett påpekande. Det kontrasterar mot den slapphet, som tillämpas mot biltjuvar och när det gäller buseri i allmänhet. Här är en växande opinion på väg.

Låt mig nu, herr talman, till slut med ett beklagande konstatera de olyckor som vådrets makter och inte statsmakterna ställt till med. Jag skall inte göra som de gjorde förr i världen här i landet, när det blev för dålig årsväxt, då de slog ihjäl fylkeskungarna.

Mina jordbrukarkolleger litet varstans, särskilt i mellersta Sverige, hoppas att regeringen måtte finna de lämpligaste utvägarna i det här fallet. Det är utan tvivel ett olyckligt sammanträffande, att vårt nya jordbruksprissystem redan under andra året skall så att säga snedvridas genom en naturkatastrof, så att man inte klart kan bedöma dess funktions-sätt. Bilden blir lätt suddig av de akuta skador som vådret har förorsakat.

Den nye jordbruksministern känner kanske inte till mycket om jordbruk, och det är ju inte alldeles nödvändigt att göra det heller, men han borde kanske rätt snart göra en färd i några typiska katastrofområden. Jag skulle vilja rekommendera det för att han skall bli medveten om hur det förhåller sig och om vad det är som bäst behöver göras. Jag tycker det vore synd, om man på grund av sammankopplingen av katastrofen i år med det nya jordbruksprissystemet skulle berövas möjligheterna att pröva färdigt ett system — som dock i sig självt har ett principiellt gott innehåll — genom att det mindre direkt blir beroende av årliga beslut av regering och riksdag.

Ja, herr talman, här finns inget att yrka, vare sig bifall eller avslag, utan jag anhåller endast att några av de synpunkter, som jag här har lagt fram och som kanske i synnerhet rör smärre avsnitt — de allmänna uttalandena ford-rar jag inte, att regeringen skall känna

sig nedpressad till jorden av — måtte begrundas av vederbörande departe-ment.

Herr SUNDELIN (fp):

Herr talman! Det har i den allmänna debatten spekulerats en del över, varför vi fick en regeringskris nu i höst, varför bondeförbundet eller, som det numera kallar sig, centerpartiet lämnade regeringen nu. Man har haft svårt att förstå, att t. ex. utgången av folkom-röstningen kunde vara någon anledning. Folkomröstningen blev ju en stor framgång för partiet enligt den uppfattning, som partichefen, dåvarande statsrådet Hedlund, gav uttryck åt omedelbart efter det omröstningsresultatet blev känt.

Inom parentes vill jag säga, att det var litet förvånande med detta herr Hedlunds uttalande, mot bakgrunden av att man under omröstningskampanjen från partiets sida, så vitt man kunde förstå, med stor indignation tillbakavisat påståendet om att linje 2 i folkomröstningsfrågan var bondeförbundets linje.

Så hade ju statsministern lovat, att det skulle bli förhandlingar i pensionsfrågan mellan partierna, innan proposition förelades riksdagen. Kunde man då inte från centerpartiets sida ha förhoppning om någon kompromiss med koalitions-partnern, bland annat med tanke på centerpartiets enligt egen uppfattning stora framgång i folkomröstningen? Efter att ha hört herr Wahlunds anförande här i dag förstår jag, att man inom centerpartiet ansåg möjligheterna till en sådan kompromiss obefintliga. Herr Wahlund frågade också, var folkpartiet nu står i pensionsfrågan. Ja, även om omröstningen i pensionsfrågan inte helt följde de vanliga partipolitiska linjerna, är det väl dock tämligen klart, att de allra flesta med folkpartistisk uppfattning, som deltog i omröstningen, röstade med linje 3. Att sedan folkpartiet inte velat binda sig så hårt i denna position, som bondeförbundet enligt herr Wahlund tycks ha bundit sig vid sitt tidigare ställningstagande, är ju en annan sak. Inom folkpartiet har vi i alla händelser inte på

Ang. regeringens politiska program

förhand velat avvisa de möjligheter till samförstånds lösning, som kan finnas.

Ja, dessa frågor om varför vi nu fick en regeringskris har ju ställts. Jag skall inte ansluta mig till dem, som beklagar att centerpartiet lämnade regeringen, men jag kan som ett exempel på hur dessa frågeställningar kommit upp erinra om att RLF-tidningen — den är ju som bekant organ för Riksförbundet Landsbygdens folk, alltså jordbrukarnas fackliga organisation — i sitt nummer för den 30 oktober givit uttryck för en viss undran, sedan man dock på frågan, varför koalitionsupplösningen kom just nu, svarat att »frukten var mogen, så mogen att den måste falla». RLF-tidningen skriver bland annat: »Ändå kan vi mycket väl föreställa oss att det finns många jordbrukare, som frågar sig, varför man gick just i detta ögonblick med skörde-skadorna aktuella och enligt uppgifter en proposition i skogskompletteringsfrågan färdigskrivna men ännu inte framlagd för riksdagen.»

Beträffande frågan om stöd till jordbrukare, som kommit i trångmål på grund av denna höst inträffade skörde-skador, knyter RLF-tidningen an till en förhoppning, som kommit till uttryck i den socialdemokratiska tidningen Arbetarbladet, där det sagts: »Skörde-skadorna kommer att kompenseras ändå, där-om tycks alla parter vara ense.»

Jag vill också uttala den förhoppningen, att det för den här ifrågasatta kompensationen till jordbrukare för skörde-skador inte skall ha någon större betydelse, om jordbruksministern heter Gösta Netzen eller om han hade hetat Nils. G. Hansson i Skegrie. Sedan jag i olika trakter av landet sett, vilken omfattning skörde-skadorna fått, har jag själv en mycket bestämd uppfattning om att här är det nödvändigt, att stöd lämnas i varje fall till dem som drabbats hårdast. Jag har samma uppfattning, som här tidigare kommit till uttryck, bl. a. från herr Gustaf Elofsson i Vä, att stödet måste lämnas snarast möjligt.

Den regeringsförklaring, som i dag har lämnats riksdagen, berör frågor av många olika slag, av vilka en del också tagits

upp till debatt i kamrarna. Ett komplex av frågor, som i någon mån berörts av herr Mannerskantz, är kommunikationsfrågorna. Jag vill i största korthet säga någonting om dessa frågor, särskilt då vägfrågorna.

I den debatt angående beräkningen av vägenslag m. m., som fördes i denna kammare den 26 april i år, erinrades om att riksdagen år 1954 fastställde en femårsplan för väginvesteringar åren 1955—1959 och att bilskatterna i samband därmed avvägdes så, att inflytande bilskattemedel skulle räcka för att finansiera femårsplanen. Riksdagen har också följt denna plan då det gällt beviljande av medel. Men de beviljade anslagen har inte kunnat utnyttjas mer än till en del på grund av den investeringsbegränsning, som regeringen ansett vara nödvändig med hänsyn till den samhällsekonomiska balansen. På så sätt har uppstått ett överskott av bilskattemedel, vilket överskott en talare i den nämnda riksdagsdebatten beräknade skulle uppgå till omkring 1,2 miljarder kronor den 1 juli 1958. Nu är det väl emellertid på det sättet, att dessa pengar inte utgör något verkligt överskott, utan är ett överskott endast på papperet — pengarna har helt enkelt gått in i statens allmänna rörelse.

Och så kommer det rykten om ökad beskattning av bilismen. Om hur detta rykte uppkommit har Arbetarbladet, som jag tidigare här i annat sammanhang citerat, några funderingar, som, såvitt man kan förstå med instämmande, återgavs i Morgon-Tidningen för den 25 oktober. Det heter där: »Bilhandelns säsong brukar mattas av så här års, konstaterar Arbetarbladet. Sådana svackor i försäljningen är alltid en källa till olust i en bransch. Men det finns ju motmedel. Ett sådant som tycks användas regelbundet varje höst är att sprida ut rykten, t. ex. om en förestående höjning av bilaccisen. Så har just i dagarna skett. I bilhandlarkretsar cirkulerade ryktet förra veckan om en omedelbar höjning av accisen med 25—30 procent. Effekten lät inte vänta på sig: åtskilliga tusen människor rusade åstad och köpte bil och lät inregistrera.

Ang. regeringens politiska program

Härdade tjänstemän säger att de inte upplevt en sådan rush i registreringar på många år. Ryktet fyllde sålunda sin funktion. Försäljningskurvan steg och slår även i år rekord. Nästa år så här dags kommer nog ryktet igen.»

Till detta skulle jag vilja göra den anmärkningen: Var det inte på det sättet, att ett tvetydigt eller, kanske man skall säga, svårtolkat yttrande av finansministern vid något tillfälle var det första upphovet till dessa rykten? När sedan på direkta frågor svaren var ganska svävande, så var det kanske inte så underligt att de här ryktena tog fart. Jag tror, att det skulle vara ett ganska effektivt sätt att avliva dessa rykten, om vi från regeringens sida här i debatten i dag kunde få en försäkran om att den absolut inte umgås med planer på att lägga ökade skatter på bilismen och motortrafiken över huvud taget. Jag hoppas att vi får en sådan försäkran, exempelvis av finansministern, ehuru han inte är närvarande i kammaren just nu.

Riksdagen uttalade i våras enhälligt, såvitt jag minns, att med hänsyn till det trängande behov, som föreligger på vägväsendets område, är avsevärt högre anslag än hittills motiverade, men man kunde inte, sades det, bortse från de spänningar i samhällsekonomin, som gör sig gällande. Men även om man på grund av det samhällsekonomiska läge, som vi råkat in i, måste göra vissa avvägningar, kan man väl ändå inte komma ifrån att en successiv förbättring i snabbast möjliga takt av vårt vägväsende framstår som en av de ur samhällsekonomisk synpunkt mest angelägna åtgärderna för närvarande.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har nyligen avgivit sin framställning om medgivande till ökade investeringar i vägbyggnader för kommande år. Styrelsen säger i framställningen, att den ämnar lägga den ökade verksamheten på i första hand entreprenadarbeten, medan verksamheten i egen regi i stort sett kommer att behållas oförändrad. Enligt vad styrelsen inhämtat är entreprenörernas resurser i fråga om personal och maskiner mycket goda. I nuvarande

läge är således maskinerna endast utnyttjade till 50 procent vid enskiftsarbete. Det finns sålunda här en betydande kapacitet ledig. Denna kan ytterligare ökas genom att arbeten bedrivs som tvåskiftsarbeten.

Må det tillåtas mig att till regeringsdeklarationen på denna punkt om kommunikationsväsendet och vägarna få föga den förhoppningen, att regeringen skall finna det angeläget att tillse att bilskattemedlen, som riksdagen har beslutat skall helt tas i anspråk för vägnätets utbyggnad och förbättring, också måtte komma att användas för detta ändamål.

Fru HAMRIN-THORELL (fp):

Herr talman! Att pensionsfrågan kommit i blickpunkten vid sidan av andra frågor under denna remissdebatt, var ju att förutse. Det är också, herr talman, pensionsfrågan som har uppkallat mig till ett inlägg. Närmaste anledningen är mina erfarenheter från kampanjen kring pensionsfrågan vid folkomröstningen. Det blir ju ofta så, att en kvinnlig talare uppträder inför övervägande kvinnlig publik, och det har varit mycket intressant att följa reaktionerna från just denna publik. De reaktionerna är ju inte oväsentliga i det här sammanhanget, eftersom kvinnorna utgör en mycket stor grupp av pensionärer och kommande pensionärer.

Under pensionskampanjen har kvinnorna själva ordnat en rad upplysningsmöten, vanligen fullt neutrala och inte partipolitiska. Ändamålet med dessa möten har alltså närmast varit att man velat skaffa sig sakliga upplysningar. Kvinnorna har också ställt frågor i radio och i tidningarna samt naturligtvis privat till alla dem som på mer eller mindre sakliga grunder blivit utnämnda till experter i denna fråga. Och det finns ingen tvekan om att kvinnorna ofta ställt frågor, på vilka de fått inga eller undvikande svar. Det beror inte på den frågande utan på de svarande. Det har alltför ofta inte funnits ett svar. Undra då på att kvinnorna i allmänhet blivit besvikna! Det är ett faktum att det råder

missnöje bland många kvinnor över det sätt, på vilket de blivit inplockade i de olika förslagen till ett pensionssystem. Utan att ha någon statistik att åberopa mig på ifrågasätter jag, om inte en hel del av blankrösterna vid folkomröstningen kom just från dessa kvinnogrupper, där för övrigt kanske också många anslöt sig till hemmasittarnas skara.

Det finns ingen anledning att dölja att inte något av de föreslagna pensionsystemen tillgodoser kvinnornas krav på det sätt, som de själva skulle önska. Kvinnorna är inte tillfredsställda ens med linje 3, som i alla fall ger kvinnorna en valfrihet som linje 1 fullständigt saknar. Kvinnorna har för övrigt flera befogade anmärkningar att göra mot linje 1. Hur det kommande pensionssystemet än blir, finns det därför enligt min uppfattning anledning att innan man låser fast positionerna ta upp till debatt och översyn, hur man skall kunna rensa upp i den djungel av delproblem som här anmäler sig. Det är visserligen delproblem, men inga små problem. Det är ju mycket rimligt att även kvinnornas uppfattning får komma till uttryck, eftersom de representerar den största delen av pensionärerna. Med tanke härpå kan man inte underlåta att fråga, varför ingen kvinna fick komma med sina synpunkter i den senaste pensionsberedningen. Jag tror att det hade varit lämpligt.

Det finns, som sagt, många obesvarade frågor och många frågor som är mycket svåra att besvara. Kvinnorna är i motsats till männen inte en homogen grupp, som alltid kan pensioneras efter den kontanta arbetsförtjänst vederbörande har. Kvinnorna är också en besvärlig grupp, därför att när de byter civilstånd och gifter sig, förändras för många hela deras ekonomiska ställning. De tappar sin arbetsinkomst, blir direkt beroende av sin man och förlorar sin ekonomiska självständighet. Dessa kvinnor kanske stannar hemma vissa år, men sedan söker de sig ut på arbetsmarknaden igen, och då förändras deras ställning ånyo. Vid mannens död eller vid skilsmässa blir hustruns ekonomi också plötsligt en

Ang. regeringens politiska program
helt annan än om hon sitter kvar som husmoder i ett hem, som mannen tillför en god kontantinkomst.

Det är främst husmodern, alltså den hemarbetande kvinnan, som är svårast att passa in i våra olika socialförsäkringssystem. För varje gång vi inför ett nytt dylikt system dyker samma svårigheter upp. Sjukförsäkringen är ett exempel och pensionsförsäkringen ett annat. Anledningen till att kvinnorna i våra socialförsäkringssystem förefaller att vara som runda pluggar i fyrkantiga hål är närmast att kvinnan som husmoder inte tillför hemmet någon direkt kontant inkomst. Det arbete hon åstadkommer i hemmet blir aldrig omräknat i pengar, men det är väl ingen som vill förneka att det representerar ett stort ekonomiskt värde. Mer och mer tränger sig den uppfattningen fram, att detta arbetsresultat måste tagas med i beräkningen, när man skall passa in dessa stora grupper av kvinnor i samhällets olika socialförsäkringssystem, om man skall skipa rättvisa och skapa trygghet för kvinnan och familjen, ty barnens vård är ju det viktigaaste arbete som denna kvinnogrupp utför.

Det står i vår giftermålsbalk, att hustrun är skyldig att bidra till familjens försörjning i samma utsträckning som mannen och att de skall leva på samma standard. Hon anses ju bidra till familjens försörjning genom sitt arbete i hemmet, men med detta måste lagstiftarna mena, att bägge makarna tillför hemmet en gemensam inkomst under sina arbetsfyllda år, han med kontanter och hon med sitt arbete. Det är egentligen deras ensak, hur arbetsfördelningen i familjen sker. Då måste det för många kvinnor framstå som en stor brist att bygga upp ett pensionssystem, där hustrun som enskild individ ingen plats har. Dessa kvinnor ställer t. ex. frågan: »Varför skall jag som änka få behålla endast hälften av min mans pension? Han och jag får en gemensam pension för vad vi stretat ihop gemensamt, och dör jag före honom, får han behålla hela sin pension precis som om han varit den ende som bidragit till den reella pensionsgrundan-

Ang. regeringens politiska program

de inkomsten, medan jag, om det blir jag som överlever, får nöja mig med hälften.» I fråga om änkepensioneringen finns det för övrigt flera outhärliga problem. Det är ju givet att barnen först och främst måste skyddas, och det inser väl alla. Men det finns problem även för den ensamma änkan, som inte har minderåriga barn. Hur stor bör t. ex. den riskförsäkring vara, som även en relativt ung änka rimligen skall ha? En annan grupp är den som har barn och måste stanna i hemmet för att sköta dem. Då minskas avsevärt dessa änkors möjligheter att, sedan barnen blivit stora, söka sig ut på arbetsmarknaden igen. Dessa behöver då också en viss riskförsäkring.

Överdirektör Karin Koch, som är en av dem som har deltagit i denna diskussion om kvinnornas speciella pensionsproblem, har skisserat ett system, som kanske är värt att begrunda, innan man låser fast sig i vad även hon kallar förlegade system, som är byggda på ett föråldrat samhällskick. Jag citerar ur en artikel i Husmodersförbundets medlemsblad, där frågan diskuterats och där hon deltagit i diskussionen: »Det system som man skulle vilja ha genomfört vore att kvinnan under sin levnad kunde bygga upp sin egen ålderspension, d. v. s. att hon, om hon gifter sig, står kvar i pensionssystemet med avgifter och pensionsrätt som avpassas efter värdet av det arbete som hon utför för familjens räkning. Om hon blir änka och återigen går ut på arbetsmarknaden, fortsätter hon att bygga upp pensionen. Är hon vid mannens död alltför gammal att åter gå ut i förvärvslivet bör hon få en förtidspension, vars storlek blir beroende av äktenskapets varaktighet och hennes tidigare förvärvsarbete. Hon kan också även om hon är yngre behöva ekonomisk hjälp i form av ett engångsbidrag för omskolning eller fortbildning i sitt yrke. Ett sådant bidrag kan liksom förtidspensionen infogas i ett försäkringssystem.» Jag tycker att detta skisserade system är väl värt att diskutera vidare.

Man kan också tänka sig — och den tanken har förts fram från flera håll — att en del av barnens pensionering går

till modern direkt och betraktas som en arbetsinkomst, på vilken hennes pension sedan delvis kan grundas. Jag har här vidrört dessa tankegångar uteslutande för att visa att det finns andra framkomliga vägar än de, som finns anvisade i de pensionssystem som vi har diskuterat. Det finns säkert också andra vägar än de här nämnda.

Vad jag menar är alltså, att hela detta problemkomplex om kvinnornas pensionering måste bli föremål för utredning och översyn, innan man binder sig vid ett system som inte svarar mot tidens krav och som snart visar sig bli gammalmodigt. Vid en översyn skulle man också finna, att vissa grupper av kvinnor å andra sidan är försäkrade över hövan. Det är främst de kvinnor som arbetar in sin egen pension och som dessutom enligt det gängse pensionssystemet är berättigade till efterlevandepension efter mannen. Det finns med andra ord alldeles för många särfall när det gäller kvinnornas pensionering. En del får det tydligen mycket bra, en del mycket dåligt. Vore det då inte på tiden att tänka om och anpassa pensioneringen efter en utveckling som har lett till att allt flera kvinnor pendlar mellan hemarbete och förvärvsarbete utom hemmet?

Man skulle kunna räkna upp flera delproblem som inte tänkts igenom ordentligt. Änklingspensionen efter en yrkesarbetande pensionsberättigad hustru är ett sådant problem, pensionen till de frånskilda ett annat. Till problemet med de frånskilda har veterligen inget av de diskuterade förslagen tagit ställning. Gäller det då en så obetydlig grupp, att det inte är värt att observera den? Ånej; den senaste siffran över skilsmässorna visar att vi nu är uppe i över 8 000 om året. Det finns säkerligen många bland dessa kvinnor, som är ängsliga för sin ålderdoms försörjning. Man kan ju ta ett exempel. En man har varit gift med en kvinna i 25 år och just de år, då hon fått vara med om att spara ihop till pensionsavgifter och ålderdomsförsörjning. Sedan skils han och gifter om sig för låt oss säga de tio sista åren; är det

då rättvist att när han dör den första hustrun skall gå miste om hela pensionen? Hon har ju i alla fall varit med längst i gamet och stretat under den kanske värsta tiden. Frågan om de frånskilda måste också lösas. Det är ju endast inom det statliga systemet som den hittills blivit löst.

Herr talman! Till sist vill jag endast framhålla att det måste bli experternas sak att föreslå en lösning av dessa frågor efter en grundlig översyn av hela pensionssystemet vad just kvinnorna beträffar. Det skulle aldrig falla mig in att ens låta påskina att jag kan anvisa det idealiska systemet. Vad jag vill ha sagt är att vi inte för decennier framåt bör låsa oss fast vid ett system som inte svarar mot det nya samhälle vi har, där kvinnorna dels alltmer skaffar sig egenpensioner ute på arbetsmarknaden, dels tar stora risker genom att bli husmödrar utan någon egenpension och där även risken finns att de råkar ut för skilsmässa eller blir änkor.

För min del tycker jag att frågan intimt sammanhänger med svårigheten att värdera den hemarbetande kvinnans arbetsinsats. Att en uppskattning därav förr eller senare måste göras, så att vi åtminstone får en schablonsumma att gå efter, är min fasta övertygelse. Först då har vi någon beräkningsgrund, en gemensam nämnare, kan man väl säga, att gå efter. Nu håller vi alla på med att »tycka» och »anse» och »tro» när det gäller att uppskatta, hur mycket en husmoders arbete representerar i pengar, och det leder till mycket skiftande summor. Att det är olika för olika familjer är alldeles självklart, men en något så när realistisk uppskattning borde ändå kunna göras. Men detta är en annan historia, som vi kanske får tillfälle att ta upp till diskussion här vid ett annat tillfälle.

Att inte generalisera samhällets hjälp, utan i stället individualisera den efter de olika gruppernas behov tycks vara en väg som den nya regeringen över huvud taget är intresserad av. Man kan i regeringsdeklarationen utläsa något ditåt när det gäller den framtida familje-

Ang. regeringens politiska program

politiken. Statsrådet Lindström uttalade sig också i den riktningen på Arosmässan i Västerås, där hon framhöll att det finns grupper i samhället som är i särskilt behov av en ny och bättre service. I regeringsorganet kunde man helt nyligen av en ledare läsa ut att tidningen är inne på samma tanke. Tidningen skriver under rubriken »Servicedemokrati» bland annat: »För det första måste de sociala åtgärderna i fortsättningen komma de grupper till godo som trots hela vårt väl utbyggda socialförsäkringssystem av skilda orsaker inte kan följa med i den allmänna standardutvecklingen. Här får socialvården mer individuell eller mer gruppbetonad karaktär. Det är här samhällets styvbarn, de eftersatta grupperna, måste ges speciella omsorger och det är här de generella metoderna blir överflödiga och t. o. m. kommer till korta.» Så långt Morgon-Tidningen.

Det är med verklig tillfredsställelse som vi inom folkpartiet ser en sådan utveckling och sådana initiativ. Detta går fullt i stil med de önskemål som vi uttalade i en motion vid 1956 års riksdag. I den föreslogs en kartläggning av de glömda grupperna i samhället för att man skulle kunna sätta in hjälpen där den bäst behövdes. Den motionen blev avslagen, och motiveringen var visst inte bara den, att man så väl visste, var dessa glömda grupper fanns, att man inte behövde någon statistisk kartläggning, utan man ville helt enkelt inte tänka sig något annat än en generell hjälp. Något annat skulle inte vara värdigt vårt samhälle, sades det. Att tänka om är bra. En diskussion angående nya former för hjälpåtgärderna finner åtminstone jag vara lycklig och lämplig. Och det är bra att goda förslag i alla fall vinner gehör — så småningom. Jag hoppas att det skall gå på det sättet även beträffande stora kvinnogrupperns pensionsfråga.

Herr ELIASSON (cp):

Herr talman! Jag skall fatta mig ganska kort. Eftersom åtskilliga frågor har berörts här i dag, kommer jag att endast ta upp några av dem till behandling. Så mycket är redan sagt, att jag inte behö-

Ang. regeringens politiska program

ver fördjupa mig i ämnena, utan kan nöja mig med att framföra några synpunkter på dem.

Först vill jag säga till min ärade vän herr Sundelin att jag undrar, om inte hans tal här om att centerpartiet hade identifierat alla dem, som röstade på linje 2, såsom tillhörande centerpartiet, ändå tydde på att han felläst vad herr Hedlund sagt eller att han inte varit tillräckligt uppmärksam när han hörde det i radio och TV. Jag vill fästa herr Sundelins uppmärksamhet på att hans framställning var en feltolkning. Först och främst, herr Sundelin, var det ju inte på det sättet att det var centerpartiet som politiserade folkomröstningen, i varje fall — det kan vi väl vara överens om — före valet, utan det gjorde ju socialdemokraterna, högern och folkpartiet, så gott de kunde. Jag vet mycket väl att det i länen förekommit ivriga försök från dessa partiets sida att hindra folk från att gå in i linje 2:s lokalkommittéer. Det är ingen nyhet.

För det andra kan man väl konstatera, att om linje 2 fick en större anslutning än de flesta räknat med, så var väl detta en viss framgång för centerpartiet eftersom förslagsställaren till det alternativet, riksdagsman Carlsson i Arla, ju tillhör vårt parti. Eller menar herr Sundelin att framgången för linje 2 bör räknas folkpartiet eller någon tredje till godo? Jag skulle i viss mån kunna förstå det vad beträffar mitt eget län — där röstade så många folkpartister på linje 2, att man skulle kunna tala om en folkpartilinjé med en viss logik i det hela.

Men det väsentliga i detta fall är att herr Sundelin har fattat herr Hedlund alldeles fel. Han sade ju inte alls, att dessa röster innebar att centerpartiet nu kunde räkna in dessa människor bland sina väljare, att de tillhörde centerpartiet, eller någonting sådant. Vad herr Hedlund sade var, att *om* — märk väl — man gjorde som man under hela kvällen hade gjort i radio- och TV-kommentarerna: drog paralleller mellan ettan och socialdemokraterna, trean och högern-folkpartiet samt tvåan och centerpartiet, då måste konklusionen bli, att

det hade varit en betydande ökning för centerpartiet. Det var bara ordet *om* som herr Sundelin hoppade över.

Så vill jag säga till herr Sundelin när det gäller folkomröstningen och dess konsekvenser, att jag undrar om han — även om jag är tacksam för hans förståelse — behöver ägna centerpartiet sina omsorger i det avseendet just nu. Jag ifrågasätter för min del om inte folkpartiet för ögonblicket befinner sig i en sådan situation, efter sällskapet med högern och Arbetsgivareföreningen, att det är i behov av alla de omsorger som nägon kan vilja ägna det.

Jag har begärt ordet, herr talman, närmast för att göra några kommentarer till debatten om regeringsskiftet. Det har väckt stort intresse och utlöst åtskilliga spekulationer. Vi är, som här redan har sagts, inte vana vid några täta regeringsupplösningar i vårt land. Dessutom har koalitionsregeringens avgång öppnat ögonen på många för den problematik som inryms i partiernas styrkeförhållanden i riksdagens båda kamrar. Från högerhåll har man gärna velat göra gällande — det var detta herr Ewerlöf framhöll i dag — att huvudsaken är att det blir någon ändring. Men när vi nu har kommit till det paradisiska tillståndet att ändringen skett, då står man här från högerhåll och beklagar sig över att det har blivit kommunisterna som faller utslaget i riksdagen, som är tungan på vågen, svansen som styr o. s. v., vad det nu allt heter i klagovisorna från högerhåll. Det ligger då ganska nära till hands att påminna om att ett av motiven för koalitionsregeringens tillkomst 1951 just var att kommunisterna inte skulle få någon chans att i Sveriges riksdag spela denna utslagsgivande roll i vitala frågor. Högern och folkpartiet har hela tiden gjort sitt yttersta för att kritisera regeringssamverkan — men när den nu har upplösts, då beklagar man sig ivrigt över att kommunisterna blir tungan på vågen. Borde man inte särskilt från högerhåll ha kunnat på ett tidigare stadium upptäcka, att koalitionsregeringen ändå hade ett värde åtminstone ur vissa synpunkter? Dagens situation är kanske en

Ang. regeringens politiska program

nyttig tankeställare för en del politiker, som under koalitionsregeringens sex år har framställt denna samverkan som en riksolycka i alla avseenden.

Det är en annan sak att en koalitionsregering, som bygger på två partier med olika grundsyn, inte har obegränsad livslängd. Förr eller senare träder de principiellt skiljande frågorna i förgrunden, och när en koalitionsregering så småningom tvingas att utåt redovisa olika meningar i väsentliga frågor, då är det naturligt att den upphör. Det betyder inte att man underskattar värdet av den samverkan som ägt rum eller att man inte fortsättningsvis eftersträvar en samverkan, men det innebär att man nu har konstaterat, att förutsättningar för en fortsatt koalitionsregering inte föreligger, varför centerpartiet åter går sin egen väg, obundet av engagemang åt ena eller andra hållet.

När nu koalitionsregeringen inte kunde bestå, fanns det reellt endast ett alternativ, om man ville skapa en regering som hade majoritet i riksdagens båda kamrar. Detta enda alternativ var en samlingsregering, om man nämligen ville beröva kommunisterna möjlighet att i viktiga omröstningar spela en utslagsgivande roll. Inom centerpartiet har vi inte gjort någon hemlighet av att vi gärna skulle ha sett att en samlingsregering tillkommit, men genom statsministerns och hans partis ställningstagande blev det ju omöjligt att realisera detta alternativ.

I det läget påyrkades då, främst från högerhåll, att en borgerlig trepartiregering skulle bildas. Från centerpartiets sida förklarades det, och detta har betonats i olika sammanhang, att man inte i nuvarande läge ville gå in i en sådan regering. Det betyder icke, att vårt parti därmed principiellt har tagit avstånd från en framtida samverkan med de andra icke socialistiska partierna, om en sådan regeringssamverkan en gång i framtiden bedömes lämplig och om man kan ena sig kring ett regeringsprogram.

Vad centerpartiet vill, är — som det har framhållits — att i nuvarande läge stå obundet, fritt från engagemang med

det ena eller andra partiet. Men, herr talman, vilken bister kritik har vi inte nu fått röna för detta ställningstagande! Det är, mina damer och herrar, intressant att konstatera hur angreppen på vårt parti i dag för detta ställningstagande är försiktiga, jämfört med all den vrede skålar som vräktes över centerpartiet när vi sade nej till den borgerliga trepartiregeringen. Vad är det som hänt på dessa dagar? Har man kommit underfund med att folket ute i landet inte reagerar på samma sätt som herr Hjalmarson i hans radiotal, eller vad är det som hänt?

Jag måste säga att det sannerligen inte är lätt att vara högern och folkpartiet till lags. Före folkomröstningen förklarade herr Hedlund i en tidningsintervju — den uppmärksammades, tror jag, i praktiskt taget alla tidningar i landet — att vid en eventuell upplösning av regeringskoalitionen var vårt parti icke berett att omedelbart gå in i en ny koalition. Märk väl, detta innebar ett ställningstagande som råkade sammanfalla exakt med den ståndpunkt, som herr Hjalmarson intog i andra kammaren i november månad i fjol i en debatt med herr Hedlund, där han rekommenderade att om koalitionen upplöstes socialdemokraterna skulle regera ensamma. Herr Hedlunds uttalande stod dessutom i full överensstämmelse med vad herr Ohlin förklarar vid en konferens med folkpartiets ombudsmän i Sigtuna den 6 augusti i år. Även om man är folkpartist, bör man väl kunna ha en uppfattning i två månader! Jag skall inte tala om dem som propagerar för att man skall lita på högerpartiet — då är kanske ett år litet för lång tid. Men varför skall just vårt parti uppbära kritik för att herr Ohlin och herr Hjalmarson ändrat mening, det kan jag inte förstå.

Herr Hjalmarson berättade i radio om allt vad en borgerlig trepartiregering nu skulle kunnat genomföra: skattesänkningar och mycket annat. Men detta hade det här eländiga centerpartiet förhindrat. Att en sådan regerings alla lagförslag — såsom redan sagts här i dag — kunnat fällas av socialdemokraternas

Ang. regeringens politiska program

majoritet i första kammaren och att socialdemokrater och kommunister i alla finansfrågor kunnat fälla regeringens förslag, det tog herr Hjalmarson så lätt på. Herr Ewerlöf, som tog upp detta problem i en diskussion med herr Werner, glömde bort att det finns en skillnad mellan en borgerlig trepartiregering och socialdemokraterna i regeringsställning i dag. Socialdemokraterna har majoritet i första kammaren, de borgerliga partierna i andra kammaren, men socialdemokraterna har chansen att med kommunisterna få majoritet i gemensamma omröstningar i finansfrågor. Den skillnaden hoppade herr Ewerlöf över, och den hoppade även som sagt herr Hjalmarson över. Herr Hjalmarsons tal var utan tvekan en höjdpunkt i alla de sagostunder, som herr Hjalmarson berett svenska folket under de senare åren.

Jag vill än en gång understryka, att centerpartiet i nuvarande läge vill stå obundet och att detta ståndpunktstagande icke innebär ett principiellt avståndstagande från en framtida koalitionsregering av rent borgerlig eller annan karaktär. Vad som i framtiden bör göras, blir självfallet beroende av den politiska utvecklingen. Jag vill som sagt understryka detta innan jag tar upp en annan synpunkt på hur högern uppträtt i regeringsfrågan. Jag vill understryka, herr talman, att jag inte tar upp dessa saker för att komma högern till livs, utan det är därför att jag betraktar det som en anständighetsfråga att få ge uttryck för åtminstone min personliga reaktion inför vad som hänt.

Vårt partis deltagande i koalitionsregeringen har framför allt högern, men även folkpartiet på allt sätt sökt miss-tänkliggöra under dessa år. Vi anser att koalitionsregeringen ändå haft ett värde. Vi har kunnat lösa en hel del viktiga frågor i samförstånd, och den praktiska politiken har enligt vår mening — jag tror vi med rätta kan säga det — förts närmare centerpartiets grundsyn och program än som annars skulle ha skett. Ingenting i den politik som förts av koalitionsregeringen har inneburit avsteg från vår principiella grundsyn. Vi var

beredda att ta kritik och har tagit kritik. Om det bara varit kritik skulle vi inte ha sagt så mycket, och då skulle jag inte heller ha begärt ordet här i dag. Från högerhåll har det emellertid inte bara varit kritik utan det har under dessa år helt enkelt varit en klappjakt på vårt parti och dess företrädare i regeringen, och glåporden har haglat. Här har författarfirman Hjalmarson—Svärd ansträngt sig till det yttersta för att finna de mest förklenande uttrycken. Man har talat om att bondeförbundets statsråd var fångar i kanslihuset, såsom herr Hjalmarson sade i radio. Bondeförbundet var socialiserat, för att citera ett av herr Hjalmarsons andra 4 710 slagord. I högerns officiella organ Medborgaren var alla fyra statsråden — herrar Hedlund, Norup, Ivar Persson och Hjalmar Nilson — avporträtterade utan några anletsdrag — partiet som hade förlorat sitt ansikte, statsråd som så att säga inte hade någon mening längre. Det fanns ingen gräns på alla dessa slagord för att utmåla vårt partis uselhet.

När sedan, herr talman, vårt parti säger upp samverkan med socialdemokraterna, då finner vi plötsligt att högern betraktar centerpartiet som en förträfflig partner i ett regeringsengagemang. Det tycks som om vårt parti på en enda natt blev så rumsrent att det kunde tänkas få inträda i högerns salonger. Det är ganska sensationellt. Herr Mannerskantz undrade om inte vårt parti, som visserligen inte ville ingå i en regering med högern och folkpartiet, ändå ville ge en sådan regering sitt stöd. Men det innebar ju i princip att man skulle binda sig för att stödja dess politik.

Herr Mannerskantz hade förståelse för att vårt parti behövde vara i karantän, därför att vi råkat ut för en politisk smitta. Kunde inte herr Mannerskantz tänka sig, att vårt parti inte känt sig så förfärligt nedsmittat efter dessa sex år, men att vi känt oss illa berörda av att börja umgås med folk som hade begagnat propagandametoder som vi inte kunde finna vara anständiga. Så enkelt kan det vara. Det är därför som jag, herr talman, för att för min del avsluta kapitlet om denna

koalitionsregering och regeringsbildning, i all vänlighet skulle vilja säga, att om det är så att högern vill ha ett borgerligt samarbete och man alltså inte i framtiden skall redan från början avvisa det, så tror jag att man från högerhåll bör lägga om taktiken och umgängesformerna en smula. Jag har, som sagt, för egen del ett behov av att få säga detta rakt på sak, och jag vet att det finns fler inom centerpartiet som har reagerat på samma sätt. Högerns ledning har fel, om den väntar sig att centerpartiet skall finna sig i att vara något slags hackkyckling. Det vill jag säga rent ut. Det är hårda ord, men de är ärligt menade till dem det vederbör.

Så några ord om räntefrågan, som har diskuterats bl. a. av herrar Ewerlöf och Ohlon. Det var märkligt att höra hur de prisade denna räntehöjnings goda verkningar. Herr Ohlon yttrade något om att nu skulle småföretagarna vara ganska nöjda. De skulle vara det — om jag fattade honom rätt — därför att de nu inte längre behövde uppträda på den »grå» marknaden. Men det kanske beror på att ränteläget där nu är så högt, att ingen av småföretagarna vågar sig dit. Men de som skall betala räntor på sina lån är nog inte riktigt lika förtjusta som herr Ohlon, allra minst de jordbrukare som drabbats av skördeskador — för många är det fråga om en ren katastrof. Vi har nu en räntenivå som är den högsta på 25 år. Är det då sannolikt att denna senaste räntehöjning kommer att göra några under? Jag vill påminna om att i England — där vi har en högerregering — har man måst höja diskontot i ett drag från fem till sju procent. Hur bedömer man situationen där? Av Svenska Dagbladets referat av vad som anförts i vissa engelska finanstidskrifter framgår att man där är rädd för att det från löntagarnas sida kommer att framföras krav på så stora löneförhöjningar att inflationsrisken ökas.

Jag intar inte någon extrem ståndpunkt i räntefrågan, och jag anser inte för min del att varje räntehöjning är meningslös eller skadlig. Så är det säkerligen inte. En viss rörlighet hos räntan

Ang. regeringens politiska program

kan vara nyttig, men den bör hålla sig inom måttliga gränser. För mig ter sig emellertid problemet på det sättet, att trots allt tal om ett slags ränte- och kreditpolitikens renässans måste man nog erkänna, att räntepolitiken i våra dagars samhälle måste få mer begränsade verkningar i inflationsbekämpande syfte än förr. Varför? Jo, därför att det inte finns något demokratiskt politiskt parti som längre vill taga ansvaret för en omfattande arbetslöshet. Det var skillnad förr, när man lät en räntehöjning mogna ut i en så omfattande arbetslöshet att det blev en så påtaglig klimafförändring att man kunde sänka räntan. Kammarens ledamöter vet mycket väl att om man i dag får en omfattande arbetslöshet, så krävs omedelbart åtgärder från samhällets sida för att ge dessa människor sysselsättning, med vägarbete och annat arbete som kan anvisas. Det behöver inte bli fråga om någon stor arbetslöshet, förrän dessa åtgärder sättes in. Därför får vi ingen stor arbetslöshet, och ingen vill ta ansvaret för en sådan arbetslöshet som leder till en verklig klimafförändring som medger en icke oväsentlig räntesänkning.

Beträffande den senaste räntehöjningen vill jag för min personliga del säga, att det inte finns något som helst försvar för riksbankens handlingssätt, när den utan någon som helst kontakt med finansministern eller regeringen i sin helhet genomförde räntestegringen. Det måste vara orimligt att man i vår politiska debatt kräver en samordning av finans- och kreditpolitiken och samtidigt prisar att riksbanken och regeringen handlar utan kontakt med varandra. Ett sådant resonemang går helt enkelt inte ihop. Jag menar därmed inte, att riksbanken skall i allt underordna sig regeringen; en självständighet kan väl förenas med att riksbanken tar kontakt. Men att riksbanken handlar utan något som helst förhandsbesked till regeringen i en så viktig fråga kan jag inte finna vara vare sig principiellt eller praktiskt riktigt.

Vi får väl tillfälle att längre fram närmare diskutera pensionsfrågans lös-

Ang. regeringens politiska program

ning. Jag skall därför, herr talman, endast nöja mig med ett par synpunkter. Den socialdemokratiska regeringen skall enligt vad statsministern har aviserat inom en snar framtid inbjuda övriga partier till förhandlingar, och det kommer då att visa sig hur stora möjligheterna är att nå en verklig samförståndslösning. Jag måste säga att jag för min personliga del inte har så stor optimism när det gäller möjligheterna att nå en samförståndslösning — men vi får ju vänta och se. I närvarande stund finns det ingen anledning att fördjupa sig i olika detaljfrågor.

Jag vill emellertid understryka ett par synpunkter. Det gäller för det första att den föreslagna folkpensionsförbättringen genomföres och för det andra att änke- och invalidpensionen förbättras. Ett av de utmärkande dragen i folkomröstningskampanjen var att familjepensioneringens problem och i viss mån även invalidpensioneringens problem sköts i förgrunden, inte minst av företrädarna för linje 1. Om man nu emellertid vill se till, att änkor och deras barn och invaliderna skall få en bättre grundtrygghet än för närvarande är fallet, bör väl detta i princip gälla *alla* änkor och deras barn och invaliderna. Om företrädarna för linje 1 anser att kostnaderna för tjänstepensioneringen skall betalas av någonting som kallas för »produktionen» och inte enbart av lönen — den kommer väl att finansieras genom minskade vinster och även genom varuprisstegringar och skattehöjningar — betyder det att *alla* får vara med om att betala dessa tilläggspensioner. Då vore det rimligt att man åtminstone beträffande familjeskyddet kunde nå enighet om en bättre grundtrygghet än vi för närvarande har, och beträffande änkor en grundtrygghet som är bättre än den som föreslagits av pensionsberedningen. Det är i varje fall min personliga uppfattning att denna trygghet inte är tillräcklig. Pensionsberedningen har föreslagit, att man skall ta upp frågan om invalidpensionernas förbättring till prövning. Jag skulle för min ringa del vilja vädja till

regeringen att inte låta dessa frågor vila, utan se till att åtgärder vidtas så att pensioneringen för *alla* invalider kan ordnas på ett rimligt sätt, gärna inom folkpensioneringens ram.

Jag vill vidare framhålla, att det här gäller frågan om trygghet mot nöd. Det grundläggande bör vara, att det på ett område finns ett socialt behov, och att riksdagen bör vidta åtgärder för att undanröja otrygghet och för att ge människor trygghet mot nöd i vissa situationer. I detta fall gäller det änkor och invaliderna, oavsett vilken kategori de tillhör. Jag anser att hela kategori-klyvningen av änkor och invalider är förlegad. Fiskarens änka, handlarens änka, hantverkarens änka och jordbrukarens änka — vare sig gården i fråga drabbats av skördeskador eller inte — bör ha trygghet mot nöd, och om dessa nu tvingas att gå till socialvården för att få hjälp, därför att änkepensionen är för liten, bör den förbättras. Men den skall förbättras för *alla*, innan några andra pensionsformer över huvudet diskuteras. Om produktionen har råd, herr talman, med att betala ut pensioner, såsom för närvarande sker, för vissa grupper på över 20 000 kronor och enligt linje 1 skall bekosta pensioner för andra grupper på upp till 22 000 kronor och i vissa fall upp till 39 000 kronor för makar, har också produktionen råd att sörja för att änkor och invalider skall få en bättre trygghet än de nu har.

Herr MANNERSKANTZ (h) kort genmäle:

Herr talman! Den föregående ärade talaren har anfört såsom det verkliga motivet till att centerpartiet bondeförbundet inte ville reflektera på att samregera med de andra som han vid ett tillfälle sade s. k. borgerliga partierna något annat än att det behövdes en karantänstid. Det var en av mig uppfunnen formulering som emellertid sammanfaller med vad herr Hedlund själv offentligt anfört i Sveriges radio, nämligen att det inte går an att man så där hoppar över mellan regeringar som står emot

Ang. regeringens politiska program

varandra. Jag har alltså därvid gjort mig till tolk för samma uppfattning som herr Hedlund, under det att herr Eliasson menar att orsaken är att högern under årens lopp skällt för mycket på bondeförbundet, om jag uppfattade honom rätt. Jag menar nog att herr Hedlunds egen motivering förefaller naturligare och kanske är riktigare.

Sedan tyckte jag, när jag satt på min plats där borta i kammaren, att jag riktigt hörde hur det krasade av krossat glas när herr Eliasson kastade sten ur sitt glashus. Jag har verkligen följt vad som har sagts av framstående representanter för centerpartiet bondeförbundet, inklusive herr Eliasson, och studerat flera av partiets tidningar. Där har det faktiskt förekommit ganska skarpa ordalag som i ingen mån har gengäldats på det sätt som här har beskrivits. Jag vill inlägga protest mot att vi skulle ha bedrivit någon organiserad klappjakt på centerpartiet. Det har skiftats hugg ibland, men det får man väl finna sig i när det gäller den här rörelsen.

Nu vill jag sluta med att önska att herr Eliasson — sedan han som han själv sade avreagerat sig — måtte sova gott och att det sedan skall bli lugnare.

Herr ELIASSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan försäkra herr Mannerskantz, att jag inte är i behov av något lugnande medel nu, men jag tyckte att det för högerns egen skull var lämpligt att klargöra hur en del känner det. Om herr Mannerskantz inte upptäckt vad jag anmärkte på i fråga om högerns propagandametoder och författarfirman Svärd—Hjalmarsen, är jag beredd att med herr Mannerskantz gå igenom t. ex. radiodebatterna under de senaste åren. Det finns exempel som jag skulle kunna anföra direkt till herr Mannerskantz, men jag vill inte göra det av omtanke om den debattmoral som finns i kammaren.

Jag vill tillägga, att herr Mannerskantz får söka det krossade glaset på annat håll.

Sedan vill jag ändå ge herr Mannerskantz ett erkännande. Jag har liksom

herr Mannerskantz den uppfattningen, att herr Hedlunds motivering för att centerpartiet inte ville gå direkt över i en borgerlig trepartiregering var riktig. Men herr Mannerskantz har inte observerat, att medan herr Mannerskantz talade om karantän för vårt parti, så talade herr Hedlund om karens. Det är inte samma sak, herr Mannerskantz, men jag förstår att det ligger närmast till hands att tala om behovet av karantän, när man skall närma sig högern. Det får dock stå för herr Mannerskantz' egen räkning. Det var karens som herr Hedlund talade om.

Herr MANNERSKANTZ (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har så stor allmänbildning, att jag vet skillnaden mellan karantän och karens. Det var medvetet jag använde ordet karantän, därför att jag tyckte att det liksom täckte litet mera.

Beträffande debattmoralen hade jag i förra anförandet tänkt säga, att man här i kammaren har brukat tillämpa den regeln, att man huvudsakligen angriper vad som är sagt i kammaren och således vänder sig mot ledamöter, som har tillfälle att försvara sig här i kammaren, och sedan överlåter åt sina kamrater i medkammaren att polemisera mot ledamöterna där. Denna debattmoral har upprätthållits ganska bra i denna kammare, och jag önskar och hoppas att den fortfarande skall kunna upprätthållas trots det lilla avsteg som har skett i dag.

Herr ELIASSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är medveten om att jag i viss mån har angripit högerns ledare, som sitter i andra kammaren. Men den närmaste medarbetaren till honom finns här, och jag har nämnt sammanhanget.

Vidare förmodar jag att herr Mannerskantz i fortsättningen inte kommer att säga ett ont ord om herr Hedlund, som ju sitter i andra kammaren, och det är jag mycket tacksam för.

Ang. regeringens politiska program

Herr HAGBERG (h):

Herr talman! Jag skulle vilja överlämna en liten blygsam blomma till herr Eliasson. Om han just nu behöver den eller ej, vet jag inte. Jag observerade, att han i sitt anförande framhöll, att han ingalunda hade någon extrem uppfattning i räntefrågan. Han sade sig mycket väl kunna förstå lämpligheten av en rörlig ränta. Jag får säga, att denna deklaration innebär ett icke oväsentligt steg framåt mot bakgrunden av det uttalande, som, om jag nu inte minns alldeles fel, herr Eliasson gjorde omedelbart efter händelsen den 10 juli i år, då herr Eliasson offentligen i pressen ur det förlutna grävde upp slagordet »ränteslaveri» och därmed betecknade det tillstånd, som han ansåge komma att inträda i detta land efter det av riksbanksfullmäktige samma dag fattade beslutet. Det vore färgesamt, om herr Eliasson nu i det hänseendet funnit lämpligt att något justera sin uppfattning.

Även ett annat uttalande var av intresse i herr Eliassons anförande. Man har här i debatten talat om kommunisternas nyckelställning i den situation, i vilken vi befinner oss, man har talat om det nya vägmästarpartiet och så vidare. Även herr Eliasson var inne på denna aspekt på den aktuella situationen, och den är ju riktig. Det förhåller sig på detta sätt. Så erinrade herr Eliasson om att en av anledningarna till att koalitionen mellan socialdemokraterna och det dåvarande landsbygdspartiet bondeförbundet kom till stånd i oktober för sex år sedan var att man därmed ville motverka, onödiggöra eller förhindra — vilket verb man önskar använda — en sådan nyckelställning för kommunisterna. Man ville med denna koalition hindra kommunisterna från att komma i den position, som betecknas med uttrycket: Det är svansen som styr. Jag vill gärna tro, att detta utgjorde ett av motiven för koalitionen tillkomst den gången. Ett annat motiv var att hålla räntan nere. Hur det gick med den saken kommer vi kanske ihåg.

Men, herr Eliasson, om ett av motiven för koalitionen bildande var att sätta

kommunisterna ur spel och beröva dem nyckelställningen, då måste en rent logisk tankeoperation ge vid handen att resultatet av centerpartiet bondeförbundets sprängning för några dagar sedan av samma koalition har blivit — just kommunisternas försättande i denna otrevliga nyckelställning! Om man vill följa herr Eliassons resonemang, är det alltså, såvitt jag kan förstå, på det sättet att det är herr Hedlund — jag skulle kanske inte nämna hans namn, eftersom han sitter i den andra kammaren — och herr Eliasson jämte meningsfränder, som genom sitt utträde sprängt regeringen och därigenom fört kommunisterna upp på vägmästarplanet.

När man lyssnade till finansministerns tänkvärda uttalanden här i dag, kunde man inte underlåta att observera det sätt, på vilket han behandlade det intrikata förhållandet, att hans s. k. totalbalansering av budgeten visade en felräkning på ungefär en miljard. Han försvarade inte detta något pinsamma faktum, men han sökte förklara det, och jag får säga att hans förklaring tedde sig ingalunda osympatisk. Han angav det förhållandet, att det var, som han sade — jag antecknade orden — en »svårhanterlig materia» man hade att arbeta med, det var vanskligt att göra dessa bedömningar i ett läge, som skiftar så snabbt som det nuvarande. Fältet för felbedömningar var stort. Han medgav, att man hade »räknat för optimistiskt», som han sade, o. s. v. Ja, jag medger, att det är mänskligt att fela och gudomligt att förlåta, som det heter, men jag satt och funderade på en sak. Antag, ärade ledamöter av denna kammare, att vi hade haft en borgerlig regering just nu med en finansminister, herr Ewerlöf eller någon annan, som hade gjort en felräkning på en miljard i sin budget. Vi kan ju göra detta tankeexperiment. Låt oss vidare antaga, att han hade att svara inför första kammaren för denna felräkning på en miljard, för denna kapitala felbedömning. Vi hade då i denna kammare haft en socialdemokratisk opposition, låt oss säga under ledning av herr Sträng. Mina damer och herrar, hur skulle reaktionen

Ang. regeringens politiska program

från en sådan opposition ha blivit i ett läge, där man kunnat påvisa att en borgerlig finansminister hade räknat fel på en miljard? Låt oss tänka oss herr Sträng som oppositionens talesman. Jag är ganska övertygad om att de hovsamma erinringar, som i varje fall i denna kammare i dag har framställts mot denna felbedömning, i en dylik situation skulle ha kommit att te sig som rena västanfläktar emot den rasande storm, som en socialdemokratisk opposition i denna kammare skulle, måhända med full rätt, ha satt i scen mot en finansminister, som hade gjort sig skyldig till någonting dylikt.

Men jag gjorde också en annan reflexion. Finansministern — jag kommer tillbaka till detta — talade om vilken svårhanterlig materia, som det här är fråga om, och han underströk hur stora utsikterna är för felbedömningar. Det är riktigt. Men när han kom in på konjunkturinstitutets motsvarande bedömningar omvandlades hans attityd. När konjunkturinstitutet har gjort sina bedömningar i år har där uppenbarligen inte funnits något utrymme för några fel. Då har allting varit gott och väl, tydligen därför att konjunkturinstitutet har ansett sig kunna konstatera vissa betydelsefulla tecken på en återvunnen samhällsekonomisk balans. Det är ingen riktig överensstämmelse, tycker jag, mellan finansministerns ståndpunktstaganden i dessa båda fall. Är det så svårt att göra bedömningar, innan man upprättar en statsbudget, vilket det naturligtvis är, så tror jag nog att det är lika svårt att göra de riktiga bedömningarna i en konjunkturöversikt. Jag tror, att vi har anledning att denna gång liksom tidigare ta konjunkturinstitutets bedömningar och utsagor med all respekt men också med en ganska stor nypa salt.

Under denna överläggning har flera talare gjort intressanta och ingående analyser av det ekonomiska läge, i vilket vi befinner oss. Man har talat om statskuldens ansvällning. Jag skall inte upprepa de siffror, som har kommit till synes, men när man resonerar med folk om dessa ting, får man ibland den upp-

fattningen att människorna många gånger inte har gjort riktigt klart för sig vad som egentligen sker i dessa sammanhang. Jag tror det var herr Ewerlöf som erinrade om att statsskulden det senaste budgetåret hade ökat med 1 380 miljoner kronor. Vi reagerar ju inte så särskilt starkt för dessa astronomiska tal numera, men jag tycker i alla fall, att det är en ganska anmärkningsvärd siffra.

Hur ter sig nu utsiktterna framöver i detta dock ganska väsentliga ämne. Vi har passerat ett kvartal på det nya budgetåret — månaderna juli, augusti och september. Hur mycket har riksgäldskontoret sett sig nödsakat att låna upp under dessa tre första månader av det nya budgetåret, för att hålla det hela i gång? 887 miljoner, mina damer och herrar, på tre månader! Hur mycket nödgas riksgäldskontoret låna upp under återstoden av innevarande år? Man går ut ifrån såsom en ofrånkomlig nödvändighet att under dessa veckor fram till 1 januari låna upp en liten slant på 1 100 miljoner. Det betyder, att vi under första halvan av nu löpande budgetår har lånat upp omkring två miljarder. Det är inom parentes dubbelt så mycket som hela den svenska riksbudgetens omslutning det år, då jag kom in i riksdagen.

Vi lånade upp, som jag sade, 887 miljoner under första kvartalet av det nu löpande budgetåret. Vi lånade upp 182 miljoner under motsvarande tid i fjol. Något särdeles övertygande vittnesbörd om balans i affärerna tycker jag knappast denna sammanställning lämnar. Men man skulle kunna gå vidare i detta ämne. Vad betyder en upplåning i år av den omfattning som jag här har skildrat och som vi är nödsakade till att göra? Det betyder, herr talman, såvitt jag vågar bedöma saken, att statskulden vid årsskiftet kommer att ligga mycket nära siffran 19 miljarder kronor. Möjligen har den siffran då överskridits. Hur skall dessa pengar skaffas? Kan dessa pengar lånas upp i marknaden i form av vad man brukar kalla äkta pengar? Med all sannolikhet inte. Genom räntehöjningen finns det

Ang. regeringens politiska program

vissa möjligheter att i marknaden få in mera pengar än man skulle ha fått, därest höjningen inte hade kommit till stånd — det är uppenbart. Men det räcker inte, därför att behovet är så fantastiskt stort. En väsentlig del av den väldiga upplåning, som förestår, måste ske i form av lån i den sedeltryckande banken i form av s. k. oäkta pengar, d. v. s. pengar som i och för sig icke är frukten av produktion och sparande utan i stället är resultatet av den ökade rotationshastigheten hos de nyaste av de av riksdagen bekostade maskinella anordningarna nere på Tumba, eller med andra ord: lånebehovet är för stort i förhållande till kapitalmarknadens resurser.

Saken kan också uttryckas på ett annat sätt, som kanske intresserar kammararens ledamöter mera. Riksdagen sätter med täta mellanrum in en siffra i budgeten utan kännedom om och utan undersökning av, huruvida det går att på ett sunt och riktigt sätt skaffa pengarna, som den siffran är uttryck för. Det går ju till på det sättet. Nu kanske någon invänder, att en av anledningarna till detta väldiga lånebehov under första budgetårshalvan är, att påfrestningen på statskassan då är starkast bland annat på grund av återbetalningen av för mycket erlagd skatt i december, och detta är naturligtvis riktigt. En viss justering kommer att ske under den andra halvan av budgetåret. Hur stor kan den justeringen tänkas bli? Skall man våga döma efter tidigare erfarenheter, kan man kanske räkna med en återbetalning — om jag får använda den termen — på skall vi säga 500 miljoner, om det vill sig väl. Vad betyder det? Jo, det betyder att statsskulden under det budgetår som nu löper kommer att öka icke med 1 300 miljoner ungefär, som under det budgetår som slutade den sista juni, utan med någonting mellan 1 500 och 1 600 miljoner. Ur balanssynpunkt kanske man vågar säga att utvecklingen är något tvivelaktig, men det mest betänkliga i denna trista historia är ansvällningen av växelskulderna. Det är något ganska

fantastiskt att nödgas konstatera, att vi för närvarande i detta lilla land laborerar med en skattkamarväxelskuld på 4 200 miljoner kronor, växlar som inlöses och omsättes, inlöses och omsättes och följs av nya, ständigt större växlar. Av detta belopp ligger ungefär 2 600 miljoner i riksbanken.

Till slut ytterligare ett påpekande. Jag observerade, att herr Ewerlöf i sitt inledningsanförande underströk det, som jag nog tycker, verkligt prekära förhållandet, att ungefär 27 procent av statsskulden förfaller till betalning under den tid, som vi nu har framför oss till den sista juni nästa år. 27 procent av statsskulden under dessa åtta månader, vad betyder det i pengar? Det betyder, att ett belopp på 5 000 miljoner kronor förfaller till betalning före den 1 juli nästa år.

Mer än hälften härav ligger i skattkamarväxlar. Detta belopp måste — inte anskaffas ty det går naturligtvis inte — utan det måste omsättas. Och, mina damer och herrar, detta belopp på 5 miljarder kronor måste omsättas *utöver* och *vid sidan av* hela det nya upplåningsbehov, som också skall klaras. Det är, i varje fall för mig, ganska obegripligt, att konjunkturinstitutet mot bakgrunden av dylika förhållanden vågar tala om en återvunnen samhällsekonomisk balans.

Jag finner, att finansministern tyvärr icke är närvarande här just nu. Det är tråkigt. Det skulle nämligen ha intresserat mig att erfa, huruvida han varit i stånd att bestrida riktigheten av de uppgifter, som jag här har lämnat.

Här talas så mycket om sparsamhet för närvarande. Det går ett rop av sparsamhet över landet. Man talar om lönesparande, man talar om egnahemsparande, om semestersparande, om »Strängaspel» och Gud vet vad. Och staten ropar högst och ivrigast. Men hur handlar staten själv? Om vi vill vara uppriktiga mot varandra, måste vi nog säga oss, att avståndet mellan lära och leverne i det fallet är ganska remarkabelt.

Jag har tidigare berört detta ämne

från denna talarstol, och jag är ledsen att behöva besvara kammarens ledamöter än en gång i denna sak. Men jag gör det, därför att jag har den mycket bestämda åsikten, att, får vi inte denna statliga — och givetvis även kommunala — utgiftsexpansion under kontroll, kommer vi nog att i evighet få skåda i det blå efter den s. k. balansen.

Det finns många sätt att illustrera denna enorma utgiftsexpansion från det allmänna sida. Jag skall, för att inte beskyllas för svartmålning eller för egna konstruktioner eller för partipolitiska eller taktiska bevekelsegrunder, inskränka mig till att här i största kortet referera innehållet i en officiell skrivelse från ett av rikets ämbetsverk till Kungl. Maj:t. Det är kungl. byggnadsstyrelsen, som i en inlaga i augusti i år har fäst Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på vissa förhållanden, som blivit en följd av denna enorma statliga utgiftsexpansion.

Det är ju så, att vi här i riksdagen beslutar åtskilliga ting. Det sås ett litet senapskorn i en motion eller i en proposition om ett litet verk eller ett institut eller vad det nu kan heta, och sedan tänker vi inte vidare på den saken. Åren går. En vacker dag upplever vi alla till vår ömsesidiga häpnad, att det där lilla senapskornet har växt ut till ett stort, grönskande träd, på vars yviga grenar befinner sig slagit sig ner en generaldirektör, en överdirektör, ett antal byråchefer, ett antal förste kanslisekreterare, kanslisekreterare, byrådirektörer, byråinspektörer, amanuenser och så vidare. Hur har detta gått till? Jo, det har gått till på så sätt, att vi inte tillräckligt noga har följt med utvecklingen. Dessa institutioner, ämbetsverk, statliga förvaltningar, har en egen inneboende, besynnerlig förmåga att expandera av sig själva.

Nåja, vi tillskapar dessa institutioner utan att tillräckligt ha genomtänkt saken ekonomiskt. Vi har mycket bristfälliga beräkningar över kostnaderna på längre sikt, och — framför allt — har vi skänkt mycket liten uppmärksamhet åt det dock ganska viktiga förhållandet,

Ang. regeringens politiska program
att man måste skaffa tak över huvudet åt dessa institutioner. »Det får kungl. byggnadsstyrelsen klara», brukar man säga. Ja, nog har den stackars kungl. byggnadsstyrelsen häcken full. Den har det inte lätt, det framgår verkligen av den skrivelse, som jag förut nämnde och som jag nu skall i största kortet referera. Byggnadsstyrelsen har gjort en utredning i dagarna angående lokalförhållandena för den civila statliga förvaltningen i Stockholms stad. Det är ett läsvärt aktstycke. Jag skulle vilja rekommendera kammarens ledamöter att ta del av det.

Styrelsen har verkställt en inventering, omfattande 107 myndigheter i Stockholm. Dessa myndigheter disponerar för närvarande cirka 7 000 rum här i staden. Denna investering har emellertid inte omfattat all statlig verksamhet i huvudstaden. Den militära förvaltningen, de affärsdrivande verken med egen fastighetsförvaltning, högskolorna och de vetenskapliga institutionerna har inte behandlats. Byggnadsstyrelsen har beräknat, att ett ytterligare lokalbehov av netto cirka 700 rum kommer att uppstå för tiden t. o. m. år 1965, »beroende på den kontinuerligt pågående utvecklingen av nästan automatisk karaktär, varom beslut redan fattats eller sannolikt kan förutses», som det heter i skrivelsen. Att det ytterligare nettobehovet av rum trots allt icke blivit större beror bl. a. på att cirka 400 rum blivit lediga genom att vattenfallsstyrelsen flyttar utanför staden.

Jag skall inte här fördjupa mig i de olika förslag, som byggnadsstyrelsen kommer med för att klara situationen. Såsom ett litet, jag kanske vågar säga pikant vittnesbörd om hur pressat läget i själva verket är kan dock anföras att byggnadsstyrelsen bl. a. anhåller om rätt att erlagga förskottshyra vid förhyrning i vissa planerade men ännu ej uppförda byggnader på den allmänna marknaden. Kan man tänka sig en bättre illustration till hur det går till på detta fält för närvarande. Det minsta man kan begära av riksdagen är väl att den försäkrar sig om, att det finns nå-

Ang. regeringens politiska program

gonstans att hysa in alla dessa organ som man tillskapar, innan man fattar beslut.

Man har under debatten från ett par håll tämligen försiktigt — jag förstår väl denna försiktighet — sysslat med de tecken på en eventuell konjunktursvängning, som här och där kan iakttagas. För ett par timmar sedan hade en ärad företrädare för fackföreningsrörelsen ordet. Han framhöll den omständigheten att på sistone arbetskraft här och där blivit friställd, som termen numer lyder — arbetslöshet är ju ett begrepp som inte är så roligt att nämna vid namn. Det är riktigt, att en del arbetskraft blivit friställd. Hur skall man då tolka detta? Det är klart, att man måste vara försiktig och inte dra alltför vida slutsatser av vad som inträffat. Är denna uppdykande arbetslöshet en tillfällig företeelse, lokaliserad till vissa industrier eller vissa delar av landet? Eller är det här fråga om det första tecknet på ett kärvare ekonomiskt klimat? Är det det första tecknet på att vår hittillsvarande förunderligt långvariga högkonjunktur dock inte är så evig, som kanske mången har trott? Jag vet inte, men jag tror, att man har anledning att instämma i herr Knut Johanssons förhoppning, att de styrande skall ägna all möjlig uppmärksamhet åt denna företeelse.

Det finns ett annat varningstecken, som jag inte tycker att man bör underlåta att understryka i denna debatt. Det är nämligen betydelsefullt såsom en indikator vad framtiden möjligen kan bära i sitt sköte. Vi har många stora problem framför oss som skall lösas. Förutsättningen för att kunna lösa dessa problem är pengar. Hur kommer det att bli med möjligheterna härvidlag? Jag är säker på att ingen ledamot av denna kammare kunnat undgå att observera hurusom för första gången, mina damer och herrar, på många år taxeringen i år för aktiebolagens del resulterat i ett sjunkande skatteunderlag och detta trots att de skärpta lagervärderingsreglerna på sina håll framtvingat lagerreservers framtagande till beskattning. De skärpta skattereglerna har vidare minskat

möjligheterna för företagens självfinansiering. Men skulle det, herr talman, visa sig, att den långvariga högkonjunkturen, såsom jag sade, icke är evig, utan kommer att avlösas av andra, mindre solbelysta tider, ja, då blir ju den oundvikliga konsekvensen den, att det hittills så givande skatteflödet från näringslivet stagnerar eller minskar. Och varifrån skall då pengar tagas till det allmännas *automatiskt* stigande utgifter? Och hur går det då med den fördubbling av vår levnadsstandard på 20 år, som våra överordnade så välvilligt ställt i utsikt för oss ringe undersåtar?

I ett av sina talrika uttalanden de senaste dagarna förklarade hans excellens herr statsministern med tanke på den ovissa framtiden att »den ekonomiska politiken kommer att kräva mycken omsorg». Förvisso, herr talman, det är nog det minsta man kan säga. Den kommer att kräva mycken omsorg, men, ärade kammarledamöter, en omsorg i handling och inte bara i radio och television!

Herr **ARRHÉN** (h):

Herr talman! Jag hade inte tillfälle att höra annat än sista delen av det anförande som herr Eliasson här höll. Men det framgick då av sammanhanget att han hade uttalat sig i mycket bisra ordalag om arten av den agitation som förts under den avslutade pensionskampanjen. Av en händelse hörde jag för några minuter sedan ett anförande av herr Eliasson partivän och tidigare regeringskollega herr Hansson i Skegrie i andra kammaren, vilken i mycket markerade ordalag uttalade sitt fördömande av den jargong som över huvud taget hade förekommit från samtliga tre linjers sida. Säkert kan enligt herr Hanssons sätt att se även herr Eliasson ta åt sig en del av den kritiken. Huruvida herr Eliasson, som ju ofta vill vara och kanske ibland också är värst i det avseendet, inte rent av tillhör rekordkategorien, undandrar sig mitt bedömande, då herr Eliassons roll i det antydda demagogiska skådespelet gått mig förbi.

När jag i förmiddags åhörde debatten här i kammaren var jag dock onekligen ganska intresserad av vad representanterna för centerpartiet bondeförbundet skulle ha att säga. Jag kom, när herr Werner yttrade sig, att tänka på historien om stadsbon som kom ut på landet och blev förevisad dess olika märkligheter av en bonde. Det hette då: »Det där är Johans ko, det där är Petters häst, det där är Malenas höns» o. s. v. Sedan dök det plötsligt upp en igelkott, vilken till ytterlighet förvånade stadsbon, som aldrig hade sett en sådan varelse. Han frågade sin vän vad det var för ett underligt djur. »Jo», svarade bonden, »det där är pinsoa, och ho' ä' sin egen» — stadsbon hade nämligen också frågat vem som ägde den där underliga pricken.

Så är det också med centerpartiet bondeförbundet i dag, sedan partiet vridit sig ur koalitionen grepp: »ho' ä' sin egen», är äntligen sig själv, tydligen en igelkott med piggar riktade åt såväl höger som vänster. Jag tror emellertid att partiet behöver någon tid på sig för att verkligen återvinna sitt gamla jag, att bli kvitt den miljöpåverkan, som partiet rimligtvis lider av nu efter att under hela sex år ha dvalts i ett sällskap, där det egentligen haft rätt svårt att känna sig hemmastatt. Herr Werner ville i sitt anförande betona, att han och hans parti bekände sig till tron på den enskilda äganderättens betydelse liksom den privata företagsamhetens välsignelser och en hel del andra värden, som tillhör den borgerliga världens allmängods på det ideella området. Det var vackert att höra detta, och det gav mig anledning att i all tysthet gratulera partiet till att ha lösgjort sig från en koalitionsbroder, som nog — säga vad man vill — endast kan ägna ett förstrött intresse åt så subtila synpunkter på liv och tillvaro.

Nu har det emellertid alltid sagts, att centerpartiet bondeförbundet hade särskilda skäl för att 1951 ge sig in i samarbete med socialdemokratien. Man trodde då att det fanns orsaker, och man har under dessa sex år alltid kunnat ge

Ang. regeringens politiska program

skäl för sitt handlings sätt. Det var därför i förmiddags för en nyfiken åhörare av visst intresse att höra hur herr Werner sammanfattade dagsläget, då nu skilsmässan är ett faktum. Som var och en erinrar sig skedde det i form av en motivering för en samlingsregering. Skälen härför skulle i nuläget ha varit att det ekonomiska läget vore ytterst allvarligt, att de affärsdrivande verken går med underskott, att inte ens driftbudgeten gått ihop, att statsskulden nästa år tenderar att springa upp i 20 miljarder kronor och att vi alla, såsom orden föll, obekymrat leker vidare i en ekonomisk barnkammare, en lek som centerpartiet bondeförbundet emellertid nu tröttnat på, sedan man själv rasat ut i denna barnkammare under sex långa år.

Nu skulle det emellertid, sade herr Werner, bli annat av, det skulle bli andra tag. Allt detta var mycket hugnesamt att höra, om också resultatet av samregerandet ter sig mer än lovligt magert, ty indirekt blev ju motiven i dag för en samlingsregering också en kritik över koalitionsregeringens arbetsresultat.

Herr Werner hade också en del att säga om riksbankspolitiken i somras i samband med diskontohöjningen till 5 procent. Då hade riksbanksledningen handlat fel och t. o. m. i dålig överensstämmelse med riksdagens direktiv, ansåg herr Werner. Man måste tillgripa andra medel än räntan, om man vill bekämpa inflation, framhöll herr Werner. Det primära vore att räntan hölls vid en låg nivå. Denna önskan är helt visst legitim. Alla önskar vi en så låg ränta som möjligt. Både herr Ewerlöf och herr Ohlson har här i dag betonat den saken. Men samtidigt har de också betonat att räntan bör vara rörlig, så att den kan användas som ett av medlen med inflationsbekämpande syfte. Det är nämligen, herr talman, inflationen som är den stora faran, den store busen. Den är en fiende, på längre sikt, både till böndernas och arbetarnas och allas intressen.

Beklagligtvis föreligger hos oss det läget, att inte alla vill erkänna diskontopolitikens positiva roll i dessa sammanhang. Det hela fick sin blixtbelysning,

Ang. regeringens politiska program

man kan säga rent av över partierna, i slutet av juli, då riksbanken beslöt sig för att höja diskontot till 5 procent. Jag har sett någonstans att den, som bland fullmäktige vid det tillfället motsatte sig åtgärden, förklarade sig anse att det rent av vore en dödssynd att över huvud taget ta ränta på utlånade pengar.

Det är en märklig uppfattning. Den tankevärld, ur vilken dylika ord sprungit, är inte precis dagens, men den är onekligen gårdagens. Man kan — kanske en aning maliciöst — erinra om Bertrand Russells ord att en s. k. praktisk politiker är en person som lever på 40 år gamla teorier. Det omdömet duger ganska bra för den meningsriktning som här tog sig uttryck.

De flesta av oss torde väl emellertid uppfatta räntan som en avgift, ett slags ersättning från låntagaren till långivaren, i de flesta fall till bankerna, som förvaltar spararnas insatta medel, alltså även småspararnas. Räntan är vidare vad själva procentsatsen angår att förlikna vid en termometer vilken registrerar det ekonomiska livets puls. Denna puls kan vara normal. Den kan emellertid också bulta i feber. Ränteläget inom ett folks ekonomiska liv ger nu till dags emellertid endast en viss upplysning om hälsotillståndet, endast en viss uppfattning om det ekonomiska dagsläget. I våra dagar har det nämligen, såsom vi alla vet, inom åtskilliga folkhushåll blivit sed att laborera, att smussa med termometrarna. Man försöker sig på att, då instrumentet vill markera feber, sätta kvicksilverkulan i en köldblandning, och somliga skulle efter vad det ser ut helst vilja slå sönder termometern, om den i enlighet med sin kuriösa inneböende natur äskar att säga sanningen och ingenting annat än sanningen. Bilden karakteriseras numera därav, att man inte längre tillåter diskontots höjd att ge ett rättvisande uttryck för situationen på penningmarknaden. Man söker med andra medel, varibland kreditrestriktioner av känd typ spelar den största rollen, nå liknande resultat, alltså utan att annat än i begränsad utsträckning utnyttja det medel som förändringarna i dis-

kontot skulle innebära. Resultatet av denna metod har än varit si, än så.

Hela det där sättet att resonera och att arbeta med en diskontoprocent, som ej är rättvisande, föreföll mig i samband med räntehöjningen i somras på något sällsamt sätt välbekant. Den elaka räkntan visar ibland, då man i alla fall bl. a. använder den som ett åtstramande medel, en tendens att bli högre än normalt eller vad man kallar för normalt. Då vill man ställa den i skamvrån eller först som sist avskaffa den helt.

Vem eller vilka var det, herr talman, som ganska nyligen och inom ramen för Russells 40 år förde sådana tankar till den politiska loppmarknaden? Jo, det var under 1920-talet Hitlers nationalsocialister med deras tal om ränteslaveriet, vilket för övrigt tidigare har nämnts i dag också i den här debatten. Detta var för visso en ingrediens i den tyska nazismen som var originell, som framställde en politisk nyhet. Det var, sade man vidare, inte alls nödvändigt att som Karl Marx gjort i *Das Kapital* socialisera jord, råvaror och hela produktionsapparaten. Man kunde inskränka sig till att socialisera näringslivets avkastning skattevägen och därtill engagera näringslivets ledande män som sina egna skattmasar.

Denna lösning var på sätt och vis genial, ja, nästan skämtsamt enkel. Den tankevärld, som under agitationsskedet var den tyska nazismens, ter sig kanske när allt kommer omkring icke så förfärligt främmande för åtskilliga bland de europeiska politikerna av i dag. Statens makt över det ekonomiska livet är i flera länder påtaglig, även dess makt över sedelbanken. Är det inte just det sistnämnda som den nye ordföranden i vår riksbanksstyrelse har fått i uppdrag att tillförsäkra sin uppdragsgivare? Målet synes vara att regeringen, d. v. s. staten i numera rent socialdemokratisk drapering, skall få bestämma även i riksbanken i trots av den gällande grundlagens bestämmelser, alltså bl. a. även över möjligheten att med politiskt betingade motiv fixera diskontot. Det innebär ofta nog att sätta termometern i

den köldblandning som jag här talat om, då termometern visar febertemperaturer, eller — om man finner den bilden rik-
tigare, vilket den kanske också är —
att helt resolut slå sönder den.

Över huvud taget tror jag, herr talman, att det är av yttersta vikt för världens tillfrisknande på det ekonomiska området, att man har respekt för det ekonomiska livets spelregler. Det finns folk som ingenting har emot att dela tillvarons lust men vägrar att vara med, då läget börjar präglas av nöd. Den inställningen är kanske inte i alla avseenden så respektabel.

Det var i somras bara en ensam man, som krävde sänkt ränta i stället för höjd ränta i riksbankens styrelse, men han hade dock meningsfränder utanför riksbanksfullmäktiges snäva krets, vilket vi alla erinrar oss. Var det den sänkta räntans vänner som hade fel, eller var det herr Åsbrink och hans supporters som hade det? Det ser i dag ut som om det bara finns en mening, nämligen att det var herr Åsbrink som hade rätt. Under sådana förhållanden ter det sig, herr talman, djupt oroande att erinra sig dels regeringens sätt att reagera i somras, dels dess uttalade mening att riksbankens genom grundlagen garanterade rättigheter bör avskaffas. Jag tycker tvärtom att exemplet från i somras skulle kunna leda till en rakt motsatt slutsats. Det inträffade har återigen belyst vikten, ja, nödvändigheten av att de politiska regeringarna vid sin sida har en självständigt arbetande institution med speciell uppgift att ägna penning- och valutapolitiken sina omsorger. Det förtjänar måhända att erinras om att man i åtskilliga länder har den uppfattningen, att centralbankens ledning bör stå så fri som möjligt i förhållande till de politiska instanserna. Så är det i USA:s Federal reserve, så är det i England och delvis i Danmark. Även Belgiens centralbanksledning har en mycket stark ställning, vars funktion icke ifrågasättes. En åtgärd som bidrar till dessa förhållanden är att mandattiden för ledamöterna i ledningen är längre än hos oss, vilket allt måhända kan tjäna oss

Ang. regeringens politiska program

till en tankeställare. En annan sak är att problemet ter sig ganska invecklat och kan bli föremål för olika meningar, vilket i så fall skulle kunna utgöra ett incitament att utreda hela saken, så att vi finge fasta linjer på detta område igen.

Det är, skulle jag tro, denna slutsats, som för den del av det svenska folket som har intresse för vårt lands penningpolitiska situation just nu, blev den mest väsentliga lärdomen av sommarens upplevelser. Kommandoekonomien, som vi fick erfarenheter av, inom eller utom landet, under andra världskriget, har sin begränsning och innesluter också stora vådor. Varje åtgärd som har till mål att bygga in den totalitära ekonomien bland våra samhällsformer är en åtgärd som förminskar våra möjligheter att aktivisera den energi, den företagarvilja, den framåtanda och den arbetsvillighet, som dock vårt folk är mäktigt, om det av sina myndigheter tillåtes den rörelsefrihet som är erforderlig för att framgångsrikt kunna bestå i tidens stormar.

Den allmänna planeringen av vår ekonomi och näringslivets möjligheter att motsvara förhoppningen om ständigt växande skatteunderlag är naturligtvis grundläggande, när det gäller det fortsatta utbyggandet av vårt samhälle. Det ter sig oroväckande nog, när det nyligen meddelades — som herr Werner erinrade om i sitt anförande här på förmiddagen — att inte ens driftsbudgeten gått ihop för förra budgetåret. Det ligger över huvud taget ett ansträngt och spänt drag över hela vår ekonomiska fysionomi, och det beror på att allt går i för hastig takt. Vi hetsar oss själva och riskerar att få det hela i vrångstrupen. Det föreföll som om finansminister Sträng i dag, då han talade om enorma investeringsanspråk, var inne på liknande tankegångar. Det vi har mest behov av eftersättes, och det vi har mindre behov av intresserar i alltför hög grad. Följderna av dylika felbedömningar kan bli ödesdigra i längden. Inte minst gäller detta beredskapsåtgärder på den vetenskapliga forskningens område, men

Ang. regeringens politiska program

det finns som bekant också oändligt mycket annat.

Jag vill, herr talman, innan jag lämnar denna plats, särskilt och i samband med vad jag senast sade, beröra ett område, som just nu på ett markerat sätt påkallar uppmärksamhet. Det gäller utformandet av vårt försvar. I regeringsförklaringen i dag nämndes det något om ett starkt försvar och oförändrad utrikespolitik, men vilket av överbefälhavarens olika alternativ är det man avser? Jag skall inte ge mig in på en diskussion av dessa olika förslag, som har kommit från försvarets ledande instanser. Jag vill bara här markera, att uppenbarligen både norrlänningar och sydsvenskar har anledning att dra öronen åt sig, då de under vissa förutsättningar synes vara gjorda att offras opp »utan svärdsdrag», som det hette förr i världen. Till sist kanske det blir stockholmarna som anses värdiga att försvara här i landet.

En ny försvarspolitik av denna innebörd, av underbudets karaktär, måste emellertid — och det är det jag här vill understryka — också innebära ett tvång att ta vår hittills förda utrikespolitik under övervägande, ty dessa frågor hänger intimt och obönhörligt samman. Det blir under de eventuellt nya betingelserna omöjligt att, såsom vi hittills sökt göra, stå på egna ben. Men om vi skulle slå benen undan oss själva, vad har man då på ansvarigt håll tänkt sig i stället? Det är denna fråga som regeringen har att bland annat svara på och inte bara yttra sig om i så allmänna ordalag som man gjort här i dag.

Under andra världskriget präglade en nazistisk skribent i Tyskland, som förvisso inte älskade oss eller det här landet, den försmädliga elakheten: »Ein Volk in Pension», ett folk i pension. Det vore illa, herr talman, om regeringen enbart handlade i de ordens anda. Pensionsfrågans lösning är naturligtvis önskvärd och betydelsefull, och alla partier har som bekant till viss del förklarat sig eniga, men den bör icke få oss att glömma den lika stora, ja förvisso större, uppgiften att sörja för att vi fort-

farande som hittills åt framtiden bevarar ett *levande* Sverige.

Herr PERSSON, RAGNAR, (s):

Herr talman! Vid den här tidpunkten är det avsnitt av debatten, som jag tänkte ägna mig åt, tämligen urgröpat, och jag har inte så värst många nya synpunkter att berika den med. När jag antecknade mig på talarlistan i dag, berodde det uteslutande på att jag förväntade en fortsättning av den debatt som pågått med växlande intensitet alltsedan riksbankens diskontohöjning den 10 juli. Eftersom jag är delaktig i detta beslut, är det kanske inte alldeles ur vägen att jag motiverar det ståndpunktstagande som väglett mig i det avseendet.

För mig innebär det ingen överraskning att centerpartiets talare i dag fullföljt den isolerade ståndpunkt i penningpolitiska frågor, som deras representant i bankofullmäktige intagit. Jag vill inte säga att vi inom riksbanken är förhårdade, men vi är nog ganska okänsliga för de kontinuerligt återkommande propåerna därför att de hittills inte haft något realistiskt påbrå. Herr Rubbestad agerar nämligen »Enslingen på Johanneskäret» varje vecka och spelar på sitt bornerade sätt enmansteater på temat »räntesänkning med 1,5 å 2 procent». I och med att denna fråga i dag föres upp på detta plan, alltså i en riksdagsdebatt, har herr Rubbestad fått en ensemble omkring sig. Jag fäste mig närmast vid att herr Werner hävdade den ståndpunkten som bankoutskottsledamot, att han kände sig förnärad, ja förolämpad över att riksbanken hade handlat mot bankoutskottets direktiv — utan att precisera i vilken mån. Denna fråga får ju bankoutskottet tillfälle att pröva senare under kommande riksdags-session, och jag skall inte föregripa en diskussion därom, men jag skulle vara mycket intresserad av att veta om någon av bankoutskottets ledamöter anser att de kan skriva direktiv för riksbankens arbete under ett helt år med de skiftande bedömanden som man har att göra med hänsyn till konjunkturutveck-

Ang. regeringens politiska program

ling, kapitalmarknad o. s. v. Jag tycker det skulle vara väldigt svårt, och man får nog i det fallet inte i fortsättningen röra sig med så allmänna ordalag som man gjort hittills.

Vi kräver räntesänkning, säger herr Werner, och han hävdar att andra åtgärder skulle vidtagits för att, om så krävts, åstadkomma ekonomisk balans och bekämpande av inflationen. Ja, vilka åtgärder rekommenderar man i stället? Här klippte herr Werner av, men jag är mycket intresserad av vad man kan ha att bjuda i det sammanhanget. Hittills har vi gjort den erfarenheten inom bankofullmäktige, att alla de propäer, som kommit från regeringen — exempelvis remisser om restriktivare grepp på det finanspolitiska området — stötts enbart av den socialdemokratiska delen av fullmäktige. Därför tycker jag att det i detta speciella läge är särskilt viktigt, att vi får reda på vad man har att rekommendera i stället. Herr Werner kröp ju omedelbart upp i farbror statens knä — något som under pensionsdebatten inte ansågs vara fint sätt — och gjorde sin djupa reverens för den nye jordbruksministern med antydningar, som åtminstone inte innebar några försök till begränsning av statsutgifterna. Men han tog sig själv och andra i kragen genom att förklara: »Vi leker obekymrat barnkammare här i landet», och jag fattade honom inte i det fallet som herr Arrhén nyss gjorde, att det var inom koalitionsregeringen som man lekte barnkammare, utan så, att praktiskt taget alla partier inrangerades under det omdömet. Om detta påstående har jag intet annat att säga än att centerpartiets medlemmar inte spelat någon passiv roll i den bekymmerslösa lekstugan, och jag kan inte undertrycka den hädiska reflexionen, att den mycket omtraggade räntehöjningen kommer att av centerpartiet utnyttjas åtminstone för att utöka dess politiska kapital.

Många anhängare av den rörliga högräntans politik har tolkat räntehöjningen i juli som en bekräftelse på att de haft rätt i att räntan är det enda verk-

liga medlet att skapa balans i samhälls-ekonomien. De som hävdat den meningen — den har inte så mycket kommit till uttryck i dag — har emellertid föga stöd att hämta i den kommuniké, som motiverade riksbanksfullmäktiges åtgärd. Den innehöll ingenting av deciderat ståndpunktstagande om räntans välgörande eller fördärvbringande inflytande på samhälls-ekonomien, utan den gav i stället en överblick och analys av det föreliggande lägets krav och möjligheterna att tillgodose dem utan försträckning från riksbanken. Räntehöjningen var enligt min mening en rent bankteknisk åtgärd.

Läget sådant det då tedde sig har i dag skildrats av flera talare, och jag skall bara i korthet ange det. På penningmarknaden förelåg ett utbudstryck för obligationer. Stödköp, som företogs från riksbankens sida, var verkningslösa. Vi visste att man på bostadskreditgivningens område snabbt närmade sig ett krisläge. Bankerna var överfulla med byggnadskreditiv — det fanns oavlyftade kreditiv för 1 980 miljoner kronor, därav 800 miljoner i redan färdigställda fastigheter. Man visste att den långa marknaden var ovillig att avlyfta dessa byggnadskreditiv och på så sätt bereda utrymme för fortsatt nybyggnad. I dag har i bilden införts, att räntehöjningen skulle ha den depressiva verkan, att den skapade arbetslöshet. Detta är ett ständigt återkommande argument, men jag skulle vilja fråga alla dem som hävdar den meningen: Hur hade det sett ut på bostadsbyggandets område fram i augusti månad, om vi inte genom räntehöjningen lyckats skapa fram erforderliga krediter? Inom statsfinanserna tedde sig utvecklingen ogynnsam. Vi visste att riksgäldens upplåningsbehov under sista halvåret sträckte sig långt utöver det normala; det användes ett behov av 1 500—1 700 miljoner för den återstående delen av detta år. Vi som deltog i beslutet om räntehöjningen räknade naturligtvis med att dess penningmarknadseffekt skulle bli, att bankutlåningen och därmed investeringarna begränsades.

Ang. regeringens politiska program

Det var sålunda fråga om en i detta exceptionella läge nödvändig åtgärd, men det var åtminstone inte från min sida därutöver någon ideologisk grunduppfattning rörande räntans allena sällgörande verkan, som föranledde beslutet. Motiveringen var det djupfrysta utslag, som kapitalmarknadens termometer vid det tillfället starkt markerade och som för den näraliggande framtiden inte bedömdes bli mera gynnsamt. Och jag tror att vi i dag har giltiga bevis för att den bedömningen var riktig. Resultatet av räntestegringen blev, att både bostadslånen och de långfristiga statslånen kunde placeras. Sparandet ställdes till förfogande på kapitalmarknaden, och detta har inneburit dels att det fortfarande går att bygga bostäder, dels att bankernas likvida tillgångar och därmed investeringarna begränsas.

Tidigare i dag har den frågan ställts till dem som kritiserat räntehöjningen: Vilka andra medel hade man att föreslå? Var kunde kritikerna skaffa de två miljarder som erfordrades under andra halvåret? Enligt min mening är det synnerligen angeläget att man får svar på den punkten. Inom riksbanken är vi naturligtvis, som jag tidigare sagt, mycket intresserade av andra vägar som eventuellt kan anvisas, ty att vi inte har engagerat oss i beslutet om räntehöjningen för att bli populära, det måste väl de flesta förstå.

Jag skall så säga några ord om proceduren, som här också förts på tal. Herr Ohlson sade att han inte ville blanda sig i »familjegrädet». Jag känner inte till något gräl i den mån man anser att två parter skall vara engagerade. Hittills är det ju nästan uteslutande regeringen som anmält missnöje i procedurfrågan, medan den andra parten har tigit still. Och jag skall inte stimulera till någon träta utan i stället dämpa förutsättningarna för en sådan genom att helt enkelt säga, att jag till fullo förstår regeringens syrlighet i detta avseende. Den har ju demonstrerats i dag av finansministern och av ett förutvarande statsråd. Jag hoppas att det tillfälle att avreagera sig, som de båda her-

rarna fick, har lättat inte bara för dagen utan också för framtiden.

Men när jag sagt detta, vill jag skynka mig att tillägga, att när vi på sätt som skedde bedömde frågan om underställning skulle ske eller inte, så berodde det på att vi ansåg att vi på den traditionella förhandlingsvägen inte skulle inom rimlig tid kunna avvärja det skyntande krisläget. Jag tror att den efterföljande debatten nog har visat, att inte heller detta var någon felbedömning. För framtiden är jag av den bestämda meningen — och jag är övertygad om att flertalet av riksbanksfullmäktige också är det — att finanspolitiska och penningpolitiska åtgärder måste komplettera varandra på ett sådant sätt, att här påtalade konfliktsituationer inte uppstår. Det förutsätter en ömsesidig förståelse för de svåra problem vi har att taga ställning till.

I själva sakfrågan, räntehöjningen, har jag ingen anledning att uppträda som någon ångerfull syndare. Herr Elofsson menade att vi borde ha tagit vår Mats ur skolan samtidigt som herr Eckerberg bereddes tillfälle att göra det. Jag vill bara säga att det inte är på grund av någon mandathunger som vi sitter kvar. Det är ju riksdagen som är vår uppdragsgivare, och om vi nu beslutat att avvakta bankoutskottets dom, så har ju herr Elofsson och andra all rimlig tid att arbeta på vår undergång. Vi motser utan några större bekymmer det utslag, som fram i mars eller april månader kan fällas i det avseendet.

Herr BOO (s):

Herr talman! Det är givet att resultatet av folkomröstningen och regeringsfrågan är de saker som tilldrar sig huvudintresset i denna debatt. Annars är väl riksbankens räntehöjning i juli, eller kanske snarare omständigheterna omkring densamma, den mest anmärkningsvärda händelsen sedan värriksdagen, och jag skall här en kort stund syssla med denna fråga.

Huvuddelen av den efterhandsdiskussion som har uppkommit i räntefrågan har rört sig om problemet om förhands-

kontakt mellan regeringen och riksbanken. Men här i riksdagen bör ju frågan även ses ur en annan synvinkel, nämligen riksdagen kontra riksbanksledningen. Riksbanken är ju riksdagens organ och ansvarig inför denna. Nu har jag inte, herr talman, tänkt att gå på djupet med hela detta problem och penetrera det, utan jag skulle bara utifrån vad jag nyss sagt vilja göra några konstateranden.

Det är ju så att bankoutskottet granskar riksbankens verksamhet och avger utlåtande härom till riksdagen. I dessa utlåtanden brukar utskottet, utöver kommentarerna till utvecklingen under det gångna året, även ange riktlinjer för bankens verksamhet. När riksdagen sedan antager utlåtandet, är därmed dessa riktlinjer fastställda. Det är helt naturligt att dessa uttalanden från bankoutskottets sida under de gångna åren har kommit att ansluta sig till målsättningen för den ekonomiska politik, som regeringsunderlaget i riksdagen vill förverkliga. Det skulle därför ha varit av intresse att skärskåda hur riksbanksledningens julibeslut i räntefrågan stämmer överens med utskottsmajoritetens och riksbankens uttalanden under våren. Om jag här bara i korthet får skissera vad där sades, så yttrade utskottsmajoriteten i våras i sitt utlåtande, att den förutsatte att de allmänna riktlinjerna för en ekonomisk politik, som skulle upprätthålla en full sysselsättning och ett stabilt penningvärde, måste lita till ett mycket brett register av åtgärder. Man pekade vidare på att den politik som lett fram till en förbättrad jämvikt i det ekonomiska läget hade använt detta breda register. Efter att ha utvecklat dessa resonemang ytterligare slutar man med att understryka i detta avsnitt, att det är angeläget att räntenivån inte blir högre än vad som är nödvändigt för att stödja en avsedd åtstramning.

Nu är det alldeles givet, att frågan, huruvida det fanns täckning för julibeslutet i räntefrågan i dessa åberopade uttalanden, givetvis kan bli föremål för olika meningar och olika tolkning-

Ang. regeringens politiska program

ar. Uttalandena är hållna i allmänna ordalag. Men jag måste ändå för min del erkänna att mitt första intryck, när jag fick beskedet om räntehöjningen var — om jag nu får uttrycka det lite drastiskt och kanske även något skämtsamt — att riksbankens ledning, om den nu över huvud taget läser bankoutskottets utlåtande, måste ha kommit fel i trycket och läst reservationen till utlåtandet, i vilken förordas en betydligt högre ränta »som ett normalt förhållande i det nuvarande läget».

Nu har det alldeles nyligen sagts här i debatten, att sådana uttalanden, som görs från bankoutskottets och riksdagens sida i detta avseende, aldrig kan fastställa räntenivån för månader i förväg. Riksbanken måste ha en viss rörelsefrihet. Ja, detta är väl en så naturlig sak, att man inte ens behöver påvisa det. Det är obestriddligt att det förhåller sig på detta sätt. Men jag har här medvetet andragit huvudgrunderna dels i bankoutskottsmajoritetens, dels i minoritetens åsikt i räntefrågan för att utifrån skillnaden i dessa båda uttalanden kunna slå fast, att det ändå måste vara majoritetens uttalande, som skall vara riktpunkten för riksbanksledningens handlande.

Nu måste jag även påpeka en annan sak för att det inte skall uppstå något missförstånd. Det är alldeles naturligt att om det uppstår onormala förhållanden — något som väl ofta sker på detta område — kan en sådan utveckling kullkasta alla uttalanden från utskottets och riksdagens sida om hur man vill att riksbankspolitiken skall bedrivas. Det är alldeles givet att riksbanken — och å andra sidan regeringen — i en sådan situation skall handla på eget ansvar och vidta de åtgärder, som måste anses nödvändiga. Men i den föreliggande situationen har inte ens riksbanksledningen velat motivera den åtgärd, som vidtogs, med att det ekonomiska läget skulle vara onormalt. Tidigare här i dag har finansministern ingående uppehållit sig vid den ekonomiska situationen, sådan den har utvecklat sig under året. Jag skall inte

Ang. regeringens politiska program

upprepa det, men låt mig bara slå fast följande huvudpunkter. Man har fått långsiktiga avtal på arbetsmarknaden, som ger förutsättningar för en lugn utveckling på efterfrågesidan. Man har balans på arbetsmarknaden, som väl bland annat bör leda fram till att man inte får en våldsam löneglidning. Prisutvecklingen är gynnsam. Även om bytesbalansen inte är särskilt god, är den inte heller särskilt oroande.

Nej, det är inte utifrån dessa förhållanden som riksbanken har handlat. Man motiverar sitt handlingssätt från andra utgångspunkter, och de kan väl uttryckas i tre olika satser. Det gällde för det första statens stora lånebehov under det senare halvåret, för det andra bostadsbyggandets kreditivlån, som borde avlyftas så att nya byggen kunde få pengar, och för det tredje budgetutfallet, som ledde till en påspädning av marknaden med »nya» pengar.

Låt mig emellertid också slå fast, att vad man här har motiverat den viktiga åtgärden med ingalunda är en situation, som snabbt har uppkommit; det är inte en blixtnedfall från en klar himmel som har förändrat läget, utan det är något som har glidit fram långsamt och som man kunde överblicka månader tidigare. Detta är ganska viktigt att observera, när det gäller att bedöma denna fråga.

Här kommer enligt min mening bankokskottets uttalande om riktlinjerna för riksbankens handlande in på ett allvarligare sätt. Dessa redovisade motiv för riksbankens räntehöjning i juli månad pekar nämligen enligt min uppfattning allesammans åt ett bestämt håll — de pekar mot ett samråd mellan regering och riksbank om vilka åtgärder som denna utveckling skulle mötas med. Inom parentes måste jag säga, att ju mer information jag fått om riksbankens handlande och förklaringarna till att regeringen inte underrättades i förväg, ju mindre kan jag acceptera skälen för den underlåtna åtgärden.

Sedan är det en annan sak. Dessa frågor om statens ökade behov av låne- medel, om pengar till bostadsbyggande

och om åtgärder för att motverka det ogynnsamma budgetutfallet är alla tre sådana frågor, som minst lika mycket ligger på regerings- som på riksbanksplanet. Jag måste fråga: Skall riksbanken fortsätta att på det här sättet krassa kastanjer ur elden för regeringen? Jag vill här påminna om statsminister Erlanders deklaration i hans första offentliga tal efter det denna åtgärd hade blivit vidtagen. Han hävdade bestämt att regeringen inte vill fräntas ansvaret för den ekonomiska utvecklingen. Regeringen vill bära detta ansvar inför riksdagen. Det finns alltså ingen vilja från regeringens sida att fly undan sitt ansvar för den ekonomiska utvecklingen.

Sedan ytterligare en sak! Vad blir det slutliga ränteläget om man skall fortsätta på den här vägen? Denna fråga är också berättigad, ty räntehöjningen var ingalunda ett alexanderhugg som löste alla problem på detta område. Vi har nu höjt räntan i flera omgångar och i samband därmed släppt ut lån för teckning. Men räntehöjningarna har inte i och för sig skapat nya pengar, nya sparmedel. Det är fråga om en omfördelning av de pengar som redan fanns. Vid den senaste höjningen blev det också teckningar, och där fick man fram sammanlagt bortåt en miljard. Men såsom herr Persson alldeles nyss framhöll har man inte löst problemet med detta. Det behövs åtskilligt mer pengar. Och hur skall det bli i fortsättningen? Den frågan måste man ställa sig. Med detta för ögonen skulle vi kanske kunna säga, att räntan med denna utvecklingslinje tenderar att bli en döbelnmedicin — den hjälper i dag men gör läget i morgon sjufalt värre. Här talar alltså enligt min mening allting för, om jag får uttrycka det så, det breda registrets politik och ett samråd om åtgärderna mellan regeringen och riksbanken.

Nu har man från näringslivets och den borgerliga oppositionens sida applåderat riksbankens handlingssätt att utan samråd med regeringen vidta en så drastisk åtgärd i ett i övrigt ekonomiskt normalt läge. Man har ta-

Ang. regeringens politiska program

lat om en ny era i riksbankspolitiken, man har talat om en riksbankens självständighetsförklaring o. s. v. Våra professorer på det ekonomiska området letar för närvarande febrilt efter nya motiv för en fortsatt riksbankspolitik enligt den nya given. Men man glömmer en viktig sak. Vi har ett samhälle med full sysselsättning och friast möjliga handelsutbyte. Detta har under de senaste åren varit en politisk målsättning. Enligt regeringsdeklarationen i dag kommer denna politiska målsättning också att bestå för den nya socialdemokratiska regeringen. Jag tror uppriktigt sagt inte, att ett sådant samhälle som vårt i dag kan tolerera en fristående riksbankspolitik. Att uppehålla full sysselsättning med stabilt penningvärde kräver samordning av riksbankens och regeringens åtgöranden. Här finns enligt min mening inte utrymme för att hålla lekstuga på riksbankens gård, även om mottot för Jelen skulle vara någonting så enkelt och vackert som »konung för en dag» eller något liknande.

Regeringsfrågan har ju nyligen varit aktuell. Det har varit tal om att skifta till en annan regering, och vi vet att den borgerliga oppositionen varmt åtrår att komma i regeringsställning vid första lägliga tillfälle. Ingenting hindrar ju herrar Ohlin och Hjalmarson, när de skall regera i det här landet, att skaffa sig en självständigt handlande riksbanksledning, om det passar. Jag unnar dem det så gärna, och det skall bli intressant att följa ett dylikt experiment.

Vad jag här har anfört, herr talman, avser alltså uteslutande en situation där socialdemokratien har ett avgörande inflytande på regeringsmakten. Till frågan om riksbankens åtgöranden under 1957 får vi anledning att återkomma nästa år. Efter all diskussion som har förekommit i press och på sammankomster i denna fråga har jag ändå funnit angeläget att som representant för bankoutskottets majoritet vid detta tillfälle framföra vad jag här nu har sagt.

Herr HAGBERG (h) kort genmäle:

Jag skall, herr talman, självfallet inte ingå på någon debatt vid denna tidpunkt i det intressanta ämne, som den föregående ärade talaren berörde. Den debatten kommer, såsom han själv också antydde, att föras i annat sammanhang. Men jag kunde inte låta bli att begära ordet, när jag hörde ett speciellt uttryck i hans anförande.

Den ärade talaren reagerade mot den av riksbanksfullmäktige den 10 juli vidtagna räntehöjningen och kunde inte förstå att det var nödvändigt att vidta, som han sade, »en så drastisk åtgärd i ett ekonomiskt normalt läge». Ärade kammarledamöter, är det rimligt att beteckna det läge, som vi befann oss i vid den tidpunkten, såsom ett ekonomiskt normalt läge? Det var ett läge, som bland annat karakteriserades av det förhållandet, att riksgäldskontoret hade anmält för riksbanken, att riksgäldskontoret under de sex närmaste månaderna behövde låna minst 1 700 miljoner kronor. I dag vet vi, att den siffran var tilltagen i underkant. I dag står det klart att lånebehovet under de sex månaderna till och med den sista december icke är 1 700 miljoner kronor, utan något över 2 miljarder kronor.

Kan man beteckna en sådan situation såsom ett »ekonomiskt normalt läge»?

Herr BOO (s) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av herr Hagbergs anförande vill jag bara konstatera, att min beteckning av läget som *normalt* hänförde sig till en beskrivning över utvecklingen på det ekonomiska området. I det fallet har jag använt samma beteckning som riksbankschefen själv i andra sammanhang har använt om detta läge när julibeslutet träffades.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Det är en punkt i samhällsdebatten som jag skulle vilja fästa framför allt kommunikationsministerns uppmärksamhet på. Det är vad som kallas den fjärde folksjukdomen eller trafikolycksfallen.

Ang. regeringens politiska program

Som ni vet har Nordisk kirurgisk förening för ett par månader sedan hållit kongress i Stockholm. Av de då offentliggjorda undersökningarna framgick att persontrafikolyckorna numera förorsakar i Sverige ca 1 000 dödsfall per år och ca 3 000 invalidfall. Man skapade då namnet den fjärde folksjukdomen. Av dessa 3 000 invalider var enligt undersökningarna ca 30 procent barn och ungdom. Det är siffror som är värda att lägga märke till.

Vad är då att göra? Trafiksäkerhetskommitterade har avgivit sitt andra betänkande. Detta har utsänts på remiss och framför allt från Sveriges läkarförbund och SLAK utsatts för kraftig kritik.

Villkoret för att kunna vidtaga förebyggande åtgärder mot trafikolycksfallen är en på vetenskaplig forskning grundad, vidgad kännedom om föreliggande orsaker och verkningar. De faktorer, som konstituerar trafikolyckorna och skadorna, måste analyseras bättre än som skett. Statistiken i de sakkunnigas utredning måste betecknas som osäker på grund av bristfälligheter i grundmaterialet, som förstoras av de angivna klumpsiffrorna. Den statistisk-matematiska bearbetningen av trafikskadematerialet har icke skett efter moderna operationsanalytiska metoder.

Utredningens genomgående tro på att den mänskliga faktorn är den allena vållande orsaken tillbakavisas av Läkarförbundet på enligt min mening goda grunder liksom den härigenom framkomna tilltron till den polisiära övervakningens betydelse. Oerhört mycket återstår ännu att göra för att avlägsna övriga olycksfallsframkallande faktorer. En förbättring av vägarna framstår i detta sammanhang som en av de mest angelägna åtgärderna för ökad trafiksäkerhet. Som ett exempel kan nämnas att trafikolyckorna på vägen Malmö—Lund efter motorvägens tillkomst minskat till en tredjedel trots en än ytterligare ökad trafikintensitet.

En hastighetsbegränsning till 90 km synes att döma av de förebragta vetenskapliga utredningarna vara ett slag i

luften utan grundad motivering. Först genom begränsning till så låg hastighet, att den blir oförenlig med normal trafik på en modern väg, kan på det sättet en betryggande profylax ernås.

Utredningen redovisar varken kontakt eller samarbete med de många specialister på hithörande spörsmål som finns i landet. Den medicinska sakkunskapen, som dokumenterat ett livligt intresse för trafikskadeproblemen, borde ha engagerats. En av tre lundaforskare nyligen gjord undersökning av olycksfallsinblandade trafikanter i Malmö stad under åren 1951—1955 är värd all uppmärksamhet. Marodörer är farligare än olycksfåglar och mottagligare för straff. Detta är ett exempel från den allra sista tiden.

Utredningen innehåller goda initiativ och förslag, men delar av betänkandet bör bli föremål för översyn. Viktigt är att trafiksäkerhetsfrågorna i landet blir föremål för fortsatt intensivt arbete och att man då håller blicken öppen för problemets mångsidighet. Läkarna har hittills inkopplats först när olycksfallen skett. Allt talar för att deras sakkunskap även bör utnyttjas i förebyggande syfte. Samarbete mellan dem och den tekniska sakkunskapen av olika art är nödvändigt för att effektivt kunna minska antalet döda och lemlästade i trafiken. Då en utredning för närvarande pågår och vi sannolikt snart har att vänta en proposition i detta ärende, hemställer jag att dessa synpunkter måtte tas under övervägande.

Herr BERG, GUNNAR, (s):

Herr talman! Jag är starkt medveten om den förpliktelse som väl kammarens ärade ledamöter anser åligga den siste talaren på listan, nämligen att fatta sig kort. Det skall jag också göra.

Det är emellertid en synpunkt som också bör komma fram i det resonemang som har förts även i dag i denna kammarom försvarsfrågan, och det är därför som jag har begärt ordet. I regeringens programförklaring ingår en kortfattad punkt, där det konstateras att vårt land bör till understrykande av sin alliansfria politik ha ett starkt försvar.

Ang. regeringens politiska program

Det är en uppfattning, som säkert delas av den alldeles övervägande delen av vårt folk. Från olika håll har tillkännagivits förhoppningar om att försvarsproblemet även denna gång skall kunna lösas utan större oenighet, och även de förhoppningarna faller troligen tillbaka på en utbredd folkmening. Så mycket större anledning finns det väl då att uttala önskvärdheten av ett sådant totalförslag i fråga om försvarets utformning för den närmaste framtiden, att förutsättningar kan anses föreligga för ett beslut i endräkt, eller i varje fall den relativa samstämmighet, som kan anses ligga däri, att bakom den framgångslinje man väljer står en betryggande majoritet.

Ger nu överbefälhavarens nyss offentliggjorda material och förslag förhoppningar om en dylik enighet?

Dess värre måste man nog konstatera, att det finns anledning till vissa farhågor härvidlag. Skepticismens berättigande kan väl anses framgå inte minst av det faktum, att kontroversiella uppfattningar kommit till synes bland de *sakkunniga själva*. Hur skall man då inte ställa sig inom lekmännens krets, där man inte har den möjlighet, som de sakkunniga har att överblicka de områden, som det här gäller. Jag vill fästa uppmärksamheten på att chefen för marinen har anmält en mycket bestämd och avvikande mening i flera väsentliga delspörsmål. Jag måste säga, att ju mer jag för egen del har studerat det här ämnet — och att jag gjort det, är rätt naturligt, eftersom jag bor i en utpräglad garnisonsort — desto klarare framstår det också för mig att man måste betrakta det framlagda förslaget såsom inte tillräckligt allsidigt behandlat. Jag syftar med det sagda inte blott på den omständigheten, att marinen i ÖB:s förslag utan övertygande argument har blivit på ett anmärkningsvärt sätt satt på indragningsstat, utan även på att andra frågor blivit mer eller mindre bristfälligt belysta. Detta gäller både studien och utredningen. Kostnadsavvägningen mellan de olika försvarsgrenarna tilldrar sig givetvis det största intresset, och den frågan står öppen, varför inte i materialet

kunnat inpressas även ett alternativ utöver dem, som redan är representerade, där man också provat, om man inte skulle kunna göra en något kraftigare nedbantning av armén till förmån för marinen. Att ett sådant alternativ också bör komma med i de slutliga avgörandena, betraktar jag för min del som ofrånkomligt.

Att minska den relativa styrkan hos de stridskrafter, som i första hand skall förhindra att en fiende får fast fot i landet, kan komma att visa sig ödesdigert. Och inte minst anmärkningsvärt är det att förutsättningarna för att säkra vår import och vår sjöfart över huvud taget vid avspärning blir minst sagt diskutabla. Jag håller före, att även om anslagsramen för försvaret totalt blir mindre än som från militär synpunkt anses lämpligt, är det utomordentligt viktigt att våra sjöförbindelser, våra tillfartsvägar utifrån, kan skyddas. Härom har Kungl. Maj:t i dagarna från icke militärt håll fått ett påpekande, som jag ville fästa uppmärksamheten på. Det är en framställning från sjöfartens organisationer, rederiförbunden och samtliga personalsammanslutningar. Däri krävs, att man inte fattar beslut, som förhindrar flottan från att fullgöra de åligganden, som ankommer på den till skydd för vår handelsjöfart och till skydd för de ombordanställda under orostider. Jag skulle vilja anbefalla det aktstycket till allmänt studium.

Det heter i regeringens programförklaring — jag återkommer till den — att vi bör ha ett starkt försvar »till stöd för den alliansfria utrikespolitiken». Detta är ett viktigt observandum. Som neutralitetsvakt spelade den svenska flottan under både första och andra världskriget en roll, som väl alla är medvetna om var synnerligen betydelsefull. Kan man verkligen vara övertygad om att denna roll nu är utspelad? Även om kriget ändrar karaktär, som det nu håller på att göra, framstår det åtminstone för lekmän, som om männen bakom ÖB:s förslag frestats att dra för vittgående slutsatser av anpassning-

Ang. regeringens politiska program

en till den mer och mer tekniska krigföringen.

Detta sistnämnda och flera andra skäl, här nämnda och inte nämnda, talar enligt min mening för att överbefälhavarens ståndpunktstaganden inte utan vidare läggs till grund för det slutliga avgörandet. En överarbetning, vid vilken all militär sakkunskap och inte bara flyg- och armésidorerna får tillfälle att medverka, är ett önskemål, som jag är övertygad om har betydande resonans — utom möjligtvis i försvarsstaben.

Hur det nu än kan bli med den önskvärda enigheten kring försvaret, råder det väl inte mer än en mening om att de för vissa kommuner och dessas invånare ogynnsamma verkningarna av försvarets omgestaltning måste elimineras genom medverkan från statens sida. På de flesta håll kan man väl göra detta utan större besvär. Men på en speciell ort, den som jag hör hemma i, faller det sig inte lika lätt. I Karlskrona med dess många försvarsanläggningar av huvudsakligast marin typ och med örlogsvarvet och marinverkstäderna som den helt dominerande arbetsplatsen är svårigheterna, när det görs ingrepp i militärapparaten, utomordentligt stora. Staden har hittills för hela sin existens varit praktiskt taget helt beroende av dessa anläggningar och den verksamhet, som där förekommer. Jag är naturligtvis inte så naiv att jag föreställer mig, att hänsyn till denna stad skall få på ett avgörande sätt påverka försvarsgrenarnas inbördes avvägning. Men jag menar, att om Karlskrona drabbas av en militär reduktion, så måste det betraktas som en oavvislig skyldighet för statsmakterna att i god tid vidta åtgärder till undanröjande av de nackdelar, som härav blir en följd.

Där nere råder sedan länge en betydande oro inför framtiden. ÖB:s propäer har redan fört med sig, att förbud har utfärdats mot nyanställningar på örlogsvarvet, antalet lärlingar har kraftigt skurits ned o. s. v. Och alltjämt befinner sig resultatet av 1953 års örlogsvarvsutredning i remisskvarnen.

Jag föreställer mig, att kammarens ledamöter har förståelse för oron ibland alla dem, som är beroende av denna arbetsplats. Inte minst från den synpunkten får man väl säga, att ju förr det klarnar över försvarsfrågan i hela dess vidd, desto bättre.

Detta gäller, som jag här har tillåtit mig att påpeka, om en lokal ort, men jag tror att detta önskemål kan ha sin tillämpning även — fast från andra utgångspunkter — rent allmänt sett.

Jag skulle slutligen vilja på nytt understryka att för att man skall få en sådan klarhet över försvarsfrågan är det nödvändigt, att det blir en överarbetning av ÖB:s material, där även de synpunkter, som representeras av marinen, kan komma med i den slutliga presentationen. Detta inte därför att man i traditionalism eller förutfattade meningar skall driva tesen att marinen bör ges större anslag o. s. v., utan därför att det alltjämt är så att ÖB och hans hjärntrust inte har levererat tillräckligt övertygande argument för sin ståndpunkt att låta en så överväldigande del av nedbantningen gå ut över marinen och låta de övriga försvarsgrenarna ta en så förhållandevis mycket större andel. Jag säger ingenting om flyget, men det som jag finner anmärkningsvärt är, att armén i samtliga av ÖB presenterade alternativ ligger stilla med sina 36 procent av den totala försvarskostnaden. Där har man alltså uppenbarligen utgått ifrån, att armén skall i fråga om det procenttalet vara tabu. De ingrepp, som man ansett sig böra göra, har man låtit gå ut över marinen. Det finns anledning att starkt understryka önskvärdheten av att en överarbetning sker på denna punkt med justeringar som resultat.

Herr EWERLÖF (h):

Herr talman! Jag gör mig inga illusioner om att vid denna sena tidpunkt kunna fånga kammarens intresse för ett försök att förklara den roll räntan spelar för balansen i samhällsekonomin. De vanföreställningar, som finns härom och även kommit till uttryck i dagens debatt,

föranleder mig i alla fall att låta till kammarens protokoll anteckna några synpunkter till den kraft och verkan de hava kan i klarhetens intresse. Jag sparar i övrigt alla omdömen om riksbankens åtgärd i juli månad i avvaktan på den behandling av denna fråga, som det ankommer på bankoutskottet att föreha.

I det uttalande, som riksbankschefen gjorde i anslutning till räntehöjningen, pekades på olika motiv, som medverkat till beslutet, nämligen den oroande utvecklingen för bytesbalansen med utlandet, de stigande inflationsförväntningar hos sparare och penningplacérare, som framträder i den senaste tidens utveckling på kapitalmarknaden, de stigande svårigheterna för bostadsbyggandets finansiering och försvagningen av det statsfinansiella läget.

Bland de nämnda motiven är det ett, som synes ha spelat en stor roll för riksbankens åtgärd och som också tillmätts stor betydelse i diskussionen, nämligen nödvändigheten att tillföra bostadsbyggandet ökade finansiella resurser för att förhindra en stagnation i den pågående byggnadsverksamheten. Den stockning, som under de senaste åren inträtt på kapitalmarknaden, har ju gjort det omöjligt för hypoteksinstitutionerna att i normal ordning skaffa tillräckliga medel för sin utlåning genom låneemissioner på obligationsmarknaden. Stadshypotekskassan och bostadskreditkassan har helt enkelt inte hos de vanliga obligationsköparna — d. v. s. i första hand försäkringsbolagen — kunnat placera obligationer i tillräcklig utsträckning till de räntesatser, som medgivits av riksbanken.

Detta betyder att stadshypoteksföreningarna och bostadskreditföreningarna icke kunnat ge lån i normal omfattning. Följden av dessa svårigheter för den långfristiga bostadsfinansieringen har blivit att byggnadskreditiv inte på normalt sätt kunnat avlyftas från affärsbankerna, i den mån bostadsfastigheter färdigställts. I bankerna har ackumulerats en växande stock av »fastfrusna» byggnadskreditiv med följande svårig-

Ang. regeringens politiska program

heter för bankerna att i önskvärd utsträckning ställa nya kreditiv till förfogande. Genom räntehöjningen och de i samband därmed upplagda emissionerna för stadshypotekskassan och bostadskreditkassan till attraktiva räntesatser har man kunnat snabbt förbättra situationen på bostadskreditmarknaden. Hypoteksinstitutionerna har tillförts högst avsevärda belopp. Därmed har man kunnat lösa upp en väsentlig del av den mycket stora klumpen av fastfrusna byggnadskreditiv i bankerna och gjort det möjligt för bankerna att efter hand börja utlämna nya byggnadskreditiv.

Dessa låneoperationer har i diskussionen betecknats som en åtgärd för att »föra över krediter från den korta till den långa marknaden». Sådana förskönande omskrivningar bör dock icke få dölja vad det är som i verkligheten skett. Det är i själva verket bankerna som i sina obligationsportföljer tagit upp den alldeles övervägande delen av de nyemitterade hypoteksobligationerna och som alltså själva tillhandahållit medel för avlyftningen av de fastfrusna byggnadskreditiven. Man har inte i någon nämnvärd utsträckning dirigerat om sparmedel från annan användning till bostadsbyggandet, utan man har helt enkelt genom en »kreditexpansion» i bankerna skapat nya pengar för bostadsbyggandets finansiering.

Det är knappast i denna effekt man har att söka räntehöjningens berättigande. Med hänsyn till angelägenheten att motverka inflationstendenserna ligger den avgörande effekten av räntehöjningen i den förbättring av balansen mellan sparande och investeringar, och därmed också av jämvikten på kapitalmarknaden och belastningen av vår bytesbalans, som denna åtgärd på längre sikt kan väntas medföra.

Det aktuella inflationstrycket i vår ekonomi kan till väsentlig del karaktäriseras som en bristande jämvikt mellan investeringar och sparande. De sammanlagda investeringsanspråken både inom den offentliga sektorn, d. v. s. från statens och kommunernas sida, på bostadsbyggnadsområdet och i fråga om nä-

Ang. regeringens politiska program

ringens livets investeringar i produktions- och transportutrustning m. m. är större än det realekonomiska utrymmet i form av tillgång på arbetskraft och material för dessa investeringar tillåter. Detta reala utrymme i sin tur bestämmes bl. a. av sparandets storlek. I den mån folk sparar mera, d. v. s. använder en mindre del av sina inkomster för omedelbar konsumtion, blir tillgången på arbetskraft och material för investeringsändamål på längre sikt bättre, d. v. s. det reala investeringsutrymmet stiger.

Att investeringsanspråken i det aktuella läget är större än vad sparandet tillåter, innebär en överansträngning av vårt folkhushålls resurser. Vi får en alltför stor efterfrågan på varor och arbetskraft, varigenom löner och priser drivs upp. Vi får en tendens till större import än vi kan täcka genom vår exportverksamhet och därmed ett underskott i vår handelsbalans och en press på våra valutareserver. Och inflationstrycket avspeglar sig också i en överansträngning av penning- och kapitalmarknadens resurser. Efterfrågan på kredit från olika håll — från staten, kommunerna, byggnadsverksamheten och näringslivet i övrigt — stiger snabbare än tillflödet av verkliga sparmedel till de kreditgivande institutionerna.

En sådan överansträngning av vår ekonomi kan i princip motverkas på två olika vägar, nämligen dels genom att man med olika medel försöker minska investeringsanspråken, dels genom att man försöker öka sparandet, d. v. s. minska konsumtionen. Av de medel den ekonomiska politiken förfogar över är utan tvivel kreditpolitiken det mest smidiga, snabba och mångsidiga. I ett läge av alltför stora investeringsanspråk i förhållande till det löpande sparandet verkar en räntehöjning dels återhållande på en hel del investeringar genom de stigande räntekostnaderna, dels samtidigt stimulerande på sparandet.

Vad investeringarna beträffar, påverkas givetvis lönsamhetskalkylen för varje investeringsprojekt av räntekostnaden för det nedlagda kapitalet. Detta är naturligtvis särskilt fallet i den mån in-

vesteringen till väsentlig del finansieras med upplånat kapital, men även ett företag som är i den lyckliga positionen att kunna finansiera en investering helt eller i huvudsak med egna medel måste i sin kalkyl ta hänsyn till det allmänna ränteläget — detta anger ju de alternativa förräntningsmöjligheterna för de medel man binder i ifrågavarande investering. En räntehöjning på 1 % kanske för många investeringar, där förräntningsutsikterna är mycket goda, inte spelar en avgörande roll, men för en mängd projekt, där lönsamheten är diskutabel och där det så att säga står och väger om man skall göra investeringar eller icke, kan även en sådan räntehöjning bli en avgörande faktor. Odiskutabelt är att en räntehöjning framtvingar en strängare sovning bland olika investeringsprojekt. Det blir strängare krav på lönsamheten för de investeringar som släpps igenom. Särskilt starkt blir det investeringsåterhållande momentet, om en räntehöjning betraktas som kortvarig. Det kan då bli lockande för ett företag, som planerar en viss investering att uppskjuta denna i avvaktan på att räntan skall sjunka och därmed investeringarna alltså kunna göras med billigare pengar längre fram.

Vad å andra sidan effekten på sparandet beträffar, har ofta en räntehöjnings sparstimulerande verkningar ifrågasatts. Man säger gärna, att folk inte sätter in mera pengar på sparräkningar därför att räntan blivit 1 procent högre. Det är andra motiv, menar man, som är avgörande för sparandets storlek. Det är nu emellertid ett alltför enkelt sätt att se på saken. En höjd ränta verkar utan tvivel sparstimulerande på många vägar. Det är omöjligt att direkt precisera räntans betydelse när det gäller den mera direkta sparbenägenheten, d. v. s. folks vilja att aktivt och medvetet spara av sin inkomst. Att en högre ränta leder till en högre sparbenägenhet än en låg, torde dock i och för sig vara obestridligt. Därtill kommer emellertid en indirekt verkan i samma riktning på olika vägar. Man har sålunda anledning att räkna med att en höjd ränta kraftigt påverkar

den mycket betydande del av sparandet som sker i form av amorteringar på lån. För alla låntagare, särskilt dem som tagit upp sina lån för flera år sedan i ett mycket lägre ränteläge, måste de nuvarande räntekostnaderna te sig mycket betungande och påskynda önskemålet att bringa ner lånen genom amorteringar. Vidare får man inte bortse ifrån att en räntehöjning ökar vissa inkomster som normalt till betydande del sparas, framför allt räntekrediteringarna på olika sparkonton. Erfarenheten visar att de årliga räntekrediteringarna på sparkonton i sparbanker, affärsbanker, jordbrukskassor o. d. till större delen i regel icke röres utan lägges till kapitalet. Det sammanlagda inestående beloppet på sparkonton av detta slag i de olika kreditinstitutionerna uppgår till ca 20 miljarder kronor, vilket visar storleksordningen av den inkomstöverflyttning det här är fråga om. En räntehöjning av 1 procent innebär med andra ord en inkomstökning för spararna av icke mindre än 200 miljoner kronor.

Räntans höjd har också sin betydelse för allmänhetens val av sparformer. Det är väl ingen tvekan om att den under lång tid fortgående penningvärdeförsämringen i vårt land haft en negativ verkan på benägenheten att placera sparmedel på sparkonton, i obligationer och andra fastförräntade penningfordringar. Vi har i stället fått en flykt till sakvärden, fastigheter, aktier och andra realkapitalföremål. Denna tendens har medverkat till kapitalmarknadens desorganisation och gjort det svårare att där uppbringa de lån som behövs för den långfristiga finansieringen av bostadsbyggandet, ofentliga investeringar och näringslivets investeringar. En räntehöjning kan i detta hänseende ha en betydelsefull sanerande verkan. Genom den högre räntan får spararna en viss kompensering för inflationsrisken, fastförräntade penningfordringar blir därigenom mera attraktiva som placeringsobjekt och kapitalmarknaden kan på den vägen breddas.

Det är alltså ingen tvekan om att en räntehöjning på båda de här angivna vägarna verkar förbättrande på balan-

Ang. regeringens politiska program

sen mellan investeringar och sparande. Hur pass avgörande räntans verkningar i detta hänseende är, kan man kanske ha olika mening om, men det behöver icke råda några delade meningar om i vilken riktning verkningarna går.

Det är emellertid icke blott räntehöjningens verkningar i och för sig på investerings- och sparbenägenheten man i detta sammanhang har att ta hänsyn till, utan också det samband som föreligger mellan räntans höjd och det allmänna läget på kredit- och kapitalmarknaden. En inflationistisk överansträngning av samhällsekonomin tenderar, som nyss framhållits, att framkalla en större ökning i efterfrågan på krediter än som svarar mot tillflödet av verkliga sparmedel till kreditinstitutionerna. Denna jämviktsrubbing tenderar i och för sig att driva upp ränteläget. Räntan är ju priset på kredit, och när efterfrågan blir större än utbudet, tenderar priset att stiga. När priset, d. v. s. räntan, stiger kommer en del kreditanspråk att skäras bort, medan å andra sidan utbudet ökas tills man uppnått ett naturligt jämviktsläge. Vill man motarbeta en sådan naturlig räntestegring på marknaden är detta emellertid tekniskt sett lätt, nämligen genom att man ökar tillgången på pengar i samhällsekonomin i takt med de stigande kreditanspråken. Detta är innebörden av en kreditexpansion i bankerna understödd av åtgärder från riksbankens sida som ökar likviditeten på penningmarknaden. När våra produktiva resurser är fullt sysselsatta, leder en kreditexpansion till en inflationistisk uppdrivning av löner och priser. Detta är i själva verket vad som har skett under de senaste åren. Bankernas utlåning till näringslivet har visserligen under denna tid hållits tillbaka genom olika former av kreditrestriktioner, men däremot har bankernas kreditgivning till bostadsområdet och till staten ökat mycket kraftigt. Om vi tar utvecklingen under de två senaste åren från juli 1955 till juli 1957, skall vi finna, att bankernas utlåning exklusive bostadskrediter minskats med 505 miljoner kronor, medan deras bostadsbyggnadskrediter sti-

Ang. regeringens politiska program

git med 693 miljoner kronor och deras krediter till staten i form av placeringar i statspapper (skattkamarväxlar plus statsobligationer) stigit med nominellt 652 miljoner kronor. Samtidigt har riksbanken för att tillgodose de stigande behoven av betalningsmedel i samhället tillfört marknaden ett penningbelopp av drygt 1,5 miljarder kronor, huvudsakligen genom lån till staten.

Den ökning av betalningsmedlen, som denna kreditexpansion inneburit, har varit en förutsättning för den inflation som vi haft under dessa båda år. I själva verket har under denna tid konsumtionsprisnivån stigit med drygt 10 procent och lönenivån för industriarbetare med ca 15 procent. Hade inte pengar ställts till förfogande kreditexpansionsvägen, hade heller inte priser och löner kunnat stiga i den utsträckning som de faktiskt har gjort. Samtidigt har denna kreditexpansion varit en nödvändig förutsättning för att hindra räntan att stiga till det naturliga jämviktsläge som skulle ha kunnat utjämna investeringar och sparande utan inflation. När kreditefterfrågan stigit på grund av de ökade investeringsanspråken, har man helt enkelt tillskapat mera pengar för att tillgodose dessa. Det monetära utrymmet för investeringar har gjorts större än det reala. Räntan har därigenom hållits nere, men till priset av en inflationsutveckling.

Nu bör visserligen anmärkas att det allmänna ränteläget ju faktiskt har höjts i vårt land ganska avsevärt under de senaste åren. Ett första steg gjordes ju med den kraftiga räntehöjningen i april 1955, som innebar ett radikalt brott med den tidigare lågräntelinjen i vår ekonomiska politik. Ytterligare en viss anpassning skedde sedan på hösten 1956. Uppenbarligen har emellertid denna successiva räntehöjning icke varit tillräcklig för att vid föreliggande starka inflationsstryck åstadkomma jämvikt på penning- och kapitalmarknaderna. För att minska spänningen och därigenom motverka nödvändigheten av en ytterligare kreditexpansion har det varit nödvändigt att ta ytterligare ett kraftigt steg i

räntehöjande riktning. Detta måste anses vara det väsentligaste motivet för den räntehöjning som genomfördes i juli i år.

De som har kritiserat räntehöjningen har helt gått förbi denna väsentliga aspekt av räntefrågan och bara fäst sig vid de verkningar som räntan i och för sig förmenas ha på sparande och investeringar. Icke heller har dessa kritiker angivit några andra åtgärder som borde ha vidtagits i stället för räntehöjningen för att stabilisera vårt ekonomiska läge.

Uppenbarligen synes de mena, att utvecklingen kunnat fortsätta som hittills, möjligen med undantag för att man hade fått vidtaga någon annan åtgärd för att klara de omedelbara bekymren för byggnadsverksamhetens finansiering.

Vad skulle då följden ha blivit av en sådan politik?

Vad bostadsbyggandet beträffar hade man naturligtvis kunnat komma till rätta med den besvärliga finansiella situationen med samma metod som använts vid vissa tidigare tillfällen, nämligen genom att låta riksbanken köpa stadshypotekskassans och bostadskreditkassans obligationer utan förändring av ränteläget. Likvida medel hade då tillförts bostadskreditmarknaden från riksbanken för avlyftning av de fastfrusna byggnadskreditiven i affärsbankerna, och bankerna hade på så sätt kunnat börja ge nya byggnadskreditiv. Den slutliga effekten för bostadsbyggandets del hade väl blivit densamma, men man hade då säkerligen skapat en ännu starkare likvidisering av marknaden än som nu faktiskt skett. »Överefterfrågan» på krediter skulle emellertid ha bestått, och därför skulle även fortsättningsvis ett fasthållande av det gamla ränteläget ha inneburit ett behov av en kontinuerlig påspädning av pengar på marknaden i syfte att hålla kreditutbudet i paritet med kreditefterfrågan. Man hade inte fått de sanerande verkningar som en räntehöjning nu kan väntas medföra. Man hade inte gjort någonting för att bringa det monetära utrymmet för investeringarna i bättre samklang med det

realekonomiska utrymmet. Med andra ord, man hade låtit inflationen fortgå utan motåtgärder.

Bland de argument, som räntehöjningens kritiker framfört allt anfört, är att räntehöjningen skulle betyda höjda kostnader på många områden av samhälls-ekonomien och därigenom driva upp priserna och i andra hand lönerna. Räntehöjningen skulle med andra ord verka pådrivande på inflationen i stället för tvärtom. Nu förhåller det sig emellertid så, att räntestegringen dämpar den ekonomiska aktiviteten, minskar efterfrågan på varor och arbetskraft och därigenom totalt sett får en prisdämpande verkan. Detta förhållande rubbas icke av att enstaka kostnadsposter kan komma att stiga.

Ett annat argument, som figurerat i kritiken av räntehöjningen, är att man genom den riskerar att äventyra den fulla sysselsättningen, d. v. s. att räntehöjningen kan leda till arbetslöshet. Det är också ett argument som, om det vore riktigt, skulle kunna anföras mot varje inflationsdämpande åtgärd. Varför medförde i så fall inte investeringsavgiften samma verkan som nu befaras?

Liksom med andra inflationsdämpande åtgärder avser man med räntehöjningen att dämpa aktiviteten i samhälls-ekonomien, d. v. s. att minska efterfrågan på varor och arbetskraft. Om en sådan åtgärd drives för långt, kan man givetvis komma till den punkt där sysselsättningen minskas för mycket så att arbetslöshet uppstår. Men att i det nu aktuella konjunkturläget tala om arbetslöshetsrisker är att måla spöken på väggen.

Visar det sig, sedan räntehöjningens verkningar fått tid att slå igenom, att den inflationsdämpande politiken får en alltför hård effekt, är det inte värre än att man i så fall — när tecken härpå börjar framträda — får ändra signaler för den ekonomiska politiken. Några sådana tecken finns inte i dag. Och vad speciellt räntepolitiken beträffar bör observeras att den snabbare och smidigare vid behov kan läggas om än flertalet

Ang. regeringens politiska program andra medel i den ekonomiska politikens arsenal.

Är den nu etablerade räntenivån att betrakta som ett kortvarigt fenomen, eller kommer vi att för längre tid framåt få räkna med räntor av nuvarande höjd? All sannolikhet talar för att de ekonomiska faktorerna i och för sig torde komma att betinga ett relativt högt ränteläge för överskådlig tid framåt. Å ena sidan måste vi räkna med fortsatta, mycket betydande investeringsanspråk på de flesta områden av vår samhälls-ekonomi. Den sista långtidsutredningen har ju givit en mycket åskådlig bild av den anhopning av angelägna investeringsbehov vi har framför oss. Detta betyder att efterfrågan på kapital kommer att ligga på en hög nivå. Å andra sidan finns det många tecken på att sparbenägenheten och sparförmågan i vårt samhälle kommer att vara relativt begränsad, åtminstone så länge förtroendet till penningvärdet icke återställts. Och vad företagssparandet beträffar verkar de senaste årens skärpningar i företagsbeskattningen starkt begränsande på sparmöjligheterna. Problemet om balans mellan investeringar och sparande torde därför med säkerhet komma att fortsätta att vara svårlöst. Det kommer att föreligga en press på kapitalmarknaden som är ägnad att hålla räntenivån uppe.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 182, angående anslag till en kampanj för lönsparande; samt

nr 183, angående vissa lönefrågor med anledning av ändrad organisation av den lokala och regionala skollnedningen m. m.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 555, av herr *Mannerskantz* och herr *Bergh, Ragnar*; samt

nr 556, av herr *Danmans*.

Interpellation ang. jordbrukets kreditförsörjning

Föredrogos och bordlades ånyo be-
villningsutskottets betänkande nr 49 och
jordbruksutskottets utlåtande nr 37.

På framställning av herr talmannen
beslöts att ifrågavarande ärenden skulle
uppföras på föredragningslistan för kam-
marens sammanträde onsdagen den 13
innevarande månad.

Justerades protokollsutdrag för denna
dag, varefter kammarens sammanträde
avslutades kl. 23.37.

In fidem

G. H. Berggren

Torsdagen den 7 november

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

**Interpellation ang. jordbrukets kredit-
försörjning**

Herr FRANZÉN (cp) erhöll på begäran
ordet och anförde:

Herr talman! Jordbruket har blivit
en alltmer kapitalkrävande närings-
gren. Under senare år har jordbrukarna
haft stora svårigheter att skaffa erfor-
derliga krediter. Genom skördeskadorna
i år och tidigare har läget förvärrats yt-
terligare. Dessa sistnämnda besvärlighe-
ter vill man dock betrakta som tillfälli-
ga, och de bör kunna avhjälpas eller i
varje fall avsevärt lindras genom särskil-
da åtgärder. Men oberoende av detta
framstår det som angeläget, att jordbru-
kets kreditförsörjning på längre sikt
ordnas på mer tillfredsställande sätt.

Den för jordbruket naturligaste och
bästa låneformen är de långfristiga hy-
potekslånen inom 60 % av fastighets-
värdet. Det är enligt min mening önsk-
värt, att jordbrukarna i så stor ut-
sträckning som möjligt får tillfälle att
inrymma sitt nödvändiga kreditbehov i
långfristiga bundna lån. De medel, som
hypoteksbanken har till förfogande, räc-
ker emellertid inte till för täckande av
det stora lånebehovet. Hypoteksbanken
har gjort framställning om att i nuva-
rande svåra kreditläge för jordbruket

få ta upp ytterligare obligationslån på
cirka 40 milj. kronor för att få medel
till de mest angelägna kreditbehoven.
Men framställningen har hittills avvisats
av riksbanksfullmäktige. Jordbrukets
taxeringsvärden har kraftigt höjts, men
de medel, som står till förfogande för
hypotekslånen, täcker inte ens behovet
av sådana lån inom de gamla taxe-
ringsvärdena. I stället har jordbrukarna
i många fall tvingats att ta lånen i annan
form mot högre ränta, 7 à 8 %, i den
mån lån över huvud taget kunnat erhål-
las.

Det är enligt min mening nödvändigt,
att jordbrukarna beredes bättre möjlig-
heter till långfristiga krediter. Den när-
mast till hands liggande åtgärden är
härvid, att hypoteksbanken får möjlig-
het att anskaffa medel i sådan utsträck-
ning, att behovet av hypotekslån inom
60 % av fastighetsvärdet kan tillgodo-
ses på tillfredsställande sätt. Men det
kan också vara anledning att därutöver
pröva andra former för långfristig kre-
ditgivning.

Före tillkomsten av systemet med
statliga kreditgarantier fanns för jord-
bruket en form för bundna lån mot sä-
kerhet av inteckning i sekundärläge,
nämligen lån ur statens sekundärlåne-
fond. Dessa lån förmedlades och förval-
tades av hypoteksföreningar, jordbruks-
kassor och sparbanker. I och med till-
komsten av de statliga kreditgarantier-

Interpellation ang. jordbrukets kreditförsörjning

na ansågs sekundärlånerörelsen obehövlig, varför den avvecklades. Fondens ännu utelöpande lån förvaltas av hypoteksbanken.

Man kan emellertid inte påstå, att de statliga kreditgarantierna i allt ersatte den avvecklade lånerörelsen. Det skall erinras om att garanti för lån till förvärv och uppsättning av jordbruk beviljas endast för viss storlek av jordbruksfastighet. Sådana lån kan vidare utgå endast till nystartande jordbrukare. Den som innehåft sin gård längre eller kortare tid och önskar ett bundet lån för nyuppsättning t. ex. vid ändrad produktionsinriktning är utesluten från garantilåneformen. Ett befintligt lån i bank, som köparen av en gård övertar, kan vidare inte vid ett senare tillfälle, då ränteläget för bundna lån skulle göra detta lämpligt, beviljas kreditgaranti och flyttas till hypoteksföreningen.

De äldre sekundärlånen för jordbruket löpte i allmänhet med en ränta, som med en halv procent överskred botenlåneräntan. Lånen kunde bindas i 20 eller 30 år, och högsta lånegräns var 75 % av jordbruksfastighets taxeringsvärde. Det säger sig självt, att det var av mycket stor betydelse för de jordbrukare, som från mitten av 1930-talet och framåt erhöll sekundärlån, att de för så stor del av sin kredit kunde räkna med bunden och därtill förmånlig ränta i minst 20 år.

Jag vill till jämförelse erinra om de sekundärlånemöjligheter, som enligt nuvarande bestämmelser står till buds för ägare av bostads- och affärsfastigheter. De kan erhålla bundet lån i sekundärläge hos bostadskreditföreningen mot in-teckning inom 75 % av fastighetsvärdet. Den högsta lånegränsen är alltså här densamma som gällde för sekundärlånen till jordbrukarna. Ifrågasvarande sekundärlån hos bostadskreditföreningarna är inte beroende av om lånesökanden är nytillträdande fastighetsägare eller ej, och avseende fästes inte heller vid vilket ändamål, han ämnar tillgodose med lånet. Det synes mig uppenbart, att jordbruket i här nämnda kreditavseende är betydligt sämre tillgodosett.

Det är enligt min mening ett välgrundat krav, att jordbrukarna på liknande villkor åter beredes möjligheter till långfristiga lån i sekundärläge. Det torde dock få förutsättas, att lånen inte bör bindas på så lång tid som gällde för de äldre sekundärlånen. Det starkt och allttjämt ökande behovet av kapital i jordbruksrörelsen gör, att en bunden, och därför kanske ofta i lång tid stående, låneskuld av 75 % av taxeringsvärdet får betraktas som normal och rimlig. Ett engagemang från statens sida för en sådan lånerörelse skulle ju inte heller behöva medföra några förlustrisker. Det kan för övrigt ifrågasättas, om inte en sådan långgivning numera i likhet med hypoteksorganisationens primärlånegivning borde finansieras genom upplåning av medel i öppna marknaden mot obligationer. Denna ordning tillämpas ju också av Svenska Bostadskreditkassan för sekundärlånegivningen genom bostadskreditföreningarna.

Med anledning av vad jag här har anfört anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet ställa följande frågor:

Har herr statsrådet uppmärksammat de påtalade svårigheterna för jordbrukarna att erhålla långfristiga krediter?

Är herr statsrådet i så fall beredd att vidta åtgärder i syfte att möjliggöra för hypoteksbanken att anskaffa medel i sådan utsträckning, att behovet av hypotekslån inom 60 % av det senaste taxeringsvärdet kan tillgodoses på tillfredsställande sätt?

Är herr statsrådet vidare villig att medverka till prövning av möjligheterna för jordbrukare att erhålla långfristiga sekundärlån inom 75 % av fastighetsvärdet?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 10.07.

In fidem
G. H. Berggren